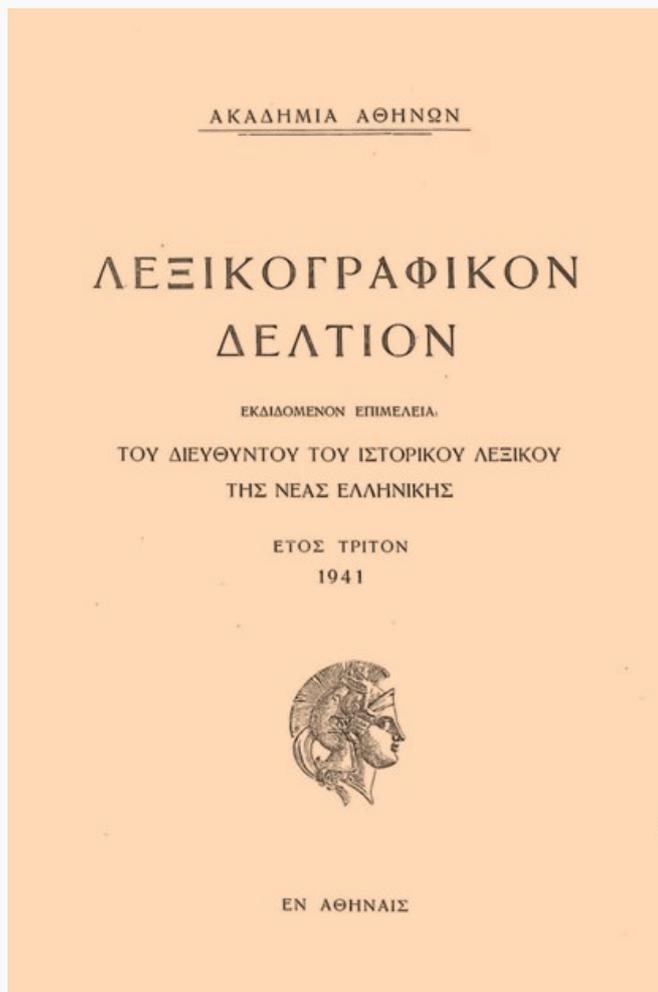

Lexicographic Bulletin

Vol 3 (1941)

Lexicographic Bulletin

Έλληνικά έκ Μεγάλης Ελλάδος

Stylios Kapsomenos

doi: [10.12681/ld.39222](https://doi.org/10.12681/ld.39222)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

1941

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i> Ἐπὶ πότε ἀρχίζει ἡ δημοτικὴ ... .. σελ.	3 - 56
<i>Ν. Ἀνδριώτη</i> Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ ... .. »	57 - 91
<i>Σ. Καψωμένου</i> Ἑλληνικὰ ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος... .. »	92 - 132
<i>Κ. Ἀμάντου</i> Προσθῆκαι εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον καὶ τὸ Χια- κὸν τοπωνυμικὸν ... .. »	133 - 174

Ἐξετυπώθη τὴν 1 Μαρτίου 1944.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκ τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνιστοῦ συγκεντρῶνουν ἰδιαιτέρως ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν μετάβασιν τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν εὐρέθησαν εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ διέσωσαν διὰ τοῦτο περισσότερος χαρακτῆρας τῆς ὁμιλουμένης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, τ. ἔ. ἡ Ποντικὴ, ἡ Καππαδοκικὴ, ἡ Κυπριακὴ καὶ ἐν μέρει ἡ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἡ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, μεταξὺ αὐτῶν δὲ καὶ ἡ Τσακωνικὴ (εὐρεθεῖσα μὲν αὕτη εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ διατηρήσασα διὰ τὴν γεωγραφικὴν τῆς ἀπομόνωσιν καὶ τὴν ἀλύγιστον καὶ δυσεξέλικτον τῶν Δωριέων φύσιν πιστοτέραν τὴν παράδοσιν ἢ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τοῦ κέντρου). Ἄλλ' ἐκ τούτων ἡ διάλεκτος τῶν πληθυσμῶν τῆς πάλαι ποτὲ Μεγάλης Ἑλλάδος ἐλκύει ὄχι μόνον τὸν ἐρευνητὴν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν Ρωμανιστὴν διὰ τὴν παρουσιαζομένην εἰς αὐτὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν δύο κλασσικῶν γλωσσῶν ἐπ' ἀλλήλας, τὴν βαθμιαίαν διείσδυσιν τῆς μιᾶς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης, τὴν διὰ τῶν αἰῶνων ἐπιβίωσιν τύπων, λέξεων ἢ χρήσεων εἰς τὸ στόμα ἀνθρώπων οἵτινες ἔπαυσαν ἀπὸ πολλοῦ ν' ἀντλοῦν πνευματικὴν ζωὴν ἀπὸ τὸ κέντρον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεπορεύθησαν. Δὲν εἶναι παράδοξον λοιπὸν ὅτι Ρωμανισταὶ κυρίως ἀσχολοῦνται ἀπὸ ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος μὲ τὴν διάλεκτον ταύτην.¹ Εἰς τὰς ἐργασίας των οἱ ἐρευνηταὶ οὗτοι συνεκέντρωσαν καὶ περιέσωσαν πλούσιον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι πάντοτε χρήσιμον εἰς τὸν ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς, ἐπὶ πλέον δ' ἠσχολήθησαν φιλοτίμως μὲ τὰ ποικίλα προβλήματα τῆς διαλέκτου, γενικώτερα καὶ εἰδικώτερα, καὶ συνέβαλαν εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διαλεύκανσιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὡς τοῦ

¹) Μεταξὺ τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μνημονευτέος ὁ Ἑλληνιστὴς D. Comparetti (*Saggi dei dialetti greci dell'Italia meridionale*, Pisa 1866). Διὰ τὸν G. Morosi, ἓνα τῶν σοβαρωτέρων μελετητῶν τῆς διαλέκτου κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του ἀνακοίνωσιν τοῦ Γ. Χατζιδάκι πρὸς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν (Ἀθηνᾶ 2 [1890] 697ἔξ.) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ MNE 2, 480ἔξ. μετὰ προσθηκῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν σχέσιν τῆς συγγρόνου Ἑλληνικῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δωρικὴν, ὅπου ἀντικρούεται καὶ ἡ θεωρία τούτου περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς διαλέκτου ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

τῆς προελεύσεώς της, τοῦ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλληνικὴν, τοῦ τῆς ἔτυμολογίας πολλῶν λέξεων κτλ. Ἰδιαιτέρως δ' αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναζωογονήσασαι τὴν ἔρευναν τῆς διαλέκτου ἐργασίαι τοῦ G. Rohlfs, τὰς ὁποίας ἐπιστέφει τὸ Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ αἱ Γλωσσικαὶ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα¹ εἶναι πολύτιμοι διὰ τὸν Ἑλληνιστὴν, ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φορὰν λαμβάνει πολλὰς καὶ ἀπτὰς ἀποδείξεις τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς παραδόσεως ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μέχρι σήμερον, ἀποδείξεις βασιζομένας εἰς ἐμπεριστατωμένην γνῶσιν καὶ τῶν ἱστορικῶν τυχῶν τῆς περιοχῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς. Καὶ ὅμως καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας ταύτας οἱ Ἑλληνισταὶ παραδόξως δὲν ἔλαβαν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐν λόγῳ διαλέκτου,² ἀλλὰ περιορίσθησαν νὰ ἐξάρουν τὰ πορίσματα τούτων, ἐνῶ οἱ Ρωμανισταὶ, ἰδίᾳ οἱ ἐντόπιοι, παρεκινήθησαν νὰ ἐντινύνουν τὴν ἔρευναν καὶ νὰ προσφέρουν διὰ τῆς συζητήσεως τῶν προβλημάτων νέον ὕλικόν εἰς αὐτήν.

Ἐν τούτοις ἡ συμβολὴ τῶν Ἑλληνιστῶν μὲ τὴν εὐρύτεραν καὶ πληρεστέραν ἐκ μέρους τῶν γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς θὰ ἦτο πολύτιμος διὰ τὴν διαλεύκανσιν καὶ πολλῶν ἐπὶ μέρους, ἔτυμολογικῶν, σημασιολογικῶν κτλ., καὶ γενικωτέρων προβλημάτων, ὡς τὸ βασικὸν πρόβλημα τῆς ἐξαοτήσεως τῆς διαλέκτου ἐκ τῆς δωριζούσης Κοινῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἡ λύσις τοῦ ὁποίου παρὰ τὰς προόδους ποὺ ἐσημείωσε χάρις εἰς τὸν Rohlfs δὲν ἔχει μέχρι σήμερον πραγματοποιηθῆ κατὰ τρόπον ἐπισύροντα τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν ἕνεκα τῆς ὑφισταμένης ἐλλείψεως μιᾶς ἀκριβοῦς καὶ πλήρους εἰκόνας τῆς καθόλου ὁμιλουμένης Κοινῆς καὶ τῆς σχέσεως ταύτης πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῆς.³

¹) Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität (Halle 1930). Scavi linguistici nella Magna Grecia (Roma 1933). Ἐκ τῶν παλαιότερων ἐργασιῶν τοῦ Rohlfs πρέπει νὰ μνημονευθοῦν αἱ ἐξῆς: Griechen und Romanen in Unteritalien (Genf 1924) καὶ Autochthone Griechen oder byzantinische Gräzität? (Halle 1929). Προσθήκας εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ Byzantion 13 (1938) 539 - 550 ὑπὸ τὸν τίτλον Neues aus Grossgriechenland. Ἠβ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Vorbyzantinische Elemente in der unteritalienischen Gräzität ἐν Byz. Zeitschr. 37 (1937) 42 - 55. Συνοπτικὴν εἰκόνα τῶν πορισμάτων τῶν ἐρευνῶν τοῦ Rohlfs εὐρίσκει κανεὶς εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 14 (1939) 340 - 358.

²) Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ μακρὰ μελέτη τοῦ H. Pernot, Hellénisme et Italie méridionale ἐν Studi ital. filol. class. N. S. 13 (1936) 161 - 182, τὴν ὁποίαν ἀτυχῶς δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω.

³) Οὕτω λ. γ. ἐξ ὧσων σημειώνει ὁ S. G. Mercati ἀγγέλλων τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν τοῦ Pernot ἐν Byz. Zeitschr. 37 (1937) 200 φαίνεται ὅτι ὁ ἀκάματος οὗτος ἐρευνητὴς τῶν νεωτέρων διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς ἐνισχύει διὰ συγκρίσεως τῆς Κατωϊταλικῆς πρὸς τὰς

Μὲ τὴν προκειμένην μελέτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσω μερικὰς ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Rohlf's ἐπὶ τῇ βίψει καὶ τοῦ προχείρου εἰς ἐμὲ ὕλικου ἐκ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τῆς Κοινῆς καὶ τοῦ ἀποκειμένου εἰς τὸ Ἄρχεϊον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς θησαυροῦ, θὰ φανῆ, ἐλπίζω, καλύτερον ὅτι ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνιστοῦ δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν λύσιν ἐτυμολογικῶν καὶ σημασιολογικῶν προβλημάτων τῆς διαλέκτου, ἀφοῦ διὰ λόγους ἱστορικοῦς ἢ καθόλου ἔρευνα ταύτης εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Ρωμανιστῶν καὶ ἀναμένεται πρωτίστως παρ' αὐτῶν. Ἄλλας ἐκ τῶν παρατηρήσεών μου ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω καὶ εἰς ἄλλας εὐκαιρίας. Ἐπειδὴ αἱ παρατηρήσεις αὗται ἀφωρομήθησαν ἀπὸ τὸ Λεξικὸν τοῦ Rohlf's ἀκολουθῶ κατωτέρω τὴν ἀρίθμησιν αὐτοῦ, ἐνῶ προκειμένου περὶ τῶν τύπων τῶν λέξεων ἐπροτίμησα συνήθως τὴν ἀκολουθουμένην εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γραφὴν δι' Ἑλληνικῶν χαρακτήρων,¹ καὶ περιορίσθην νὰ χρησιμοποιήσω τὴν διὰ Λατινικῶν χαρακτήρων φωνητικὴν μεταγραφὴν τοῦ Rohlf's, ὅπου μόνον κατόπιν προηγουμένης ἐξακριβώσεως τοῦ ἐτύμου ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀρθὴ γραφὴ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν παρ' ἡμῖν σύστημα. Ὅμοίως προκειμένου μὲν περὶ τῶν τοπωνυμίων τῶν ἐλληνοφώνων χωρίων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ἀκολουθῶ τὰς συντομογραφίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (καίτοι θὰ ἐπροτίμων τὸν Ἑλληνικὸν τύπον *Βούα* ἀντὶ τοῦ *Μπόβ(α)* ἐκ τῆς σφαιραῆς μεταγραφῆς *Βοβα*), προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐκρωμανισθέντων χωρίων εἰς τὰς σπανιωτέρας περιπτώσεις ὅπου συζητοῦνται καὶ τύποι τούτων παραθέτω πλήρη τὰ τοπωνύμια μὲ τὸν Ἰταλικὸν τῶν τύ-

ἄλλας διαλέκτους τὴν ἀποψιν τοῦ Μογosi ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀπουλίας συνάπτεται περισσότερον πρὸς τὸν Βυζαντινὸν Ἑλληνισμὸν παρὰ πρὸς τὸν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Pernot ἀπέναντι τοῦ ζητήματος διαφαίνεται ἤδη εἰς τὸ δύο ἔτη προηγουμένως δημοσιευθὲν βιβλίον του *Introduction à l'étude du dialecte tsakoniën* (Paris 1934) 123έξ., ὅπου, ἐξ ἀφορμῆς κοινῶν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀπουλίας καὶ τὴν Τσακωνικὴν φαινομένων ὡς τὸ τῆς ἀνομοιώσεως τῶν διπλῶν (*ππ, ββ, μμ*) *μβ*), παρατηρεῖ ὅτι μέρος τῶν ἀποίκων τῆς Ἀπουλίας ἐλθόντες ἐκ Πελοποννήσου παρέλαβον μαζί των διπλᾶ σύμφωνα. Ἄλλὰ τὰ κοινὰ φαινόμενα δύνανται κάλλιστα ν' ἀνάγονται εἰς τὴν δωριζουσαν Κοινήν, ἢ ὁποία ὠρισμένως ὠμλεῖτο κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀλλαχοῦ, λ. γ. εἰς τὴν Κρήτην. Ὡστε οὐδὲν ἀποδεικνύουν περὶ ἐποικήσεως τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐκ Πελοποννησίων.

¹) Δὲν τὴν ὀνομάζω ἱστορικὴν, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι μόνον ἐν μέρει ἱστορικὴ, ἴητοι ὡς πρὸς μὲν τὰ φωνήεντα καὶ τὰς διφθόγγους μόνον ἐφ' ὅσον ἠκολούθησαν γενεωτέραν ἐξέλιξιν (λ. γ. *v = i*, ἀλλ' ὅπου = *u, iu, e* τοῦτο δηλοῦται ἰδιαίτερος ὥστε *γυραῖκα = jipeka*, ἀλλὰ διαλεκτικῶς *γουναικα, γουναικα, γεραῖκα*), ὡς πρὸς δὲ τὰ σύμφωνα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἱστορικῶς διπλᾶ χωρὶς νὰ προφέρονται (*ἄλλος = alos*, διὸ πρὸς διάκρισιν τούτων ἀπὸ τῶν πραγματικῶν διπλῶν σημειώνεται τὸ ἐνωτικὸν μεταξύ αὐτῶν: *ἄλ-λος = allos*).

πον· καὶ εἰς τὰς δύο ὁμῶς περιπτώσεις ἐπιτάσσω κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τὸ τοπωνύμιον εἰς τὸν ἐκάστοτε τύπον.

1.

17. Οἱ τύποι ἐπιθέτου *ἀνόητο* Ἀπουλ. (Ἰσολλῖν.) καὶ *ῥόητο* Ἀπουλ. (Μαοτ.) 'unwissend' ἀνάγονται ὑπὸ τοῦ Rohlf's εἰς τὸ *ἀγνοητός 'unwissend', παραβάλλεται δὲ τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀγροητικός* 'qui provient d'ignorance'.

Ἄλλ' ἢ παραγωγή αὕτη παρέχει δύο δυσκολίας: Πρῶτον ὅτι τὸ σύμπλεγμα *γν* ἔπρεπε νὰ τραπῆ εἰς *ρν* (πβ. *γνωρίζω* > *ἀν-ρωορίζω*, *δείγνω* > *δείν-ρω*, *λύχνος* > *λύχνος > *λύν-ρω* Ἀπουλ.¹), ὥστε ἐκ τοῦ *ἀγροητός* ἀνεμένετο τύπος *ἀν-ρωητός*. Δεύτερον ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἀναβίβασις τοῦ τόνου ἐκ τῆς ληγούσης εἰς τὴν προπαραλήγουσαν. Διὰ τοῦτο πιθανωτέρα εἶναι ἡ σύνδεσις τοῦ *ἀνόητο* τούτου πρὸς τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀνόητος* 'ὁ μὴ ἐννοῶν', τὸ ὁποῖον ἐσώθη εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀνόητους* Εὐβ. (Στρόπον.) Σάμ. (Μαραθόκ.) καὶ *ἀνανόητος* Πελοπ. (Λακων. Μάν.) 'ὁ μὴ αἰσθανόμενος τίποτε, ἀναίσθητος'. Πόσον συναφεῖς ἔννοια εἶναι τὸ 'μὴ ἐννοεῖν' καὶ τὸ 'μὴ γνωρίζειν' δεικνύει τὸ κατωτέρω χωρίον ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ (Λούκιος ἢ ὄνος 44), ὅπου τὸ *ἀνόητος* καταντᾷ σχεδὸν νὰ σημαίνει τὸν 'μὴ γνωρίζοντα': *καὶ ποτε ἐξιόντων ἡμῶν ἐς τὸν κήπον ἐντυγχάνει ἀνήρ γενναῖος στρατιώτου στολὴν ἡμφιεσμένος καὶ τὰ μὲν πρῶτα λαλεῖ πρὸς ἡμᾶς τῆ Ἰταλῶν φωνῆ καὶ ἤρετο τὸν κηπουρὸν ὅποι ἀπάγοι τὸν ὄνον ἐμέ. ὁ δὲ οἶμαι τῆς φωνῆς ἀνόητος ὢν οὐδὲν ἀπεκρίνατο.*

2.

174. Τὸ ρῆμα *ἀπογέρ-ρομαι* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mi rialzo' δέχεται ὁ Rohlf's ὡς μέσον τοῦ *ἀπογέρνω* 'aufrichten', τὸ ὁποῖον πάντως δὲν εἶναι ἀμάρτυρον εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.). Πιθανωτέρα ὁμῶς φαίνεται ἡ ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἐπεγείρομαι* παραγωγή αὐτοῦ γινομένης δεκτικῆς παρετυμολογικῆς εἰσόδου ἐκ τῶν ἰστέρων τῆς ἀπὸ ἀντι τῆς ἐπί, ὅπως εἰς τὰ *ἀποζητιῶ* ἀντι *ἐπιζητιῶ*, *ἀποθυμῶ* ἀντι *ἐπιθυμῶ*, *ἀποσκεπάζω* ἀντι *ἐπισκεπάζω* κττ., περὶ ὧν ἰδ. *I. Βογιατζίδην* ἐν *Λεξικογρ.* Ἀρχ. 5 (1918/20) 173εξ. Ὁμοίως λέγεται *ῥοστροφή* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'Austausch von Arbeitsleistung zwischen verschiedenen Bauern' ἐκ τοῦ *ἐπιστροφή*, ὅχι ἐκ τοῦ *ἀποστροφή*, ὡς ὁ Rohlf's ἐν *Byzantion* 13 (1938) 541 (ἀρ. 190 α).

¹) Πβ. τὰ παλαιότερα *Ἀριάγη* > *Ἀριάνη* Ἀττ., *γενόμενον* > *γινόμενον* Γόρτυς παρὰ *E. Schwyzer*, *Griech. Gramm.* 1, 215.

Ὅπως δὲ παρὰ τὴν ἐπὶ ἐμφανίζεται ἐνίοτε ἢ ἀπό, οὕτω καὶ παρὰ τὴν ὑπό πβ. ἀπακούω ἀντὶ ἱπακούω, ἀπογράφω ἀντὶ ὑπογράφω, ἀπολογίζω ἀντὶ ὑπολογίζω, ἀποχρεώνω ἀντὶ ὑποχρεώνω κττ. Ἐντεῦθεν τὸ ἀπομένω Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν.) 'sopporto, resisto, ho pazienza, soffro' ἀνακτέον ὅχι εἰς τὸ ἀπομένω (ἀρ. 185), ἀλλ' εἰς τὸ ὑπομένω, ὅπως καὶ τὰ κοινὰ ἀπομένω καὶ ἀπομονή εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω σημασίαν (ιδ. I. Βογιατζίδην ἐνθ' ἀν. 177).

3.

182. Τὸν τύπον ἀποκάματα, τὰ Καλαβρ. (Χωρίο Βουν.) ἐρμηνεύει ὁ Rohlf's 'die letzten Früchte am Baum, die den Armen überlassen werden', ἀνάγει δὲ εἰς τὸ ἀπόκομμα 'Stück, Überrest'. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ α ἀντὶ τοῦ ο δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως, θ' ἀνέμενε κανεὶς μᾶλλον ἀποκάμματα, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας διαλέκτους τῆς νοτίας Ἑλλάδος, σώζεται μέχρι σήμερον ἢ χρῆσις τῶν διπλῶν συμφώνων.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὑποθέτω ὅτι τὸ ἀποκάματα τοῦτο (ἐνικ. ἀπόκαμα) πρέπει ν' ἀναγθῆ μᾶλλον εἰς τὸ ρῆμα ἀποκάνω, σωζόμενον καὶ εἰς τὴν Μπόβαν ὑπὸ τὸν τύπον ἀποκάν-νω 'disfaccio', τὸ ὁποῖον σὺν τοῖς ἄλλοις σημαίνει σήμερον 'παύω ὑπάρχων, ἐκλείπω, χάνομαι, τελειώνω'. Συνήθεις εἶναι εἰς τὰς νήσους, τὴν Κρήτην λ.χ., αἱ φράσεις: ἀποκάνουνε ἢ ἀποκάμανε τ' ἀχλάδια - τὰ μῆλα - τὰ σταφύλια - τὰ σῦκα κττ., δηλ. 'παύουν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ὑπάρχουν, ἐκλείπουν' ἢ 'ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἐξέλιπαν' οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος καρποί. Ἐντεῦθεν ἀποκάματα εἶναι ἐκεῖνοι οἱ καρποί, οἱ ὁποῖοι ὑπολείπονται, ὅταν ἡ καθαυτὸ παραγωγή ἔχη τελειώσει. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐν Κρήτῃ συνηθίζουσι νὰ λέγουν καὶ τὰς φράσεις: εἶναι ἀποκαμωσιὰ βλιγὸ ἑλάχιστοι καρποὶ μένουσι ἀκόμη, εἶναι σ' τὴν ἀποκαμωσιὰ τὰ πορτακάγια - τὰ σταφύλια - τὰ σῦκα κττ.

4.

192. Ὑπὸ λῆμμα ἀποτονόω 'aussprannen' παρέχεται ὁ τύπος ἀποτονάω Καλαβρ. (Μπόβ.) 'tirposare' καὶ τὸ οὐσ. ἀποτόνημα αὐτόθι. 'tirposo'. Ἀλλὰ τὰ παλαιὰ εἰς -όω ρήματα μετεπλάσθησαν κατὰ κανόνα εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν εἰς -ών(ν)ω καὶ θὰ ἔπρεπεν ἐκ τοῦ ἀποτονόω νὰ προέλθῃ ἀποτονών-νω ἐν Καλαβρία. Ἐπειδὴ αὐτόθι ἀντὶ τοῦ συνηθους κουράζομαι γίνεται χρῆσις τοῦ ἀρχ. ἀτονέω ὑπὸ τὸν τύπον ἀτονάω (ἀρ. 261), εἰκάζω ὅτι, ὅπως τὸ ξεκουράζομαι 'ἀναπαύομαι' ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ κουράζομαι μὲ τὸ στερητικὸν ξε-,¹ οὕτω καὶ τὸ

¹) Πβ. Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνῶν 26 (1914) Λεξικογρ. Ἄρχ. 39.

συνών. ἀποτονάω ἐσχηματίσθη μᾶλλον ἐκ τοῦ ἀτοπέω (ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐπίσης περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Rohlf's) μὲ τὴν ἀπὸ πρόθεσιν ἔχουσαν ἔννοϊαν στεροητικὴν (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπὸ **B2**),¹ ἥτοι ἐκ τύπου *ἀπατονάω προῆλθε τὸ ἀποτονάω ἀποκατασταθέντος παρετυμολογικῶς τοῦ ο τῆς ἀπό, καθ' ἃ εἰς τὰ ἀπαδειάζω > ἀποδειάζω, ἀπαθανατίζω > ἀποθανατίζω, ἀπαλημένω > (ἀ)πολημένω, ἀπανεβαίνω > (ἀ)πονεβαίνω κτ.² Ὁμοίως τὸ οὐσ. ἀποτόνημα ἀνακτέον εἰς τύπον *ἀπατόνημα (πβ. ἀτόνημα). Ὁρθῶς ἐπομένως περιελήφθη τὸ ἀποτονάω ὑπὸ τὸ ἀτοπέω (εἰς ὃ πρόκειται νὰ ὑπαχθῆ καὶ τὸ οὐσ. ἀποτόνημα), ἀλλὰ δὲν εἶχε θέσιν ὑπὸ ἴδιον λῆμμα *ἀποτονόω.

5.

221. Ὑπὸ λῆμμα ἀρόω ὑπάγει ὁ Rohlf's τὸν τύπον ἀλάν-ρω Καλαβρ. (Μπόβ.) 'rflügen' παρατηρῶν ὅτι ἐπὶ τοῦτον ἐπέδρασε τὸ οὐσ. ἄλατρο αὐτόθ. 'Pflug', οὐχὶ δὲ τὸ ἀλέω 'zermahlen', ὡς εἶχε δεχθῆ ὁ Morosi ἐν Riv. di filol. 8, 564. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην τοῦ ἀλάν-ρω ἐσημείωσε δύο φορὰς καὶ ὁ Χατζιδάκις ('Αθηνᾶ 43 [1931] 199 καὶ Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 6 [1931] 403 καὶ 406) μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. διαλεκτικοῦ ἀρόω (ἀράσσοντι Tab. Heracl. 1, 133).

Ἄλλ' ὅσον ἀπίθανος εἶναι ἢ ἐκ συμφύρσεως τοῦ ἀρόω πρὸς τὸ ἀλέω παραγωγή τοῦ ἀλάν-ρω, ἄλλο τόσον ἀπίθανος φαίνεται ἢ μετάβασις εἰς τὸν τύπον τοῦτον ἐκ τοῦ ἀρόω ἢ ἀράω. Διότι ἐκ μὲν τοῦ ἀρόω ἔπρεπε νὰ προέλθῃ τύπος *ἀρόν-ρω, ἐκ δὲ τοῦ ἀράω ἀνεμένετο ἢ ἀρῶ ἢ (διὰ τὸν ἀόρ. ἤρασα) *ἀράν-ρω (πβ. κλάω - κλάν-ρω Ἀπουλ. Καλαβρ. 'θραύω' διὰ τὸν ἀόρ. ἔκλασα), ὅχι ὅμως ἀλάν-ρω. Βεβαίως ἀντὶ τοῦ ρ ἐμφανίζεται λ καὶ εἰς τὸ (ἄρατρον >) ἄλατρο, ὅπως παρατήρησεν ὁ Rohlf's, ἀλλ' ἐκεῖ δικαιολογεῖται ἀπὸ ἀνομοίωσιν τῶν δύο ρ λαβοῦσαν χώραν ἤδη ἐν τῇ Κοινῇ (πβ. ἄροτρον > ἄλυτρον P. Amh II 143, 14 [IV. αἰ. μ. X.],³ ὅθεν τὸ νεώτερον ἄλυτρο καὶ κατὰ τύπον ὑποκορ. ἀλέτρο), ἐνῶ

¹) Πβ. K. Dieterich, Die präpositionalen Präfixe in der griechischen Sprachentwicklung (Strassburg 1909) 112έξ.

²) Πβ. καὶ παραιτῶ > παραιτῶ, παροιμία > παραιμία, παραιμία, παροιμοιάζω > παραιμοιάζω, παρονυχίδα > παρανυχίδα κτ. Ἱδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 311 καὶ Μ. Φιλήντα, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 2, 227έξ.

³) Τὸν τύπον ἄλυτρον ὀρθῶς δέχεται ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸ ἄροτρον ὁ F. Preisigke, Wörterbuch der griech. Papyrusurkunden ἐν λ., ἐνῶ ὁ Liddell-Scott-Jones παρασηρεῖ ὅτι ἴσως κεῖται ἀντὶ ἄλυτρον = ἀλόητρον 'threshing implement'. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον εἶναι ἀδύνατον, διότι τὸ ὄη τοῦ ἀλόητρον 'payment for threshing' ἠδύνατο μὲν νὰ γραφῆ ὄι, ἀλλ' οὐδέποτε υ, ἀφοῦ μόνον τὸ οἰ ἢ οἶ συνέπεσε φωνητικῶς μὲ τὸ υ, ὅχι τὸ οἶ (πβ. ὅσα σχετικὰ παρατήρησα ἐν Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 101).

δὲν ἐξηγεῖται προκειμένου περὶ τοῦ ἀρόω ἢ ἀράω, ὅπου τὸ ρ εἶναι μοναδικόν.

Κατ' ἐμὲ δὲ τύπος ἀλάν-ρω προῆλθε πιθανότερον ἐκ τοῦ ἐλαύνω, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἐσώθη εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ ἰδιώματα ὑπὸ τοὺς τύπους λάμνω σύνηθ. καὶ Καππ. Πόντ., λάμω Κρήτ. (παρὰ τὸ λάμνω), λγάμω, λάμου καὶ ἁμναίνω Καππ., λάζω Θήρ. Κάροπ. λάσω Χίος κτλ.¹ Κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τὸ σύμπλεγμα μν ἀφομοιώνεται εἰς νν (πβ. μνημα > ν-νημα Ἰ. Απουλ. [Γσολλίν.], σζαμνὶ > σζαν-νὶ Ἰ. Απουλ. Καλαβρ. [Μπόβ.], σταμνὶ > σταν-νὶ Ἰ. Απουλ. [Κοριλ.] κτλ.), ὥστε ἐκ τοῦ ἐλαύνω > (ἐ)λάμνω² προῆλθε κανονικῶς (ἐ)λάν-ρω καὶ περαιτέρω ἀλάν-ρω³ (διὰ τὸ ἐν ἀρχῇ ἀ- πβ. γνωρίζω > ἀν-ρωρίζω Ἰ. Απουλ. Καλαβρ. [Μπόβ.], (ἐ)μπαλλώνω > ἀμπαλλών-ρω Καλαβρ. [Μπόβ.], εὔπορέω > ἀποράω Καλαβρ. [Μπόβ.] κτλ.) Τὸ λάμνω τοῦτο χρησιμοποιεῖται συνήθως μὲ τὴν ἥδη ἀρχ. σημασίαν 'κωπηλατῶ', ἀλλ' ἰδιωματικῶς διέσωσε καὶ ἄλλας σημασίας, ἥτοι 'ὀδηγῶ' (ἐπὶ ζώων) Κύπρ., 'ὄχεύω'⁴ Κάροπ. Κρήτ. Σύμ. Χίος ἢ 'ὄργω' Θήρ., 'πορεύομαι' (ἐκ τῆς ἀρχ. σημασίας 'ὄχοῦμαι') Κύπρ., τέλος δὲ 'ἀροτριῶ, ὀργώνω'⁵ εἰς τὴν Καππαδοκίαν,⁶ τὸν Πόντον,⁷ ὡς δ' ἤδη μανθάνομεν, καὶ τὴν Καλαβρίαν (πβ. καὶ τὸ παράγωγον τοῦ λάμνω λάσιμο 'καλλιέργεια'). Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου τὸ ἐλαύνω ἐσήμαινεν, ὡς γνωστόν, καὶ 'ὄρούσσω, σκά-

¹) Περὶ τοῦ ἐλαύνω εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἰδ. Γ. Χατζιδάκις ἐν Τεσσαρακονταετ. Κόντου (Ἀθήναι 1909) 24έξ.

²) Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ ανν καὶ ενν εἰς αμν καὶ εμν πβ. ἐρευνῶ > *ἐρομῶ > ῥομινῶ (ἰδ. Ν. Ανδριότις ἐν Glotta 25, 14), εὔνοστος > ἐμνοστος, ἐννοῦχος > Ἰ. Απουλ. Κρήτ. Σύμ. Χίος κοιν., χαῦνος > (ἀ)χαμνός (πβ. Ἰ. Απουλ. ἀδευκῆς > χαμνός).

³) Ὅτι καὶ ἐν Καλαβρίᾳ προσηγήθη ἡ τροπὴ ανν > αμν τῆς εἰς αν-ν πιστοῦται ἐκ τούτου, ὅτι αὐτόθι ἔχομεν καὶ μουνουχάρι Καρδ. Μπόβ. 'maiale' ἐκ τοῦ * (ε)ἔνοουχάρι > μνουχάρι (Κύπρ.).

⁴) Καὶ ἡ σημασία αὕτη εἶναι παλαιά, ὃ δ' Ἀριστοφάνης παιζει μὲ τὴν διπλὴν χρῆσιν 'κωπηλατῶ' καὶ 'ὄχεύω': ὁ γὰρ ἀνήρ, ὃ φιλάτη, | -Σαλαμίνιος γὰρ ἐστίν ὃ ξύνεμι' ἐγώ, - | τὴν νύχθ' ὄλην ἤλαυνέ μ' ἐν τοῖς στρώμασιν Ἐκκλησι. 39. Πβ. καὶ τὴν παροιμίαν τὴν κατὰ σαντὸν ἔλα Καλλιμ. Ἰ. Απουλ. 1, 12 καὶ 16.

⁵) Ἀξιοσημείωτον ὅτι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ 'ὄχεύω' καὶ τοῦ 'ἀροτριῶ' καὶ ἄλλως συμπίπτουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πβ. τὸ ἀρχ. ἀρόω καὶ μὲ τὰς δύο σημασίας (τὴν τεκοῦσαν ἤροσεν Σοφ. Οἰδ. Τύρ. 1497).

⁶) Ἰδ. R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 618 ἐν λ. λάμνω.

⁷) Ἰδ. D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 105. Πβ. τὸν στίχον τοῦ Ἀκριτικοῦ Ἰσματός: Ἀκρίτας οὔντας ἔλαμνεν' εὖ σὸ μέγαν τὸ χωράριον κτλ. (II. Μεταμορφώδων, Ἦ ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴ γλῶσσα [Βατούμ 1910] 45). Εἰς τὸ ἐλαύνω καὶ τὰς ποικίλας τῆς σημασίας πρέπει, νομίζω, ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ Ποντικὸν ρῆμα λαίζω (πβ. τὸν τύπον λάζω ἀλλαγῶ), μέσον λαῖσκονμαι καὶ λάσκομαι 'κινῶ, σείω, ὑποκλέπτω (ἢ σημ. αὕτη ἤδη εἰς τὸ Ὀμηρ. ἐλαύνω), ἐξέρχομαι εἰς περίπατον, μοιχεύω', διὰ τὸ ὁποῖον ἔχουν προταθῆ ἀπίθανοι ἐτυμολογίαι (ἰδ. Δ. Οἰκονομίδην ἐν Ἀθηνῶν 38 [1926] 111έξ.).

πτω': ἀμφὶ δὲ τάφρον ἤλασαν Η 450, Μ 6 (πβ. 'Ἡσύχ. ἤλασαν· ἔσκαψαν), αἰζηός... , ἔργον μελετῶν ἰθεῖαν αὔλαξ' ἐλαύνοι 'Ἡσιόδ. Ἔργ. 441, ὄρθας δ' αὔλαζας... ἤλαυνε Πινδ. Πυθ. 4, 406.¹ Ἴσως δ' ἐκ πληρεστερας φράσεως ἐλαύνω γῆν ἢ ἀγρὸν προῆλθε καὶ ἔλλειψιν τοῦ ἀντικειμένου ἢ σημασία 'ὄργωνω'.² Δυνατὸν ὅμως νὰ προῆλθεν αὕτη καὶ ἐκ φράσεως ἐλαύνω βοῦς ἀροτῆρας.³

6.

295. Παρὰ τὸ βαθεῖα Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.) 'kleines Tal', οὐσιαστικοποιημένον θηλυκὸν τοῦ ἐπιθ. βαθύς, ἀπαντιᾶ καὶ τὸ οὐσ. βάθι τό, Καλαβρ. (Μπόβ.) 'valle'. Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ οὐσ. βαθὺ τοῦ αὐτοῦ ἐπιθ. βαθύς. Πράγματι καὶ εἰς τὴν κοινὴν χρησιμοποιεῖται τὸ βαθὺ ὡς οὐσ. μετὰ τὴν σημασίαν 'χαράδρα, κρημνός' (πβ. τὴν φρ. μπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα). Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ τύπος βάθι προῆλθεν ἐκ τοῦ πληθ. βάθια τοῦ οὐσ. βάθος, καθ' ἃ καὶ τὸ στήθι ἐκ τοῦ στήθος διὰ τὸν πληθ. στήθη παρὰ τὸ στήθη καὶ τὸ χεῖλι ἐκ τοῦ χεῖλος διὰ τὸν πληθ. χεῖλια παρὰ τὸ χεῖλη κτλ.,⁴ εἶναι

¹) Ἐντεῦθεν, φαίνεται, καὶ τὸ νεώτ. λάμνωμα Ἡπ. 'αὔλαξ' (δηλ. 'σκάμμα') πβ. πααίνομα ἐκ τοῦ πααίνω (πηγαίνω).

²) Πβ. ἀμπελίδος ὄργον ἐλάσαι (εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ 'φυτεύω') Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 995. - Πβ. καὶ τὸ ἐπίσης ἐν χοίρεισι σήμερον κάμνω 'ὄργωνω' (ἀρχ. νῆσον ἐκτικμένην ἐκάμοτο Ὀμ. ι 130), παρ' ὃ καὶ πληρέστερον κάνω χωράφι (Φ. Κουκουλέ, Οἰνουνησιακά 273. Γενικώτερον περὶ τοῦ κάμνω Α. Κοραῆ, Ἄτακτα 2, 172έξ.), οὗ ἀντίστοιχον τὸ Τσακων. ποῖον χοῖρα (H. Pernot, Dialecte tsakonien 349).

³) Οὕτω ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐνθ' ἀν. καὶ ἐν Ἀθηνᾶ 24 (1912) 292. Πβ. τὸν στίχον: Χάρος τὸ εἶδε καὶ ζήληψε 'πότ' ἔλαμνε ζευγάρι (R. Dawkins ἐν Amer. Journ. of Archaeol. 38 [1934] 119, στ. 3), ὅπου ἴσως ὑπόκειται ἡ πληρεστερα χρῆσις.

⁴) Πβ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 36έξ. Τὸν πληθ. τοῦτον εἰς -ια τῶν οὐδ. εἰς -ος θεωρεῖ ὁ Χατζιδάκις ὡς παρεκτεταμένον ἢτοι προσελθόντα ἐκ τοῦ πληθ. εἰς -η διὰ προσλήψεως τοῦ δηλωτικοῦ τῆς καταλ. τοῦ οὐδ. γένους -α, διὸ καὶ γράφει στήθηα, χεῖλια κτλ. καὶ ἐνικὸν στήθη, χεῖλη κτλ. Ἄλλ' οὐδὲν κωλύει, νομίζω, νὰ δεχθῶμεν ὅτι παρὰ τὸν πληθ. εἰς -η ἐσώθη διὰ τῆς Κοινῆς καὶ ὁ μὴ Ἀττικὸς εἰς -εα (στήθηα, χεῖλια κτλ.), συνίξηθεις κανονικῶς εἰς -ια (στήθια, χεῖλια κτλ.), ἐκ τούτων δ' ἔπειτα ἐσχηματίσθη καὶ ἐνικὸς εἰς -(ον). Ἡ ἀποφθις αὕτη εἶναι καὶ διὰ τοῦτο πιθανώτερα, ὅτι ἐρμηνεύει καὶ τὸν ἀνώμαλον τονισμὸν πολλῶν νεωτέρων εἰς -ι οὐδ. οὐσιαστικῶν, τὰ ὅποια φαίνονται ὑποκοριστικά, ἀλλὰ τονίζονται παρὰ τὸν κανόνα τοῦ Ἡρωδιανοῦ (πβ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1, 391έξ.), καθ' ὃν τὰ δακτυλικοῦ ρυθμοῦ ὑποκοριστικά τονίζονται εἰς τὴν παραλήγονσαν (ἤδη δὲ τὴν λήγονσαν διὰ τὴν συνίξησιν -ί(οr)) -ὸ ἢ τὴν συναίρεσιν -ί(οr) -ί), ὅπως τὸ ἄστρο ἐκ τοῦ ἄστροια πληθ. τοῦ ἄστρος τό, (ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ ἄστρον καθ' ἃ δένδρον-δένδρος) παρὰ τὸ ἄστρο ἐκ τοῦ ὑποκοριστι. ἀστρίον, τὸ ἄνθη ἐκ τοῦ ἄνθια ἢτοι ἄνθεια πληθ. τοῦ ἄνθος τό, παρὰ τὸ ἄνθι (μεταγν. ἀνθίον), τὸ δῶρι ἐκ τοῦ δῶρια πληθ. τοῦ δῶρος τό, Κρήτ. (ἐκ μεταπλασμοῦ τοῦ δῶρον), τὸ κέντρο ἐκ τοῦ κέντρος τό, (τοπων. Κέντρος τό, Κρήτ.) παρὰ τὸ κεντρί, τὸ τζάχοι Καππ. (Φόρασ.) ἐκ

ἐπομένως τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ *βάθι* Λῆμν. Τσακων. 'βάθος'. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ὁ τονισμὸς τῆς λέξεως εἰς τὴν παραλήγουσαν. Ὁ εἰς -ι σχηματισμὸς τῶν εἰς -ος οὐδ. τῆς γ' κλίσεως εἶναι κανονικὸς εἰς τὴν συγγενῇ πρὸς τὰ ἰδιώματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος Τσακωνικῆν (*βάθι, δάσι, ἔτι, ἦθι, θάρρι, κάλλι, μάκρι, μέρι, πάθι, πάχι, πλήθι, σέρι* κτ.)· ἰδ. *G. Anagnostopoulos*, Tsakonische Grammatik 41. Διὸ θεωρῶ πιθανὸν ὅτι ὁ μεταπλασμὸς οὗτος ἐπέδωκε πρωτίστως εἰς τὰς δωριζούσας περιοχὰς τῆς Κοινῆς, ἐν αἷς καὶ ἡ Μεγάλη Ἑλλάς.

7.

322. Ὁ τύπος *πατέγγεται* Καλαβρ. (Μπόβ.) '(ein Tier) wird gedeckt, si cuopre' ὑπάγεται ὑπὸ τὸ παλαιὸν *βατέω* (πβ. τὰς *χιμάρας ἐβάτευν* Ἀνθ. Παλ. 9, 137· *οἶα βατεῦνται* Θεόκρ. 1, 87), ὅθεν τὸ νεώτερον *βατεύω*, γίνεται δὲ δεκτὴ σύμφυρσις τοῦ *βατεύω* πρὸς τὸ *πατέγγουω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'dulden', θεωρούμενον ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Ἰταλ. *patire*. Ἄλλ' ὁ τύπος μὲ π ἀντὶ β δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Καλαβρίαν· καὶ εἰς τὸ Λιβύσσι λέγεται *πατεύου* ἀντὶ *βατεύω*, οἷον *πάτιψιν ἢ πιτειὸς τὴν ἔρριθαν, πατεύουντιν οἱ γάτις* (ἰδ. *I. Χαριτωνίδου*, Περὶ τῆς Λιβισιανῆς διαλέκτου 36), ὥστε δὲν δύναται νὰ κριθῇ μεμονωμένως. Ἡ ὑπαρξίς τῶν δύο τύπων *βατεύω* καὶ *πατεύω* ἐνθυμίζει τοὺς παλαιούς παραλλήλους τύπους *πατῶ*, ὅστις καὶ σήμερον κοινός, καὶ *βατῶ* (Δελφικὸν κατὰ τὸν Πλούτ. Ἡθ. 292 e), ὅστις σήμερον σώζεται, ὅσον γνωρίζω, μόνον εἰς τὸ ἰδιωματικὸν σύνθετον *περβατῶ, πρεβατῶ, πορβατῶ, προβατῶ*¹ παρὰ τὸ κοινότερον *περ(ι)πατῶ, πρεπατῶ* (*πορπατῶ* καὶ *προπατῶ* Κρήτ. κ. ἀ.). Θὰ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἐκληρονομήθησαν ἀφ' ἐνὸς μὲν *πατῶ* κοινόν, (*περ*)-*βατῶ* ἰδιωματικόν, ἀφ' ἐτέρου δὲ *βατεύω* κοινόν, *πατεύω* ἰδιωματικόν. Τοῦτο εἰ-

τοῦ *κέγγρος τό, παρὰ τὸ *κεχρὶ* σύνη¹⁾, τὸ *σβῶλι* παρὰ τὸ *σβωλί*, τὸ *φύκι* ἐκ τοῦ πληθ. *φύκια* ἢτοι *φύκια* τοῦ *φῦκος* κτλ. Ὅτι τοιαῦτα εἰς -ι(ον) ὀνόματα ἐσχηματίσθησαν ἐκ μεταπλασμοῦ ἤδη παλαιότερον δεικνύει τὸ ἐκ τοῦ ἴχθια ἴχθια πληθ. τοῦ ἴχθος σχηματισθὲν ἴχθιον (πιθανῶς οὕτω καὶ εἴριον ἐκ τοῦ εἴρια < εἴρεα τοῦ εἶρος, ἄκρion ἐκ τοῦ ἄκρια < ἄκρεα [κακῶς ἐκδιδόμενον ἀκραιᾶ] τοῦ ἄκρος τό, [οὕτω νῦν Ἡπ. Κέρκ.], ὄρzion ἐκ τοῦ ὄργια < * ὄρκα τοῦ * ὄρκος τό; πβ. *ἔρκος*).

¹⁾ Ἀδίκως, νομίζω, ἀμφισβητεῖ τὴν σχέσιν τῶν τύπων τούτων πρὸς τὸ παλαιὸν *βατῶ* ὁ *G. Hatzidakis*, Einleitung 158 (ὡς φαίνεται, διότι τοῦτο ἦτο διαλεκτικὸν καὶ ὄχι Ἀττικόν· ἀλλ' εἶναι τὸ μόνον μὴ Ἀττικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη μέχρι σήμερον ἰδιωματικῶς; Ἡ μαρτυρία τοῦ Πλουτάρχου ὅτι οἱ Δελφοὶ τὸ *πατεῖν βατεῖν* καὶ τὸ *πικρὸν βικρὸν ἐπιεικῶς καλοῦσι* σημαίνει ὅτι ταῦτα ἐλέγοντο οὕτω εἰς τὴν ἐποχὴν του, δηλ. ἐν μέσῃ μεταχριστιανικῇ Κοινῇ!). Εἰς τὸ *προβατῶ* φίνεται ὅτι πρέπει ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ *πρατῶ* Ἀπουλ. 'cammino' (Rohlf's ἀρ. 1670) καὶ τὸ *πρασιῶ* Ἀπουλ. (Σολέτ.) 'andare a zonzolo' (Rohlf's ἀρ. 1788).

ναι παράδοξον, ἀλλ' οὐχὶ ἀδύνατον. Ἄλλ' ἔπειδὴ ἡ ἔννοια 'ὄχεύω' συνάπτεται μᾶλλον πρὸς τὸ βαίνω, ὅπερ καὶ παρ' Ἡροδ. 1, 192 καὶ παρὰ Πλάτ. Φαίδρ. 250 E ἔχει τὴν σημασίαν ταύτην, πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ νεώτερον πατεύω ἀνάγεται εἰς τὸ παρὰ τὸ ἐμβατῶ Ἀνθ. Παλ. 7, 657 παραδιδόμενον ἐμβατεύω (καὶ ὑφήσιν αὐτῶ [τ. ἔ. τῶ Κερβέρω] κύνας θηλείας ἐμβατεύειν Παλαίφ. 40, 3), ὅπως δέχεται καὶ ὁ Χαριτωνίδης ἔνθ. ἀν. Μετὰ τὴν συνήθη ἀφαίρεσιν τοῦ ἐ- ἐκληφθέντος εἰς τὸν ἀόριστον ὡς ἀξήσεως ἦτο εὐκόλον ὁ τύπος *μβατεύω προηγουμένων λέξεων ληγουσῶν εἰς ν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀρχόμενος ἀπὸ π, διότι καὶ τὸ ππ ἐν τῇ συνεκφορᾷ προφέρεται μβ (τὸν πόνο > τὸμ βόνο), ὥστε ἀπὸ συνεκφορᾶς οἷον τὴν μβατεύει, τὴν μβάτεψε, ἰσοδυνάμους φωνητικῶς πρὸς τὴν πατεύει, τὴν πάτεψε, νὰ ἐλέγχῃ καὶ ἀπλῶς πατεύει.

8.

356. Τὸ ρῆμα βουκάτζω Ἀπουλ. 'brüllen' ἀνάγεται εἰς τὸν ἦχον βοῦ, παραβάλλονται δὲ τὰ Νεοελλ. βουίζω, βοῦζω. Ἄλλ' ὅπως ταῦτα τὰ παρ' ἡμῖν νεώτερα βοίζω (βοῦζω εἶναι πάντως σφραλερὰ γραφή) καὶ βουίζω (πβ. βοή > βουή, βοηθῶ > βουηθῶ, κοίζω Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 746 > σκουίζου Τσακων. σκούζω κοιν. κττ.) δὲν εἶναι νεώτεροι ὀνοματοποιῖαι, ἀλλ' ἀνάγονται ἀναμφισβητήτως εἰς τὸ ἀρχ. βοῶ¹ (διὰ τὸν εἰς -ίζω μετασχηματισμόντου ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1, 275), τοιουτοτρόπως νομίζω ὅτι καὶ τὸ βουκάτζω τῆς Ἀπουλίας δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀρχ. μυκῶμαι (Λατ. mugire), τὸ ὁποῖον καὶ ἡ λοιπὴ νέα Ἑλληνικὴ διέσωσεν ὁμοίως ὑπὸ τοὺς τύπους μουγκῶ (Ι. Βενιζέλου, Παροιμ.² σ. 20), μουγκοῦμαι (Γύπαρ. Β 151), μουγκίζω (Γύπαρ. Α 443), κοινότερον μουγκρίζω, ὅπερ ἤδη μεταγν., (μουγκαρίζω Κύπρ., μουγαλίζω Κρήτ. Νάξ.²) ἦτοι μὲ προφορὰν τοῦ υ ὡς ου. Οἱ τύποι οὔτοι διδάσκουν ὅτι παρὰ τὸ μέσον μυκῶμαι ἐγένετο χοῦσις ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ τοῦ ἐνεργ. μυκῶ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλως συνάγομεν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐπικοὺς ἀόρ. ἔμυκον, παρακ. μέμυκα (οὔτος καὶ παρ'

¹) Ὁ Κοραῆς, Ἄτ. 4, 55, συνάπτει τὸ λεγόμενον ἰδιαιτέρως «διὰ τὸν ἦχον τῶν αὐτίων» βοίζω πρὸς τὸ παλαιὸν βομβῶ, παραθέτει ὅμως καὶ τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχ. Πέρσ. 604 βοῶ δ' ἐν ὡσὶ κέλαδος, ὅπου ἡ παλαιωτάτη χρῆσις τοῦ βοίζω πρὸς δήλωσιν τοῦ βόμβου τῶν ὄτων. Ἄλλὰ τὸ βοίζω λεγόμενον σήμερον καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὴν θάλασσαν (βουτίζει ἡ θάλασσα) συνάπτεται κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτὸ τὸ Ὀμηρικὸν βοῶω (κῆμα ... βοῶω ποτὶ χέρον Σ 394 πβ. Αἰσχ. Πρωμ. 431), δὲν δύναται λοιπὸν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ χαρακτηρισθῆ νεωτέρα ὀνοματοποιῖα.

²) Πβ. βαῖζω - βαουρίζω Κύπρ. 'γαυγίζω', ὄγκῶμαι - γκαρίζω κοιν. (διὰ τὴν κατάλ.-ρίζω ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 584 πβ. Σ. Ξανθοῦδίδην ἐν Ἀθηνᾶ 26 [1914] Λεξ. Ἄρχ. 178ξ.).

Αἰσχ. Ίκέτ. 351) καὶ ὑπερσ. (ἐ)μεμύζω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεσιτέρους μέλλ. *μυκῆσω* Χρησμ. Σιβύλλ. 8, 349 καὶ ἄορ. ἐμύκησα (μετοχ. *μυκῆσαντος*) Ἄνθ. Παλ. 6, 220. Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν εἰς -άω ρημάτων εἰς -άζω εἶναι παλαιὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (ἤδη εἰς τὸν Ὀμηρον ἀγαπάω καὶ ἀγαπάζω κτ.) ὅπως καὶ τῶν εἰς -έω καὶ -άω εἰς -ίζω (*αἰτέω-αἰτίζω* κτ.), ἀλλ' ἐπιδίδει ἐξαιρετικὰ εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐποχὴν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἢ ἐκ τοῦ *μυκῶ* μετάβασις τόσον εἰς τὸ *βουκάτζω* (<* *μυκάζω*) τῆς Ἀπουλίας ὅσον καὶ εἰς τὸ *μουρζοῖζω* τῆς κοινῆς. Καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ μέσον *ὠρῦομαι*, σχηματισθὲν μεταγενεστερώς καὶ κατ' ἔνεργ. τύπον (Ἄνθ. Παλ. 11, 31, Χρησμ. Σιβύλλ. 8, 340, Σουΐδας), ἔγινεν *οὐρῦομαι, *ουράζομαι*, *οὐρῦω, ὅθεν *γουρῦζω* Πόντ. (Ὀφ.) καὶ *οὐρῦάζω* Κύπρ., παρὰ τὸ ὁποῖον κοινότερον *οὐρῦλάζω*. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *μ* εἰς *β*, ἣτις ὑπόκειται εἰς τὸ *βουκάτζω*, πβ. *ἀμελόχα* > *ἀβελόχα*, *μασκάλη* > *βασκάλη* Ἀπουλ. (Καλημ.), *ζυμώνω* > *ζυβώνω*, *μοσκαθαθρεμμένος* > *βοςκαθαθρεμμένος* Θήρ. κτ.¹

9.

545. Ὁ τύπ. *διαμερέγγουω* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'spiego, interpreto' θεωρεῖται ὡς προελθὼν ἐκ τοῦ *διαμερεῖω παραλλήλου τύπου τοῦ *διαμερίζω* 'vertheilen'. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος παλαιὸς τύπος *διαμερεῖω* εἶναι ἀμάρτυρος, ἢ σημασία 'μοιράζω, χωρίζω' δὲν φαίνεται πῶς ἐξειλίχθη εἰς τὴν σημασίαν 'ἐρμηνεύω'. Ὑποθέτω ὅτι δὲν ὑπάρχει φωνητικὴ δυσκολία ν' ἀναχθῇ τὸ *διαμερέγγουω* εἰς τὸ παλαιὸν *διερμηρεῖω* μαρτυρούμενον εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα (2 Μακκ. 1, 36), τὸν Φίλωνι 1, 226, τὴν Καινὴν Διαθήκην κτ., ὅπως φαίνεται ὅτι ἀνεγνώρισε καὶ ὁ *A. Pellegrini*, *Dialecto di Bova* 159 ἀντιθέτως πρὸς ὅσα ἔγραψεν αὐτόθ. σ. 99 ὑποσ. 2. Εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 97) ὅτι εἰς τὰ μετὰ προθέσεων συντεθειμένα ῥήματα (καὶ ὀνόματα) ὑπερισχθεὶ συχνὰ δημοδῶς ὁ πλήρης τύπος τῆς προθέσεως. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐνταῦθα: ἐκ τοῦ *διερμηρεῖω* ἀποκατασταθείσης τῆς *δι* προέκυψε τύπος *διαρμηρεῖω*, ὅστις ἐσώθη καὶ εἰς τὸν Πόντιον κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο ὡς *δᾶρμερεῖω* μετὰ τὴν σημασίαν 'συμβουλεύω', τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, ἔχει καὶ τὸ κοινὸν *ὀρμηρεῖω* ἢ *ἀρμηρεῖω*. Ἐτέρα ἀλλοίωσις τῆς λέξεως ἔγινε μετατεθέντος τοῦ *ρ*,² οὕτω δὲ ἐκ τοῦ *διαρμηρεῖω* προέκυψε τύπος *διαμηρεῖω, εἰς ὃν τὸ σύμπλεγμα *ρη* ἀπλοποιήθη εἰς *ρ* εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε κατόπιν προηγουμένης ἀφομοιώσεως ὅπως εἰς τὰ *γέρωω*)

¹) Πβ. *F. Κορημολῆν* ἐν Ἀθηνᾶ 48 (1938) 262 καὶ διὰ παλαιότερα παραδείγματα *E. Schwyzer*, *Griech. Gramm.* I, 257.

²) Πβ. *B. Φάβην* ἐν *Λεξικογρ. Λελλ. Ἀζαδ. Ἀθηνῶν* 1 (1939) 101έξ.

γέρο-ρω, παίρω > παίρο-ρω, σπέρω > σπέρω-ρω, σέρω > σέρω-ρω, φέρω > φέρω-ρω τῶν ιδιωμάτων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ὅτι τέλος τὸ η ἐμφανίζεται πολλάκις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν παρὰ τὸ ρ ὡς ε εἶναι γνωστόν.

10.

597. Εἰς τὸ νεώτερον *édw* 'hier' ἀνάγεται τὸ παράγωγον *ét-toūt-te* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'di qui, di qua' καὶ τὸ σύνθετον *ét-tapárou* αὐτόθι. 'qui sopra' θεωρούμενα ὡς ἀναγόμενα τὸ μὲν εἰς τὸ *édwθε(ν)*, τὸ δὲ εἰς τὸ *édw* ἀπάνω τῆς κοινῆς. Ἀλλὰ τὸ *ét-toūt-te* εἶχεν ἤδη ἐρμηνευθῆ ὑπὸ τοῦ Morosi ὡς παράγωγον τοῦ *ét-toūt*, τ. ἔ. *αὐτοῦ*, καὶ ὀρθῶς περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Rohlfs εἰς τὸ *αὐτός* (ἀρ. 279), ὥστε ἐνταῦθα δὲν ἔχει θέσιν. Ἐκ συνθέσεως τοῦ *ét-toūt* καὶ τοῦ ἀπάνου προῆλθε καὶ τὸ ἕτερον ἐπίρρημα *ét-tapárou* καὶ πρόπει ὁμοίως εἰς τὸ *αὐτός* νὰ μετατεθῆ. Τὸ *édw* τῆς κοινῆς προῆλθεν, ὡς ὁμολογεῖται, ἐκ τοῦ παλαιοῦ *ῶδε*, τὸ ὁποῖον ἐσώθη εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα (ιδ. Rohlfs ἀρ. 2502) ὑπὸ τοὺς τύπους *ῶδε* Καλαβρ. (Μπόβ.) *οῦδε* καὶ *οῦ* Καλαβρ. (Καρδ.), *ῶδε*, *ῶτε*, *ῶδενα* Ἀπουλ. (πβ. καὶ τὰ σύνθετα *ῶδόσ-σου* Καλαβρ. [Μπόβ.] 'qui dentro', *ῶδαπουκάτου* αὐτόθι. 'qui sotto', *κατάδε*, τ. ἔ. *κατὰ ῶδε* Καλαβρ. [Μπόβ.] καὶ *καταῶ* [καταδῶ κοιν.] Καλαβρ. [Χωρίο Βουν.] 'auf dieser Seite, hier'. Κατὰ πόσον τὸ *ἀπότ-τε* Καλαβρ. [Μπόβ.] ἐρμηνεύεται ὀρθῶς διὰ τοῦ 'di qua' καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀπό ῶδε*, μένει νὰ ἐξετασθῆ ἴσως ὑπόκειται τὸ ἐπίρρ. *ὀπόθεν*, ἂν τὰ δύο τ εἶναι ἀκριβῆ, πβ. *ποῦτ-τε* Καλαβρ. [Μπόβ.], *ἀποῦτ-τε*, *ἀπότεν*, *ἀφσε-ποῦτ-τε* Ἀπουλ., *ἀποῦτ-τεν* Ἀπουλ. [Κοριλ.] 'ἀπὸ ὅπου' παρὰ Rohlfs ἀρ. 1754).

11.

603. Εἰς τὰ παραδείγματα τῶν χρήσεων τοῦ *εἰς* 'auf zu, nach' περιλαμβάνεται καὶ ἡ φρ. *ἀς ἔνα ἀς ἔνα* Ἀπουλ. 'ad uno ad uno'. Ἡ φράσις αὕτη εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν κατωτέρω (σ. 127ξξ.) συζητουμένην ἐκ Μπόβας *ῶν ἔνα ἔνα*, εἰς τὴν ὁποίαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ *ῶν* εἶναι τύπος τῆς προθ. *ἀπό*. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐνταῦθα δὲν γίνεται δίπλωσις μόνον τοῦ ἀριθμητικοῦ ὡς ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ τῆς προθ. *ἀς*, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄλλο ἐξ Ἀπουλίας παράδειγμα *ἀπ' ὀλίου ἀπ' ὀλίου*, τὸ ὁποῖον παρατίθεται ἐκεῖ. Καὶ ἄλλη δὲ φράσις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ G. Morosi, Dialetti della Terra d'Otranto 158, *ἀς ἀδεῖα ἀς ἀδεῖα* 'ad agio ad agio' (πβ. καὶ Rohlfs λ. *ἀδεῖα* ἀρ. 38), ὅπου ἐμφανίζεται ὁμοίως τὸ *ἀς* μὲ δίπλωσιν. Τῆς προθέσεως ταύτης ὁ Morosi (ἐνθ' ἂν.) παρέχει δύο τύπους, *ἐς* καὶ *ἀς*, ἀνάγει δὲ ἀμφοτέρους εἰς τὸ ἀρχ. *ἐς*, διαλεκτικὸν τύπον τῆς *εἰς*. Ἐν συνεχείᾳ παρατηρεῖ ὁ Morosi ὅτι τόσον ὁ τύπος *ἐς* ὅσον καὶ ὁ *ἀς*

ἀπαντοῦν καὶ ἐνισχυμένοι ἀπὸ τὸν σύνδεσμον *καί*, παραθέτει δὲ ὡς παράδειγμα τὰς συνωνύμους πρὸς τὴν ἀνωτέρω φράσεις *e cc' ένα e cc' ένα* καὶ *a cc' ένα a cc' ένα*.

Ἄλλ' ἢ πρόθ. *ας* δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν πανταχοῦ,¹ τὸν Πόντον² καὶ τὴν Χίον (Νεοχώρ. Πυργ. Χαλκ.).³ παλαιότερον δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Κύπρου (εἰς ἐνθύμησιν ἐπὶ γρ. τοῦ Μαχαιρᾶ).⁴ Θεωρεῖται δὲ συνήθως ὁ *ας* ὡς τύπος τῆς ἀπὸ προελθῶν κατὰ μὲν τὸν Pernot⁵ ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἄρθρου συνεκφορᾶς τοῦ τύπου *ἀπ'* ἤτοι ἐκ τοῦ *ἀπ' τὸ(ν)* καὶ ἐπίδρασιν τοῦ ἀντιθέτου εἰς *τό(ν)*, κατὰ δὲ τὸν Οἰκονομίδην⁶ ἐκ τοῦ **ἀθ'* περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ τύπου *ἀφ'* τῆς προθ. ἀπὸ πρὸ τοῦ ἄρθρου.⁷ Ὅτι ὁπωσδήποτε δὲν πρόκειται περὶ τῆς προθ. εἰς, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Morosi καὶ δέχεται καὶ ὁ Rohlf, δὲν ὑπάσχει ἀμφιβολία, διότι, ὅπως ἐλέγχθη, εἰς τὴν φρ. *ας ένα* *ας ένα* τῆς Ἀπουλίας ἀντιστοιχεῖ *ποὺ ένα ένα* εἰς τὴν Καλαβρίαν, ὅπου ὑπόκειται ἢ πρόθ. ἀπὸ ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον κοινὴν ἀπὸ *ένας ένας*. Καὶ ἢ ὑποτιθεμένη ὁμως μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀπὸ ἢ ἀπὸ τῆς ἐνάρθρου ἐκφορᾶς *ἀπ' τὸ(ν)* εἰς τὸν τύπον *ας* δὲν εἶναι φωνητικῶς εὐκόλος, μένει δ' ἀνεξήγητος καὶ ὁ ἐμφανίζων *ε* ἀντὶ *α* τύπος *ε*ς. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλης προθέσεως, ἢ ὁποία ἐσώθη ἐπίσης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.

Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα πλὴν τῆς ἀπὸ φέρεται, ὡς διεπίστωσεν ὁ Rohlf, καὶ ἢ πρόθ. *έξ* (ιδ. ἀρ. 651) ὑπὸ τοὺς τύπους *ἀγς* καὶ *ἀφθ* Καλαβρ. (Καρδ.) καὶ μὲ *-ε* εἰς συνεκφορᾶς τῆς *έξ* μετὰ λέξεων ἀπὸ συμφώνου ἀσχομένων (πβ. εἰς: *εἰσέ, σέ* πρὸ συμφώνου ἐκ συνεκφορῶν μετὰ λέξεων ἀπὸ *ε* ἀσχομένων, οἷον *έμένα, έσένα, έμᾶς, έσᾶς* κτ.) *ἄτ-τσε* Καλαβρ. (Κοντοφ. Μπόβ.), *ἄθε* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), *ἄφσε* Ἀπουλ., *ἄφτσε* Ἀπουλ. (Κοριλ.). Τοὺς τύπους τούτους εἶχε θεωρήσει ὁ Morosi (ἐνθ' ἀν. 152) ὡς προελθόντας ἐκ συνεκφορᾶς δύο προθέσεων ἀπὸ *ε*ς, δικαίως ὁμως ἀντιζηοῦνται ὑπὸ τοῦ Rohlf παρατηροῦντος ὅτι οἱ φιλόγγοι *ι-ισ, ης, θ* κτλ. ἀποτελοῦν ἐκασταχοῦ τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *ξ* καὶ παραθέτοντος ὡς παραδείγματα τὸ *έξάδελφος* > *ἀφσαδεροφὸ* Ἀπουλ. καὶ *έξυ-πνῶ* > *ἄτ-τσουν-γάω* Καλαβρ. (Μπόβ.)⁸ (πβ. καὶ *έξ* > *έξε* Κορίτ., *έτ-τσε* Καλαβρ.

¹) Ἰδ. R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 586.

²) Ἰδ. D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 106έξ.

³) Ἰδ. H. Pernot ἐν Λαογραφία 7 (1923) 301έξ.

⁴) Ἰδ. R. Dawkins ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδ. 56 λ. ἀπό.

⁵) Ἐνθ' ἀν. σ. 302.

⁶) Ἐνθ' ἀν.

⁷) Περὶ τοῦ τύπου *ἀφ'* ἰδ. κατωτ. σ. 127, 2.

⁸) Τοῦτο, ὡς καὶ οἱ παράλληλοι τύποι Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας, ὄχι ἐκ τοῦ *έξυπνῶ*

[Μπόβ.], *ἔθ-θε* Καλαβρ. [Χωρίο Ροχούδ.], *ἔφσε* Ἀπουλ. [Morosi ἐνθ' ἄν. 125], *ἔφτσε* Ἀπουλ. [Κοριλ.]). Ἄλλ' εἰς τὸ *ἔξ* πρόπει, νομίζω, ν' ἀναχθοῦν πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ὁ τύπος *ἔς* τῆς Ἀπουλίας καὶ δὴ καὶ ὁ *ἄς* τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καπλαδοκίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Χίου. Ὅτι τὸ *ἔς* εἶναι οὐχὶ τὸ ἀρχ. *ἔς* (:εἰς) φαίνεται σαφῶς ἐκ παραδειγμάτων ἐξ Ἀπουλίας παρὰ Morosi (ἐνθ' ἄν. 152), εἰς τὰ ὁποῖα παρὰ τὸ *ἔς* φέρεται ἄφσ(ε), ἦτοι ἡ ἀναμφισβητήτως νεωτέρα ἐξέλιξις τοῦ *ἔξ*, λ. γ. *ἔς* ἄ μέρος ἢ ἀφς ἄ μέρος ἄπο (τὸ) ἓνα μέρος', *ἔς* ἄλλο μέρος ἢ ἀφς ἄλλο μέρος ἄπο (τὸ) ἄλλο μέρος', *ἔς* πᾶ μέρος ἢ ἄφσε πᾶ μέρος ἄπο κάθε μέρος, ἀποπαντοῦ'. Ἐπομένως καὶ ὁ τύπος *ἔς* ἀποδεικνύεται περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ *ἔξ*, ὅπως καὶ ὁ ἄφσ(ε). Πῶς προῆλθεν ὁμοίως ὁ τύπος *ἔς*;

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ *ἔξ* ἦτο ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς προθέσεως (πρ. Λατιν. *ex*) καὶ ὅτι οὗτος ἐχρησιμοποιοεῖτο τόσον πρὸ φωνήεντος ὅσον καὶ πρὸ συμφώνου. Ἐνωρὶς ὁμοίως¹ εἰς συνεκφορὰς τοῦ *ἔξ* πρὸ συμφώνου τὸ -ς τοῦ *ξ* (=χσ ἢ κσ) ἀπεκόπη ἔνεκα τοῦ δυσεμφωνήτου τοῦ σχηματιζομένου συμπλέγματος ἐκ τριῶν ἢ καὶ περισσοτέρων συμφώνων καὶ οὕτω ἀπέμεινεν ὁ τύπος *ἐχ* ἢ *ἐκ*² καὶ πρὸ ἠχηροῦ ἢ ἐνίοτε καὶ ὑγροῦ κατ' ἀφομοίωσιν *ἐγ*. Ἐκ τῶν τύπων τούτων τῆς *ἔξ* εἰς τὴν γραφομένην Ἑλληνικὴν ἐπεκράτησεν ὁ *ἔξ* πρὸ φωνήεντος καὶ ὁ *ἐκ* πρὸ συμφώνου, διὸ καὶ τὰ ἀρχαῖα λογοτεχνικὰ κείμενα τὰ ὁποῖα μᾶς παρεδόθησαν ὅχι ὅπως ἐγράφησαν,³ ἀλλ' ὅπως τὰ σχολεῖα τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὠρθογράφων αὐτὰ, παρέχουν κατὰ κανόνα τὸν τύπον *ἐκ* πρὸ συμφώνου.⁴ Μόνον δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἐμφανίζεται καὶ ὁ τύπος *ἔξ* πρὸ συμφώνου εἰς ἀρχαῖα κείμενα. Οὕτω ὁ Θεόκριτος μεταχειρίζεται τὴν *ἔξ* εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἐνῶ ὁ ἐπόμενος ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνον: *ἀμφοτέρων ἔξ | τοίχων* 22, 30. Ὁμοίως ἢ *παρῆξ* παραδίδεται εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ πρὸ συμφώνου παρὰ τὴν *παρῆκ* (λ. γ. *παρῆξ τὴν νῆσον* μ 276, *παρῆξ μεμνώμεθα* ξ 168 κτλ. πρὸ σημείου στίξεως Λ 486), ὅπως καὶ ἡ *πάρεξ* διατηρεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον (εἰς τὸν Ἡρόδοτον λ. γ. καὶ ἀλλαχοῦ) τὸν ἀρχικὸν τῆς τύπον ἀδιακρίτως πρὸ φωνήεντος καὶ πρὸ συμφώνου.⁵ Καὶ ὁ

(Rohlf's ἀρ. 666), ἀλλ' ἐκ τοῦ *ἐξυπνίζω* (Χατζιδάκις).

¹) Κατὰ τὸν F. Solmsen ἐν Rhein. Museum 63 (1908) 329έξ. ἤδη πρὸ τῆς εἰς διαλέκτους διασπάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

²) Ὅπου τὸ *ξ* προεφέρετο *κσ* ὁ τύπος *ἐχ* θὰ ἔχη τὸ *χ* ἐξ ἀφομοιώσεως πρὸς ἐπόμενον δασὺ ἢ πνευματῶδες, ὅπου δὲ προεφέρετο *χσ* ὁ τύπος *ἐκ* θὰ προῆλθεν ἐξ ἀφομοιώσεως πρὸς ἐπόμενον ψιλόν.

³) Τὴν γραφὴν τῆς κλασσικῆς καὶ Ἀλεξανδρινῆς περιόδου γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων.

⁴) Ἰδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 261.

⁵) Ἰδ. Liddell - Scott - Jones λ. *παρῆξ*. G. Crönert, Memoria Graeca Herculaneensis 57.

Ἄρχιλόγος εἶχε γράψει κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν γραμματικῶν δι' ἑξ ἑσολῆρος (Diehl² 5 B) καὶ δι' ἑξ τὸ μύρον.¹

Παρὰ τοὺς τύπους ἐξ ἐκ καὶ ἐγ ἡ δημώδης γλῶσσα ἔκαμινεν ἐν τούτοις χοῦσιν καὶ τοῦ τύπου ἐξ πρὸ συμφώνου τόσον ἐν συνεκοροῦ ὅσον καὶ ἐν συνθέσει,² ὅπως διδάσκουν αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐπιγοροῶν καὶ τῶν παπύρων· πβ. ἐξ τῶι πόλει,³ ἐξ τῶι Φοίκοι,⁴ ἐξ Ῥόδου, ἐξ Λέρου⁵ ἐπὶ ἐπιγοροῶν καὶ τὰ ἐξῆς παραδείγματα ἐκ παπύρων τῆς μ. Χ. ἐποχῆς: ἐξ δεξιῶν SB III 7032, 31 (75 μ. Χ.)· ἐπ' ἐξτροφοῦ (= ἐκτροφοῦ) SB IV 7363, 10/1 (168 μ. Χ.)· ἐξ δουπλικισορίων P. Hamb I 31, 13 (II. αἱ. μ. Χ.)· ἐξ μέση SB I 4284, 18 (207 μ. Χ.)· ἐξ δεξιᾶ αὐτόθ. στ. 20/1· ἐξ νότου P. Oxy XIV 1631, 26 (280 μ. Χ.)· ἐ/ξ [τυκόντων (= τυχόντων) P. Amh II 141, 7 (350 μ. Χ.)]. Τὴν χοῦσιν ταύτην ἐπικυρώνει κατὰ θαυμαστον τρόπον ἡ νέα Ἑλληνικὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, ἡ ἐξ προσλαβοῦσα ἐν τέλει τὸν φθόγγον ε, διὰ ν' ἀποφύγη τὸ δυσεκφώνητον τῶν ἀλλεπαλλήλων συμφώνων (πβ. ἔξε, πάραξε, ἀπαξες), διειρηθῆ μεχοῖ σήμερον πρὸ συμφώνου ὑπὸ τοὺς τύπους ἄφσε, ἄρτσε, ἄθε, ἄτ-τσε· λ. χ. ὁ ἥλιος ἄτ-τσε τὸ Μάρτι (= ὁ ἥλιος ἐξ τὸν Μάρτιν, ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτι), φύλλα ἄφσε συκέα (= φύλλα ἐξ συκέα, 'φύλλα συκιάς'), ἄφσε μέρα (= ἐξ ἡμέραν, 'di giorno'), ἄφσε νύφτα (= ἐξ νύχτα, 'di notte')⁷ κτ. (πβ. καὶ

¹) Ἰδ. M. Ἐτυμολ. 321, 14. Πβ. Kühner - Blass ἐνθ' ἄν. 1, 297.

²) Ὁ Solmsen ἐνθ' ἄν. δέχεται ὅτι ἐγένετο ἐκ τῶν ὑστέρων πολλαχοῦ ἀποκατάστασις τοῦ μετὰ τοῦ -ς τύπου ἐξ πρὸ συμφώνου. Ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατόν δεικνύει ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἐκ ἐκ τῆς πρὸ συμφώνου ἐκφοροῦ εἰς τὴν πρὸ φωνήεντος: ἐκ ἐπιστολήν P. Fay 117, 5 (108 μ. Χ.)· ἐκ ἀριστεροῦν P. Amh 112, 26 (128 μ. Χ.) καὶ ἡ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους ἐπέκτασις τῶν τύπων ὄχ καὶ ἄχ πρὸ φωνήεντος εἰς τὸ ἐπίρο. ὄχοροῦ(ς) Ἰκαρ. Ἰων. (Κρήν.) Χίος (καὶ ὄχορους, ὄχορί, ὄχορις Χίος), ἄχορις καὶ ἄχορις Χίος 'ἀμέσως', τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ ἀνήγαγεν ὁ A. Thumb, Hdb der ngr. Volksspr.² 101 ἐπιτυχῶς εἰς τὸ ἐξ ἐνόρ (τὸ -οροῦς ἴσως κατὰ τὸ συνώνυμον ἀποροῦς [Σ. Ζαμπελίου, Ἄσμ. δημοτ. 723] ἐκ τοῦ ἀπὸ ἐνοῦς, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἀπὸ μᾶς τῆς Κοινῆς [Κ. Δ. Λογκ. 14, 18] περὶ τοῦ ὄχοροῦς ἰδ. καὶ K. Ἀμαρτον ἐν Λαογοροφία 7 [1923] 339 ἐξ ἀνευρίσκοντα καὶ μεσν. τύπον ἐχονέ· πβ. καὶ H. Pernot ἐν Νέα Ἐστία 19 [1936] 100 ἐξ ἀνιόντα αὐτὸ εἰς τὸ ἀφ' ἐνόρ ἢ τὸ ἄφρω).

³) E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 335.

⁴) Liddell - Scott - Jones λ. ἐκ.

⁵) Meisterhans - Schwyzer, Gramm. att. Inschr. 105.

⁶) Εἰς τοὺς παπύρους καὶ τὰς ἐπιγοροῦς τῆς Πτολεμαϊκῆς ἐποχῆς δὲν παραδίδονται παρὰ μόνον τύποι συνθέτων μετὰ τὴν ἐξ πρὸ σ (ἐξοστρατεύσας καὶ ἐξοπάσαι παρὰ Mayser 1, 225, εἰς ἃ προσθετέον ἐξοσπασθέντα PSA Athen 8, 3/4 [III/II. αἱ π. Χ.]· ἐ/ξοστήση BGU 1065, 16 [97 μ. Χ.]· ἐξοστήσαι αὐτόθ. στ. 26· πβ. καὶ ἐξ συνκολλησίμων Wilcken, Chrest. I 209, 8 [III. αἱ. μ. Χ.]), οἱ ὁποῖοι ἐπιδέχονται ἄλλην ἐξήγησιν. Πβ. καὶ Meisterhans - Schwyzer ἐνθ' ἄν.

⁷) Ἰδ. Rohlf's λ. ἐξ (ἀρ. 651). Πβ. ξήμερα Χίος 'τὴν ἐπομένην ἡμέραν'.

ἐφραζώρα κατωτ. σ. 114). Ἐπὶ τὴν εὐρεῖαν διατήρησιν τοῦ τύπου ἐξ πρὸ συμφώνου εἰς τὴν δημώδη χρῆσιν διδάσκει καὶ ἄλλη ἐξέλιξις τῆς προθέσεως, ἣτοι ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου τύπου εἰς τὸν τύπον ἐς. Οὗτος ἦτο λίαν διαδεδομένος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ ἐπιγραφαί, διότι ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἄργος, τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Βοιωτίαν, τοὺς Δελφούς, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Κεντρ. Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὸ Ρήγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος· πβ. ἐσπερᾶσαι Ἄρκαδ., ἐς τῶν, ἔσγορος (= ἔκγορος) Βοιωτ., ἐσδόμεν, ἐσθέμεν Θεσσαλ., ἐσδυομένην, ἐσπροεμίτιεν (= ἐκπροεμνίζεν) Κρήτ., ἐς ποθ' ἔρπεσ Κύπρ., ἐσκλήτω Ρήγ. κτλ.¹ Ἦτο δ' ὡς φαίνεται ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων ὁ τύπος ἐς ἐν χρῆσει καὶ ἐν συνεκφορᾷ καὶ ἐν συνθέσει πάντοτε ὅμως πρὸ συμφώνου, ἐνῶ πρὸ φωνήεντος ἐχρησιμοποιεῖτο κανονικῶς ὁ τύπος ἐξ.² Ἐντεῦθεν εἶναι φανερόν ὅτι ὄχι ἐκ τῶν συνήθων πρὸ συμφώνου χρησιμοποιουμένων τύπων ἐχ, ἐκ, ἐγ προῆλθεν ὁ τύπος ἐς, ἀλλ' εἰς τοῦ ἐξ (ἐχς ἢ ἐκς) πρὸ συμφώνου ἀποβληθέντος τοῦ πρώτου συμφώνου τοῦ σχηματιζομένου κατὰ τὴν συνεκφορὰν συμφωνικοῦ συμπλέγματος ἀντὶ τοῦ δευτέρου, ὡς συμβαίνει συνήθως.³

¹) Ἰδ. E. Schwyzler, Griech. Gramm. 1, 336· πβ. E. Hermann, Silbenbildung im Griechischen (Göttingen 1923) 82έξ. Ὁ τύπος οὗτος δὲν ἀπαντᾷ, ὅσον γνωρίζω, εἰς τοὺς παπύρους. Ἄλλ' εἰς τὸ χωρίον ἐξείλησα εἰς τὰς χῆρας αὐτῶν P. Russ - Georg III Anhang (σ. 100) στ. 5 ἢ εἰς δὲν δικαιολογεῖται εὐκόλως (πβ. Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 108έξ.) καὶ διερωτῶμαι μὴ τὸ κείμενον φέρει εσσας ἀντὶ εισσας ἢτοι ἐς(σ)τὰς χῆρας αὐτῶν, ὁπότε τὸ ἐς τοῦτο θὰ εἶναι τὸ ἐξ πρὸ συμφώνου καὶ δὴ συντεταγμένον μετ' αἰτιατικῆς (πβ. κατωτ. σ. 112).

²) Μόνον ἐν Βοιωτίᾳ ἐμφανίζεται πρὸ φωνήεντος ὁ τύπος ἐςς : ἐσσεῖμεν (= ἐξεῖναι), ἐσσεῖραφεν (= ἐξεῖραφην), ἐσς ἀρχᾶς, ἐσς ἐφήβων (παρ' ὃ καὶ ἐς ἐφήβων κατ' ἀτελεῖ γραφήν; ἢ κατ' ἐπέτασιν τοῦ τύπου ἐς;) κτλ. Ἰδ. E. Schwyzler ἐνθ' ἄν (μετὰ βιβλιογραφίας).

³) Πβ. καὶ ἐν ταῖς πέρις πόλεσιν ἀντὶ πέριξ, ἐσκηδέκατη (= ἐκκαδέκαται) κτλ. ἐκ Βοιωτίας (ιδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 159) καὶ τὰ Λατίν. *seks-kentom) sescentum, ex-scando) escendo κτλ. (ιδ. Stolz - Schmalz, Latein. Gramm.⁵ 164). Καὶ τὸ τρίτον σύμφωνον τοῦ συμπλέγματος δύναται ν' ἀποβληθῇ σποραδικῶς, ὅπως δεικνύει τὸ Ποντικὸν ἔξηχος ὁ εὐκόλως μανθάνων, εὐμαθής'. Τοῦτο ὁ D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 22 γράφει ἔξηχος, ἀλλ' αὐτόθ. 194 ἔξιχος, θεωρεῖ δ' αὐτὸ ὡς παραφθορὰν τοῦ ἔξοχος. Ἄλλ' ἐκ τὸς τοῦ ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ ο εἰς ι δὲν ἐξηγεῖται, καὶ ἡ σημασία δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης. Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶ 24 (1912) 61 δέχεται τὴν ὑπὸ τοῦ E. Κούση γενομένην ἀναγωγὴν τοῦ ἐπιθέτου εἰς τὸ ἔξηχος 'παράχορδος, παράφρων'. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον. Ἡ λέξις προέρχεται ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος ἐκστήθους ἢ ἐξστήθους, σωζομένου σήμερον εἰς τὸν Πόντον ὑπὸ τοὺς τύπους ἐχτήθᾶ καὶ ἐχτηθίς (πβ. καὶ ἀπεχτηθίζω αὐτόθ) καὶ ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοὺς τύπους ξεστήθου καὶ κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο ὀδοντιζῶν (πβ. φλέβα) φλέγα κτλ.) ξεστήχου (ιδ. Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶ 26 [1914] Λεξικογρ. Ἀρχ. 8). Ἐκ τοῦ ἐκστήθους ἐσχηματίσθη ὄνομα *ἐκστηθος) *ἐκστηχος καὶ, κατ' ἀποβολὴν τοῦ τελευταίου συμφώνου τοῦ συμπλέγματος κατ, ἐκσηχος ἢ ἔξηχος, τὸ ὁποῖον σημαίνει κατὰ

Ἡ εὐρεῖα ἔκτασις τοῦ τύπου ἐς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν παπύρων ὁ τύπος ἐξ ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τοὺς μ. Χ. χρόνους νὰ χρησιμοποιῆται πρὸ συμφώνου δεικνύουν κατὰ τὴν γνώμην μου ἀναμφισβητήτως ὅτι ὁ τύπος τῆς Ἀπουλίας ἐς, ἂν δὲν συνεχίζῃ αὐτὸν τὸν ἀρχαῖον ἐς, ὡς δὲν ἀποκλείεται, πάντως προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐξ (ἢ ἐκ τοῦ αὐτόθι ἐπίσης φερομένου ἐφς, περὶ οὗ ἰδ. κατωτ. σ. 114) κατ' ἀποβολὴν τοῦ πρώτου συμφώνου καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ παλαιότερος τύπος ἐς.¹

Ἄλλὰ καὶ ὁ εὐρύτερον διαδεδομένος εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τύπος ἀς πρέπει οὐχ ἦτον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξέλιξις τῆς ἐξ καὶ δὴ παρόλληλος πρὸς τὸν τύπον ἐς.² Εἶδομεν ὅτι ἡ χοῆσις ἀμφοτέρων τῶν τύπων τούτων εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ὅτι σημασιολογικῶς συμπίπτουν πρὸς τὴν πρόθ. ἀπό, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ὡς γνωστόν, ἐνωρὶς μικρὰ ἢ οὐδεμία διαφορὰ ἐχώριζε τὴν ἐξ. Φωνητικῶς διαφέρει ἐν τούτοις ὁ ἀς ἀπὸ τὸν ἐς κατὰ τὸ ὅτι ἐμφανίζει α ἀντὶ ε, διὸ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρευνητῶν ἐθεώρησαν, ὡς ἐλέγχθη, τὸν ἀς ὡς τύπον τῆς ἀπό. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξέτασιν, ἡ ὁποία ἔδειξεν ἐπὶ τῇ βάσει μαρτυριῶν τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης πῶς τὸ -ξ ἀπολήγει κανονικῶς ἐν τῇ πρὸ συμφώνου ἐκφορᾷ εἰς -ς, δὲν μένει παρὰ νὰ ἐρευνηθῇ ἱστορικῶς ἡ ἐμφάνισις τοῦ α ἀντὶ ε.

Κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἡ ἐξ πρόθεσις δὲν ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Βεβαίως ἡ ἐμφάνισις τῆς εἰς τὰ λόγια κείμενα ἔχει τόσην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν ὅσην καὶ ἡ σημερινὴ χοῆσις αὐτῆς εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Ἄλλ' ὅτι διετηρεῖτο καὶ εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν περὶ ὅμοια ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῆς εἰς τὰ δημῶδη κείμενα τοῦ μεσαίωonos, καὶ μάλιστα ἐνίοτε ὑπὸ παρηλλαγμένην μορφήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διάσωσιν αὐτῆς εἰς τὰ νεώτερα ἰδιώματα. Πλὴν τῶν τύπων 1. (ἐ)ξ καὶ ἐκ συνήθων εἰς κάθε μεσαιωνικὸν δημῶδες μνημεῖον, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σωθῆ ἄχρι σήμερον εἰς μερικὰς στερεοτύ-

λέξιν 'ὁ ἔχων τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκστηθίξῃ', εἶτα δὲ καθόλου 'ὁ εὐκόλως μανθάνων'. Ἀντίθετον τούτου εἶναι κακόστηχος, ἦτοι *κακόστηθος 'δυσμαθῆς' (D. Oeconomiades ἐνθ' ἄν. 21 ἐξ., ὅστις γράφει κακόστιχος καὶ θεωρεῖ ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ *κακόστοχος κατὰ τὸ ἐξιχος). Τὸ τρίτον σύμφωνον ἔχει ἀποβληθῆ καὶ εἰς τὸ ξυμνῶνω, ξυμνοῦμαι Καππ. ἐκ τοῦ ἐξγυμνῶνω, ἐξγυμνοῦμαι.

¹) Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ A. Pellegrini, Dial. di Bova 228 ἀποθησαυρισμένον σύνθετον σδέρω (= ἐκδέρω) ἐκ Καλαβρίας, ἂν εἶναι ὀρθὸν (διότι δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Rohlf's), φαίνεται μεμονωμένον λείψανον τῆς ἐς (= ἐξ) ἐν συνθέσει.

²) Τὴν ταύτισιν τοῦ νεωτέρου Ποντιζοῦ ἀς πρὸς τὸ παλαιὸν διαλεκτικὸν ἐς (= ἐξ) εἶχε κάμει παλαιότερον ὁ K. Κορτόπουλος, Ἀθανασία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (Ἀθήναι 1884) 90 ἐξ. Πβ. D. Oeconomiades, Lautlehre des Pontischen 107, 1. ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν σχέσιν αὐτῶν μὲ ἐπιχειρήματα ἐλάχιστα ἰσχυρά.

πους φράσεις, οἷον εἰς τὸν Πόντον ἐξ αἰτίας, ἐξ ἀκουῆς, ἐξ ἀνάγκης, ἐκ γενεθῆς, ἀλλαγῶν ἕξ ἀνέμου ἰσορείως Ἰκαρ. ἕξ ἄρου (του) ἐπίτηδες, ἕξ τέρε (ἔξ ἐστέρου) Στερελλ. καὶ εἰς τὴν κοινὴν (ἐ)ξ αἰτίας, (ἐ)ξ ἀρχῆς, ἐξ ἰδίων μου - σου - του κτλ., ἐκ Θεοῦ, ἄσμι. γωνή τοῦς ἡρθ' ἐξ οὐρανοῦ κττ. διεσώθησαν διὰ τοῦ μεσαίου αἰῶνος καὶ οἱ ἐξῆς: 2. ἐχ, κανονικῶς ἐκ τοῦ ἐκ πρὸ τοῦ ἄρθρου προσελθὼν κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο συνεχῶν ψιλῶν, οἷον ἐχ τὴν Μεσσήνην S. Cusa, Diplomi greci ed arabi di Sicilia 1, 548, φερόμενος εἰσέτι εἰς τὴν Τήλον, 3. ἐφς (ἰδ. κατωτ. σ. 114) καὶ ἐς, ἀναγόμενοι κατ' ἃ ἀνωτέρω κανονικῶς εἰς τὸν ἐξ, εἰς τὴν Ἀπουλίαν, 4. ὄκ, οἷον ὄκ τὸν φόβον του καὶ ὄκ τὴν ἐστέρην του Χρον. Μορ. Ρ 672 (ἔκδ. J. Schmitt), ἐκεῖθεν ὄκ τὴν τέταν αὐτόθ. Ρ 4806 κτλ., φερόμενος εἰσέτι εἰς τὴν Κάραθον, ὑπὸ δὲ τοῦς τύπους ὄχ (πβ. ἐχ) εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἡπειρον (ὄπου καὶ ὄχπισω = ξοπίσω κοιν.), τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ὄγ, οἷον ὄγβαίνω Πόντ. (Γραπ.) καὶ ὄξ εἰς τὰ ὄξοπίσω ἐνιαχ., ὄξορτα (= ἔξορθα) Καππ.,¹ ὄξολιγοῦ (ἔξ ὀλίγου) Πόντ.,² ὄξυπρος (= ἔξυπρος) Μαχαιρῶς, ὄξοδο(ς) ἢ, ἔξοδο Μαχαιρῶς καὶ Γύπαρις Γ 587 κττ. 5. ἀξ καὶ ἀκ, οἷον ἀξ αὐτῆς τους Μαχαιρ. 312, 22 (ἔκδ. R. Dawkins), ἀκ τὴν Ἀμόχοστον αὐτόθ. 368, 11, ἀκ τὴν πόριαν αὐτόθ. 368, 37, ἀκ τὴν μέσην Διήγ. Ἀπολλ. 477 (ἔκδ. G. Wagner), ἀκ τὸ χωρίον αὐτόθ. στ. 493, ἀκ τὸ καράβιν στ. 664, ἀκ τὴν κλίτην Ἀχιλλῆος L 695 (ἔκδ. D. Hesselung σ. 108) κτλ., φερόμενοι εἰσέτι ὁ μὲν ἀξ κυρίως εἰς σύνθετα, οἷον τὰ συνήθη ἀξάδεργος (ἀφσαδεργὸ Ἀπουλ.) παρὰ τὸ ξάδεργος, ἀξαφρα παρὰ τὸ ἔξαφρα, ἀξάγκωνα (καὶ ἀξαγκωνιάζω Κάραπ. Κύπρ. Ρόδ.) παρὰ τὸ ἐξάγκωνα κττ., τὰ ἰδιωματικά τῆς Χίου ἀξαπολω, ἀξάνεμος, ἀξαποδίτης κτλ. (ἰδ. Σ. Βίον, Χιακὰ γλωσσικά 12), τῆς Κύπρου ἀξανὰ (= ξανὰ κοιν.),³ ἀξαπ-πα, ἀξαφα, ἀξαφκος, ἀξαύτης καὶ ἀξαύτου, ἀξάφρου, ἀξάφτω, ἀξεβῆκα (= ἐξέβην) κττ., ἔπειτα εἰς τὰ τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἀφς, ἄφθ, ἄτ-τσε, ἄθε, ἄρτσε, σύνθ. ἀτ-τσουρ-νάω, ἀφσειλῶ κτλ., τέλος εἰς τὸ ἀς τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Χίου, ὁ δὲ ἀκ εἰς τὴν Κύπρον (πβ. καὶ τὸ σύνθετον ἀκκλήσιὰ Εὐβ. [Ἰστίαια], ἀκκλήσιὰ Ἀπουλ. Καλαβρ.) καὶ ὑπὸ τοῦς τύπους ἀχ εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν Κύπρον, τὴν Μακεδονίαν, τὸν Πόντον (πβ. τὰ

¹) Ἰδ. R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 628.

²) Ἰδ. D. Oekonomides, Lautlehre des Pontischen 224.

³) Σήμερον εὐχρηστῆι μόνον τὸ ἀξανὰ (καὶ σύνθετον ἀλ-λαξανὰ ἐκ τοῦ ἄλλο ἀξανὰ 'πάλιν'), ἐνῶ ἐν συνθέσει φέρεται ξανὰ ὅπως καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Παλαιότερον ὅμως παραδίδονται ἐκ Κύπρου σύνθετα μὲ τὴν ἀξανὰ, οἷον ἀξαναγκαλιῶ, ἀξανακαλιῶ, ἀξαναζηνιών-ρω, ἀξαναζιάζω κττ. (ἰδ. A. Σακελλαρίου, Κυπριακὰ ἐν λλ.). Πβ. καὶ τὰ Χιακὰ ἀξανάκωλα, ἀξανάστρεφα παρὰ Σ. Βίον ἐνθ' ἀν. 98.

σύνθετα ἀχπάνω, ἀχπαράζω, ἀχτρατίζω, ἀχτρέβω, ἀχταλεύω),¹ καὶ ἀγ εἰς τὸν Πόντιον (ἀγ τὴ χαρά μ').²

Κατὰ ταῦτα παρὰ τοὺς τύπους ἐξ, ἐκ, ἐχ, ἐγ ὑφίσταντο τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωτος καὶ τύποι μὲ α ἀντὶ ε, ἀξ καὶ ἀκ (πιθανῶς δὲ καὶ ἀχ καὶ ἀγ). Λέγω τουλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου μεσαίωτος, διότι φρονῶ ὅτι οἱ τύποι οὗτοι ἦσαν παλαιότερον ἐν χρήσει, καίτοι ἡ παράδοσις εἶναι ἑλλιπής. Ἐκ τῶν πρώτων μαρτυριῶν τῶν τύπων μὲ α δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωρήσωμεν τὰ σύνθετα πάραξ³ (= πάρεξ) SB I 5218, 4 (156 μ. X.) καὶ ἀκκοπήν (= ἐκκοπήν) P. Flor III 279, 17 (514 μ. X.). Πῶς ἐξηγεῖται τὸ α ἀντὶ ε εἰς τοὺς ἀνωτέρω τύπους ἀξ, ἀκ, ἀχ, ἀγ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω μετ' ἀσφαλείας. Ἀπὸ τοῦ W. Meyer [- Lübbke], Simon Portius 230 θεωρεῖται ὅτι ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου ἀπό. Εἰς τινὰς περιπτώσεις θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδοθῆ καὶ εἰς ἀφομοίωσιν ἐν τῇ συνεκφορᾷ (Sandhi). Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῶγμα, οἱ τύποι οὗτοι εἶναι ἱστορικῶς μαρτυρημένοι καὶ τοιοῦτοτρόπως οὐδεμία δυσκολία ὑφίσταται ν' ἀναχθῆ ὁ τύπος ἀς τῶν νεωτέρων ἰδιωμάτων εἰς τὸν μεσαιωνικὸν ἀξ, ὅπως ὁ ἐς τῆς Ἀπουλίας εἰς τὸν ἐξ.

Ἄλλὰ καὶ οὕτω δὲν τελειώνει ὁ περὶ τῶν νεωτέρων τύπων τῆς ἐξ λόγος. Ἐν πρώτοις οἱ ὑπὸ τοῦ Morosi ὑποτιθέμενοι ὡς προελθόντες ἐκ συνεκφορᾶς τῶν ἐς καὶ ἀς μετὰ τοῦ καὶ τύποι εἰς τὰς φράσεις e cc' éna e cc' éna καὶ a cc' éna a cc' éna προέρχονται πιθανώτερον κατὰ τὴν γνώμην μου ἐκ τῶν ἐξ καὶ ἀξ μὲ κανονικὴν τροπὴν τοῦ ξ εἰς διπλοῦν τθ (ἢ τσ;), ὅπως εἰς τὸν τύπον ἄτ-τσε τῆς Καλαβρίας (ἐπομένως αἱ ἀνωτέρω φράσεις μεταγραφίται ἐτ-τθ ἔνα ἐτ-τθ ἔνα καὶ ἄτ-τθ ἔνα ἄτ-τθ ἔνα). Ἄλλος τύπος συζητήσιμος εἶναι ὁ ἄτ τῆς Ἀπουλίας καὶ τῆς Καλύμνου. Τούτου ὁ Rohlfz παρέχει παραδείγματα καὶ ὑπὸ λῆμμα ἐξ (ἀρ. 651), οἷον τὰ φύδ-δα ἄτ-τῆ σκία 'le foglie del fico', καὶ ὑπὸ λῆμμα ἀπό (ἀρ. 172), οἷον ἄτ-τὸ ν-νερό 'dall' acqua', ἄτ-τῆ σκόλα 'dalla scuola' κτλ., ὥστε δὲν φαίνεται ἂν δέχεται ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν ἀπό, ὡς ὑπέθετεν ὁ Morosi, Dialetti della Terra d'Otranto 158,⁴ ἢ εἰς τὴν ἐξ. Τὸ γε-

¹) Ἰδ. D. Oeconomides ἐνθ' ἀν. 47. 108. 122. 181. Πβ. *extraneus* ἐκτράνιος (E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 335).

²) Πβ. ἐγ πρὸ π, φ, θ παρὰ Mayser 1, 227, εἰς τὰ παραδείγματα τοῦ ὁποίου πρόσθ. ες ἐγ πλήρους P. Oslo III 94, 9 (II/III. αἰ. μ. X.) ἐγπλέξαι (= ἐκπλέξαι) P. Russ - Georg III 3, 3/4 (III. αἰ. μ. X.).

³) Πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ὁ τύπος οὗτος δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς παρετυμολογικὴν ἀποκατάστασιν τῆς παρὰ πβ. ἀνωτ. σ. 97 ὑποσ. 2. Ὅτι πάντως εἶναι γνήσιος δεικνύει ἡ διάσωσις του μέχρι σήμερον πβ. τὸ γνωμικὸν κάλλιο ὄργη Κυρίου πάραξε βοή λαοῦ.

⁴) Ὁ Morosi δέχεται ὅτι εἰς τὸν τύπον ἀπ' τὸ π ἀφομοιώνεται πρὸς τὸ ἐπόμε-

γονός ὅτι εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀντιπαράκεινται οἱ τύποι *ἀτ-τὸ* καὶ *ἄφσε τὸ*, ἥτοι λέγεται παραλλήλως *φύδ-δα ἀτ-τὴ* *συζέα* καὶ *φύδ-δα ἄφσε τὴ* *συζέα*, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν τύπος *ἀτ* εἶναι ἐν χρήσει πρὸ τοῦ ἄρθρου, ὁ δὲ *ἄφσε* εἶναι σπανιώτερος πρὸ τούτου,¹ πείθει κατὰ τὴν γνώμην μου ὅτι, ὅπως ὁ *ἄφσε* ἀνάγεται εἰς τὸν *ἄξ* πρὸ συμφώνου, οὕτω καὶ ὁ *ἀτ* προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀκ* κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ *κ* πρὸς τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς τὴν παλαιὰν διάλεκτον τῆς Λοκρίδος συνετελέσθη τοιαύτη ἀφομοίωσις τοῦ *κ* τῆς *ἐκ* πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον σύμφωνον δηλουμένη ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀτελῶς δι' ἀπλογραφίας, ὅπως γενικώτερον τὰ διπλᾶ σύμφωνα, οἷον *ἐ τᾶς*, *ἐ θαλάσας*, *ἐ λιμένος*, *ἐ δάμω*, *ἐ Ναυπάκτω* κττ. (πβ. καὶ *ἐ Φιαλείας* ἐκ Μεσσηνίας, *ἐδδήται* ἐκ Κρήτης).² Βρατερον δ' ἐμφανίζεται πολλάκις ἢ *ἐκ* ὑπὸ τὸν τύπον *ἐ* πρὸ συμφώνου εἴτε ἐν συνεκφορᾷ εἴτε ἐν συνθέσει, οἷον *ἐ Πανῶν πόλεως* παρὰ Mayser 1, 228· *ἐπέσης* (= *ἐκπέσης*) BGU IV 1205 III, 17 (28 π. X.)· *ἐφόρια* (= *ἐκφόρια*) P. Teb II 577 (37 μ. X.)· *χωματεβολ(ίαν)* (= *χωματεκβ.*) P. Ry1 II 90 I, 17 (III αἰ. μ. X.)· *ἐδέχεται* (= *ἐκδέχεται*) PSI VII 830 (= BL II 2, 143), 15 (IV/V. αἰ. μ. X.)· *ἐ πλήρους* (= *ἐκ πλήρους*) P. Cairo Masp I 60 (= Wilcken, Chrest. I 297), 5 (VI. αἰ. μ. X.). Ἐνταῦθα ὑπόκειται εἴτε ἀφομοίωσις καὶ ἀπλοποίησις εἴτε ἔκκρουσις τοῦ *κ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ· ἐνῶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὅπου τὸ *κ* ἢ *χ* συνεκρούσθη πρὸς ὅμοιον σύμφωνον ἐγένετο ἀπλοποίησις κανονικῶς, οἷον *ἐχέται* (= *ἐκχεῖται*) PSI VII 906, 6 (45/6 μ. X.)· *ἐχώρησις* (= *ἐκχώρησις*) PSI X 1144, 25 (100; μ. X.)· *ἐ κελύσεως* P. Lips 97 X, 19 (338 μ. X.)· *ἐκκλησία*³ P. Oxy XVI 1951, 1 (V. αἰ. μ. X.)· *ἐχύσεως* (= *ἐκχύσεως*) P. Bad IV 95 VI (= BL II 2, 185), 124 (VII. αἰ. μ. X.).⁴ Εἰς τοιοῦτόν τινα λόγον νομίζω ὅτι ὀφείλεται περαι-

νον ὀδοντικὸν ἢ συριστικὸν καὶ παραθέτει ὡς παραδείγματα τὸ *ἀ τ-τὴ* (< *ἀπ(ὸ) τὴν* καὶ τὸ *α s-simà* (< *ἀπ(ὸ) σιμά*). Ἀλλὰ τύπος *ἀτ' σιμά* δὲν εἶναι νοητὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν ἐπρόσεξεν ὅτι εἰς τὴν φρ. *ἀς σιμά*, ὅπως πρέπει νὰ γραφῆ, ὑπάρχει ἢ πρὸθ. *ἀς*, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος αὐτόθι ἀνάγει ἐσφαλμένως, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν *ἐς* (: *εἰς*), εἶναι δὲ πρᾶγματι τύπος τῆς *ἐξ*.

¹) Ἰδ. τὴν παρατήρησιν τοῦ Morosi ἐνθ' ἄν.

²) Ἰδ. Kühner - Blass, Griech. Gramm. 1, 261. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν.² 1, 462. E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 316. 408.

³) Ὁ τύπος οὗτος ἦτο συνήθης εἰς τὴν Κοινήν (ιδ. E. Schwyzer ἐνθ' ἄν. 1, 231), ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ μόνος ἐν χρήσει. Παρ' αὐτὸν ὑφίστατο καὶ ὁ τύπος μὲ διπλοῦν *κ* *ἐκ-κκλησία*, ὁ ὁποῖος κατ' ἀνομοιωτικὴν διάλυσιν τοῦ διπλοῦ ἐγένετο *ἐγκκλησία* (ᾧθεν νῦν *ἐγκκλησιὰ* Νίσυρ. κ. ἄ., *ἐγκλησιὰ* Κρήτ., *ἀγκλησιὰ* Ἀπουλ. Καλαβρ. κτλ.), εἰς αὐτὸν δ' ἴσως ἀνάγεται ὁ Γαλλ. τύπος *église*, ὡς δεικνύει καὶ τὸ *i* ἀντὶ *è*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Ἰταλ. *chiesa*, ὁ ἐκ τοῦ Λατιν. *ecclesia* διὰ τὸ *ἐκκκλησιὰ* > *ἐγκκλησιὰ* πβ καὶ *ἐκκωλιώ* > *ἀγκωλιώ* Χίος, *ἀγκωλιώ* Μάνη.

⁴) Διὰ τὴν πρὸ τοῦ *κ* ἢ τοῦ *σ* ἐμφάνισιν τοῦ τύπου *ἐ* πβ. καὶ Meisterhans - Schwyzer, Gramm. att. Inschr. 109, 6.

τέρω και ὁ τύπος *ἀ* (θεωρούμενος ἐπίσης συνήθως ὅπως και ὁ *ἀς* ὡς τύπος τῆς *ἀπό*), ἀπαντῶν εἰς τὴν Βιθυνίαν, τὴν Θήραν, τὴν Κάλυμνον και τὴν Νάξον (Ἀπύρανθ. Βόθρ. Φιλότη. κ. ἀ.), ἦτοι ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἀκ* πρὸ τοῦ ἄρθρου εἴτε κατ' ἀφομοίωσιν και ἀπλοποίησιν εἴτε κατ' ἔκκρουσιν τοῦ *-κ* ἐν τῇ συνεκφορᾷ.¹ Ὁ δὲ τύπος *ἀν* τῆς Καλαβρίας (Μπόβ.) πρὸ τοῦ ἄρθρου, οἷον *ἀν δὸ σπίτι* 'dalla casa', *ἀν δὸ νερό* 'dall' acqua', *ἀν δὴ σκόλα* 'dalla scuola' (ιδ. Rohlf's λ. ἀπὸ ἀρ. 172) δύναται νὰ προέρχεται ὁμοίως ἐκ τοῦ κατ' ἀφομοίωσιν τύπου *ἀτ-τό*, *ἀτ-τῆ* και νὰ ἐμφανίζῃ τὴν ἀνομοιωτικὴν διάλυσιν τοῦ διπλοῦ *τ*, ὡς εἰς τὰ παλαιὰ γλώσσας (<γλώττις), *Μυρρινοῦντα* (<Μυρρινοῦττα),² *Ἀδραμυνητός* (<Ἀδραμυνητός), *κρεβάντοις* (<κρεβάττοις)³ κττ. και τὰ νεώτερα *Ἀνταλειώτης* (<Ἀτταλειώτης) κτλ.

Ταῦτα περὶ τῶν τύπων τῆς *ἐξ* εἰς τὴν καθόλου νέαν Ἑλληνικὴν και εἰδικώτερον εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Συντάσσεται δὲ σήμερον ἡ *ἐξ*, ὅπως και ἡ συνώνυμος και εὐχρηστοτέρα *ἀπό*, μὲ αἰτιατικὴν ἀντὶ γενικῆς ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων⁴ εἰς φράσεις στερεοτύπους αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰσθηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἐπιρροήματα, οἷον αἱ ἀνωτέρω σ. 109 παρατεθειῖσαι. Ἡ σύνταξις αὕτη εἶναι κανονικὴ ἤδη τὸν μεσαῖωνα, ὅπως και τῆς *ἀπό*⁵ (ιδ. τὰ ἀνωτέρω μεσαιωνικὰ παραδείγματα). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν Κοινήν, ἀν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν φράσιν ἐκ ἐπιστολῆν P. Fay 117, 5 (108 μ. X.).

Ὀλίγα θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω περὶ τῆς χρήσεως τῆς *ἐξ* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Ὁ Rohlf's σημειώνει ὅτι ἡ πρόθεσις αὕτη χρησιμεύει εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα μεταξὺ ἄλλων και πρὸς περιφραστικὸν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς: *ὁ ἥλιος ἀτ-τσε τὸ Μάρτι* 'ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτι', *φύλ-δα ἄφσε συκία* 'φύλλα συκιάς' κττ. Ἡ χρῆσις αὕτη ἔχει τὴν ἀντίστοιχὸν τῆς εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν εἰς τὸν περιφραστικὸν σχηματισμὸν τῆς γενικῆς διὰ τῆς *ἀπό* και αἰτιατικῆς: *ἡ πετσέττα ἀπὸ τὸ ψωμί Κέοκ.*, *τοῦ κλειδί ἀπ' τ' ἀλέτρ* Αἰτωλ., *τὰ πέταλα ἀπ' τ' ἄλουγου* Ἀράχ., *ἀβγὸ ἀπὸ γῆνα* Θεσσ., *ἔς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο* Ἡπ. κτλ.⁶

¹) Πβ. και τὸν τύπον *ὄτουρβαδὸν* Πόντ. (Κοτύωρ.) 'ἀποβραδύς' ἐκ τοῦ *ὄκ τὸ βραδύ(ς)*.

²) Ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Grammatik, 1, 231.

³) Ἰδ. Ἀθηνᾶ 50 (1940) 290.

⁴) Εἰς τὴν Ἀπουλίαν τὸ *ἄφσε(ε)* συντάσσεται κατ' ἐξαιρέσιν και μὲ γενικὴν ἰδ. Morosi ἐνθ' ἀν. 158, πβ. *ἀφς ἐμοῦ* εἰς ἕσμα ἐκ Σολέτο παρὰ Morosi 63.

⁵) Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, MNE 1, 473. Καὶ τῆς *ἀπό* ἡ σύνταξις μὲ γενικὴν διεσώθη εἰς στερεοτύπους φράσεις ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.

⁶) Ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπὸ A 16. Πβ. A. Τζαριζάνου, Νεοελληνικὴ σύνταξις 42. 48 και 76.

12.

658. Ὑπὸ λῆμμα *ἐξελάω* 'vertreiben, verbannen' παρέχεται ὁ τύπος *afsiló* Ἀπουλ. 'lascio sfuggire, sfuggo, scampo' κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ G. Morosi, Dialetti della Terra d'Otranto (Lecce 1870) 177, τοῦ ὁποίου ἢ ἐκ τοῦ *ἐξιλέω* παραγωγή ἀπορρίπτεται. Βεβαίως ὁ σωζόμενος τύπος δὲν δύναται ν' ἀνάγεται εἰς τὸ *ἐξιλέω* καὶ διὰ σημασιολογικοὺς λόγους καὶ διότι τὰ εἰς -όω ρήματα τῆς ἀρχαίας μειτεπλάσθησαν ἔνωρίς, ὅπως ἐλέγχθη (σ. 97), εἰς -ών(ν)ω. Ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι οὔτε τὸ *ἐξελάω* (*ἐξελεῶ*) ὑπόκειται εἰς τὸν τύπον *afsiló*. Διότι οὔτε τὸ ἀπλοῦν *ἐλάω* διαλεκτικὸς τύπος ἀντὶ *ἐλαύρω* (πλὴν τῆς προστακτ. *ἔλα*, ἀναπληρούσης τὴν παλαιὰν *ἐλεῖ*) οὔτε σύνθετα τούτου φαίνεται νὰ ἐσώθησαν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.¹ Κυρίως ὁμως ἡ σημασία τοῦ *ἐξελάω* ἦτοι 'ἐκδιώκω κττ.' δὲν συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν τοῦ *afsiló* 'ἐκφεύγω' τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ὑπάρχει ἄλλο ρῆμα τῆς μεταγενεστερᾶς Ἑλληνικῆς, τὸ ὁποῖον καὶ τυπολογικῶς καὶ σημασιολογικῶς εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὸ *afsiló*, τ. ἔ. τὸ *ἐξελεῖω* (*ἐξειλεῶ*). Κατὰ μαρτυρίαν διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ M. Ἐτιμολ. 348, 13 (λ. *ἐξειλεῖω*) τὸ ρῆμα τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐπὶ τοῦ 'ἐκφυγεῖν'. Πράγματι δὲ ἡ μαρτυρία αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν παπύρων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπανειλημμένως ἀπαντᾷ λ. γ. *εἰ μὴ ἐξείλησα ἀπ' αὐτῶν* ('ἂν δὲν τοὺς ἐξέφευγα, ἂν δὲν τοὺς τὸ ἔσκαζα') P. Amh II, 142, 9 (IV. αἰ. μ. X.)· *ὁ Θεὸς ἐβοήθησέν μοι ἐξήλισα εἰς τὰς χῦρας αὐτῶν* ('ὁ Θεὸς μ' ἐβοήθησε κ' ἐγλίστρησα ἀπὸ τὰ χέρια τῶν') P. Russ - Georg IV σ. 100, στ. 5 (619/29 μ. X.). Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα κείμενα τῆς πρωίμου Βυζαντινῆς περιόδου φέρεται τὸ ρῆμα τοῦτο εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν: *κἀκεῖθεν ἐξειλήσας ἦλθεν εἰς τὴν καλονμένην Λάουβδιν* Ἰω. Μαλάλ. 121, 13 (Bonn)· *ἔκοψε τὸν σῶζον καὶ ἐξείλησεν ὁ αὐτὸς* 438, 13· *ἐξειλήσαντες κολύμβω* Πασχάλ. Χρον. 724, 13 καὶ 16.² Ἀπὸ τὸ *ἐξειλεῶ* 'ἐκφεύγω' τοῦτο

¹) Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ὁ τύπος *πελάω* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Βον. Χωρίο Ροχούδ.) 'die Kùhe austreiben, auf die Weide treiben', τὸν ὁποῖον ἀνήγεν ὁ Rohlf's παλαιότερον εἰς τὸ ἀρχ. *πελάω* (ἀρχ. 1651σ), δὲν δύναται νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. *ἀπελάω*, ὅπως δέχεται ἤδη (Scavi linguistici 166, Byz. Zeitschr. 37 [1937] 55ἔξ, Byzantion 13 [1938] 541), ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸ ἀπολύω (καὶ ὁ τύπος *πελάω* καὶ ἡ ἀνωτέρω σημασία ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαγῶ τῆς Ἑλλάδος· ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπολύω A 1β), ὅπως καὶ τὸ παράγωγον οὖσ. *πέλυσι* Καλαβρ. (Μπόβ. Χωρίο Ροχούδ.) 'βοσκή' εἰς τὸ ἀπόλυσις. Εἰς τὸ αὐτὸ δ' ἀπολύω ἀνάγονται καὶ οἱ τύπ. *ἀμπελεῶ* Ἀπουλ. (Σολέτ.)· *μπελεῶ* Ἀπουλ.· *ἐμπελεῶ* Ἀπουλ. (Μαρτ. κ. ἁ) 'ρίπτω' (καὶ τὴν σημασίαν ταύτην ἔχει τὸ ἀπολύω καὶ ἀλλαγῶ ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. ἐνθ' ἀν. A 18), ὅχι δὲ εἰς τὸ *ἐμπελάω*, ὅπως γίνεται δεκτὸν ὑπὸ τοῦ Rohlf's (ἀρχ. 631).

²) Ἦδη ὑπὸ τοῦ Μάρκ. Ἀντων. τὸ *ἐξειλεῶ* εἰς τὸν μέσον τύπον χρησιμοποιεῖται μετὰ τὴν αὐτὴν σημασίαν: *ἐπὶ τοῦ ἐνθαυατοῦντος ἐνκόβως τὸ γυνάκιον ἀπὸ τοῦ σώματος ἐξειλεῖται* 10, 36.

προήλθε τὸ ταυτόσημον ἀφσειλῶ τῆς Ἀπουλίας. Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ φθόγγου ξ εἰς φσ πβ. (ἀ)ξινάρι > φσινάρι, ἀξιῶ > ἀφσιῶ,¹ ἐξαίφνης > ἐφσαίφνη, ἐξέω > ἐφσέρω, (ἐ)ξοδιάζω > φσοδιάζω, ξομολογῶ > ξεμολογῶ > φσεμολογῶ κττ., πάντα ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἀπουλίαν, γενικώτερον δὲ διὰ τὸν τύπον ἀφς τῆς προθ. ἐξ ἰδ. ἄνωτ. σ. 104ξξ. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἐσώθη καὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν (Φάρασα) ὑπὸ τὸν τύπ. ἔξειάω ἢ ἔξειάγω 'tomber, glisser, entrer rapidement, se glisser' ἰδ. *H. Grégoire* ἐν BCH 33 (1909) 149 καὶ *R. Dawkins*, *Modern Greek in Asia Minor* 627.

13.

668. Μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ ἔξω παρέχεται καὶ τὸ σύνθετον ἐφσιχώρα ἢ φσιχώρα Ἀπουλ. (Τσολλίν.) 'fuori di paese'. Ἀλλὰ τὸ ι παρέχει δυσκολίαν, διότι ἂν εἰς τὸ α' συνθετικὸν ὑπέκειτο τὸ ἔξω, ἀντὶ τοῦ ι ἀνεμένετο ἢ ω ἢ ου, ἀφοῦ εἰς τὴν Ἀπουλίαν τὸ ἔξω ἔγινε κατὰ τὸν Rohlf's αὐτόθι ἔσ-σου ἢ ἔτ-τσου Στερνατ. ἢ ἔτ-τσω (πέτ-τσω < ἀπέξω) Κοριλ. Διὰ τοῦτο ὑποθέτω ὅτι τὸ ἐν λόγῳ σύνθετον δὲν προέροχεται ἐκ φρ. ἔξω χώρας.

Εἶδομεν ἄνωτέρω (σ. 104ξξ.) ὅτι ἡ ἀρχαία πρόθεσις ἐξ διετήρησε διαλεκτικῶς πρὸ συμφώνου τὸν μετὰ τοῦ -ς τύπον καὶ δὴ σώζεται εἰς τὴν Ἀπουλίαν ὑπὸ τὸν τύπον ἀφς. Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι ἡ φράσις ἐξ ἧς προήλθε τὸ ἄνωτέρω σύνθετον θὰ ἦτο ἐξ χώρας ἢ ἐξ χώραν,² τὸ δὲ ι δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ συνήθης εἰς δύσκολα συμφωνικὰ συμπλέγματα τῆς Ἑλληνικῆς συνοδίτης φθόγγος.³ Ἐπομένως δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ συναγάγωμεν καὶ τύπον ἐφς τῆς ἐξ (πβ. καὶ ἐξαίφνης > ἐφσαίφνη Ἀπουλ.) παρὰ τὸν ἀφς, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἐς παρὰ τὸν ἄς (ἐνθ' ἄν.).

Ὅτι τὸ ἐπίρρημα τοῦτο δὲν περιέχει ὡς α' συνθετικὸν τὸ ἔξω, ἀλλὰ τὴν προθ. ἐξ, δεικνύει καὶ ἄλλος τύπος αὐτοῦ μαρτυρούμενος ἐξ ἄλλων διαλέκτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Εἰς τὴν Καππαδοκίαν φέρεται κατὰ τὸν *R. Dawkins*, *Modern*

¹) Καὶ τοῦτο ἀνακτιέον ὄχι εἰς τὸ ἀξιῶ μετὰ τοῦ Rohlf's (ἀρ. 159), διότι ἔπρεπε τότε νὰ λήγῃ εἰς -ών-ρω (πβ. τὸ κοινὸν ἀξιῶνω), ἀλλ' εἴτε εἰς τὸ παλαιὸν ἀξιῶ εἴτε πιθανώτερον εἰς τὸ παρὰ τὸ ἀξίζω πολλαχού τῆς Ἑλλάδος φερόμενον ἀξιῶζω (ἰδ. Ἰστορ. Λεξ. ἐν λ.) μεταπλασθὲν εἰς -ῶ, καθ' ἃ καὶ βασιάζω - βασιῶ, κοιτάζω - κοιτῶ κττ. Ἰδ. καὶ *G. Hatzidakis*, *Einleitung* 391.

²) Διὰ τὴν μετ' αἰτιατικῆς σύνταξιν τῆς ἐξ ἰδ. ἄνωτ. σ. 112. Ἐπειδὴ ὁμοίως ἡ φράσις εἶναι στερεότυπος, δυνατὸν νὰ διέσωσε τὴν σύνταξιν μὲ γενικήν, ἀπώλεσε δὲ τὸ τελικὸν -ς κατὰ τὸν γενικώτερον εἰς τὰ ιδιώματα τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἰσχύσαντα κανόνα.

³) Πβ. τὸ Ποντ. ὀξικέσ' < ἔξ' κ(αι) ἔσ' < ἔξου καὶ ἔσου, εἰς τὸ ὅποιον μετὰ τὴν κανονικήν εἰς τὸ ιδίωμα ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου ου ἀνεπτύχθη ὁ συνοδίτης ι (οὐχι ὀρθῶς ὁ *D. Oekonomides*, *Lautlehre des Pontischen* 133 θεωρεῖ τὸ ι τοῦτο ὡς κῶφωσιν τοῦ ου εἰς ν καὶ γράφει ὀξν κ' ἔσ' ἂν τοῦτο συνέβαινε, δὲν θ' ἀνεμένετο ὀξν κ' ἔσν;).

Greek in Asia Minor 662, τύπος *χώρας* 'strange' εἰς τὴν φρ. *τοῦτο εἶναι χώρας* σημαίνουσιν 'τοῦτο εἶναι ξένον' (ἄρθότερον ἴσως 'τοῦτο εἶναι ἀπέξω (ἀπ' ἄλλου)').¹ Περὶ τούτου παρατηρεῖ ὁ Dawkins ὅτι εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ οὐσ. *χώρα* 'village, town'. Ἄλλ' ἂν τὸ ἐπίρρημα τοῦτο ἦτο ἀπλῶς ἡ γενικὴ τοῦ *χώρα*, δὲν εἶναι νοητὸν πῶς ἀπὸ τὴν σημασίαν 'χωρίον' ἢ 'πόλις' κατέληξε νὰ σημαίνῃ 'ξένον (προῶγμα)' ἢ 'ἀπ' ἄλλου'. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ὑπὸ τὴν ἀπλῆν ταύτην γενικὴν *χώρας* κορύπεται πλήρης φράσις μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, ἦτοι *ἐκ χώρας*, παράλληλος πρὸς τὴν ἀνωτέρω *ἐξ χώρας*, ὅθεν, ὡς ἐλέχθη, τὸ ἐπίρρημα τῆς Ἄπουλίας (*ἐφσιχώρα*). Φωνητικῶς τὸ *ἐκ χώρας* ἐξηνέχθη κατὰ ἀπλοποίησιν *ἐ χώρας*,² καταστὰν δ' ἐπίρρημα *ἐχώρας ἀπώλεσε τὸ ἀρχτικὸν *ε* εἰς τὴν συνεκφορὸν (*εἶναι ἐχώρας > *εἶναι ἴχώρας*), καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ *ἐφσιχώρα* ἐγένετο ἴφσιχώρα. Ὁμοίως ἀρχῆς πρὸς τὸ ἴχώρας θεωρῶ ὅτι εἶναι καὶ τὸ Ποντικὸν ἐπίρρημα ἴχώρα ἐν τῇ φρ. *ἀτὸς ἴχώρα ἐν* 'αὐτὸς εἶναι ἀπέξω (ξένος)' μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐπειδὴ τοῦτο λέγεται ἄνευ τοῦ -ς ἢ ἀπώλεσε τοῦτο ἢ δὲν διασώζει, ὅπως προφανῶς ἐν Καππαδοκίᾳ, τὴν παλαιότεραν σύνταξιν τῆς *ἐκ* μὲ γενικῆν, διατηρηθεῖσαν, ὡς εἰπομεν (ἀνωτ. σ. 112), εἰς στερεοτύπους ὡς ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος φράσεις, ἀλλὰ τὴν νεωτέραν μὲ αἰτιατικὴν, ἀνάγεται δηλ. εἰς φρ. *ἐκ χώραν* > *ἐ χώραν*. Καὶ τὰ ἐπιρρήματα λοιπὸν ταῦτα ἴχώρας τῆς Καππαδοκίας καὶ ἴχώρα τοῦ Πόντου διδάσκουν ὅτι τὸ *ἐφσιχώρα* δὲν προέρχεται *ἐκ* τῆς φρ. *ἐξω χώρας*, ἀλλ' *ἐκ* τοῦ *ἐξ χώρας*.

Ἡ λέξις *χώρα* ἐχρησιμοποιοεῖτο, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τῶν παλαιῶν μὲ τὴν σημασίαν 'ἐξοχή' ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν *πόλιν* πβ. *ἀνέστησαν ἐκ τῆς πόλεως καὶ χώρας* Θουκ. 6, 4: *ἰκανός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνόμενος σῆτος διατρέφειν τὴν πόλιν* Ξεν. Ἄποιν. 3, 6, 13 κτλ. Ἐκ τοιούτων χρήσεων νομίζω ὅτι προῆλθεν ἡ ὑποκειμένη εἰς τοὺς ἀνωτέρω διαλεκτικὸς τύπους ἐπιρρηματικὴ ἐκφρασις *ἐκ χώρας* ἢ *ἐξ χώρας* 'ἀπέξω'.³ Ὁμοίως ἀπὸ τὸ *ἐξ χώρας* προῆλθε τὸ ἐπίρρ. *ξέχωρα* 'ἐξω, εἰς τὴν ἐξοχήν', ὅθεν ἔπειτα οὐσ. τὰ *ξέχωρα* 'ἢ ἐξοχή' Κέρκ., ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ἀπλοῦν *χώρα* ἐσήμανεν (ἤδη ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος) τὴν 'πόλιν'.⁴

14.

773. Ἐκ τοῦ *θαμβέω* 'in Staunen setzen' παράγεται ὁ τύπος *χαμπών-*

¹) Πβ. τὸ ἐπίρρ. *ἀπέξω* χρησιμοποιούμενον ὁμοίως ὡς ὄνομα κοιν. 'ὁ μὴ σ'ζεῖος, ὁ ξένος' ὡς καὶ τὸ ἀντίθ. *ἀτ-πέσ-σω* Κύπρ. 'ὁ οἰκεῖος' (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. *ἀπέξω B 1*, *ἀπέσω A 5*).

²) Πβ. ἀνωτ. σ. 111 *ἐχεῖται* (< *ἐκχεῖται*), *ἐχώρησις* (< *ἐκχώρησις*), *ἐχώσεως* (< *ἐκχώσεως*).

³) Ἄλλως ὁ Ν. Ἀνδριώτης, σ. 87 ἐξ. τοῦ τόμου τούτου προκειμένου περὶ τοῦ *χώρα(ς)*.

⁴) Πβ. ἄσμ. 'ς τὰ *ξέχωρα* νὰ γεύεσαι, 'ς τὴ *χώρα* νὰ κερτρεῖσαι καὶ τὴν χορῆσιν τῶν ἐπιρρ. *ἄξω*, *μέσα* εἰς φρ. ὡς *πάω - μένω ἄξω* 'εἰς τὴν ἐξοχήν', *πάω - μένω μέσα* 'εἰς τὴν πόλιν' Κρήτ.

νω Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'blenden', πρὸς ὃν παραβάλλεται ὁ τύπος τῆς κοινῆς *θαμβώνω* (*θαμπώνω*). Φαίνεται ὅμως ὅτι παρὰ τὸ *θαμβέω* ἦτο ἐν χρήσει παλαιότερον καὶ παράλληλος τύπος *θαμβόω*, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε καὶ τὸ *θαμπώνω* τῆς κοινῆς καὶ τὸ *χαμπών-νω* τῆς Καλαβρίας. Παρὰ Liddeil - Scott - Jones λ. *θαμβόομαι* 'to be terrified' μνημονεύεται ὁ τύπος μετοχῆς παθητ. παρακ. *τεθαμβωμένος* ἐκ τοῦ Ἀετίου 16, 66· καὶ ἐρωτᾶται μὲν αὐτόθι, ἂν ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ἡ νεωτέρα χρῆσις ἀποδεικνύει τὸ ἀναμφισβήτητον αὐτῆς (νεώτ. *θαμπωμένος*). Ἐς σημειωθῆ ἔξ ἄλλου ὅτι ὁ τύπος μὲ *χ* ἀντὶ *θ* *χαμπώνω* μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Σουφλίου Θράκης.¹

15.

873. Εἰς τὸ ἄρθρον *καματηρός* 'arbeitsam, mühselig' μετὰ τοὺς τύπους *καματερό* τό, καὶ *καματερή* ἡ, ἐκ τῶν ἑλληνοφώνων περιοχῶν παρατηρεῖ ὁ Rohlf: «Auffällig in der Bedeutung ist das von Malara, Lidonnici, Gliozzi und Marzano verzeichnete kalabr. *kamátru* (nach Marzano *kímatru*) 'träge, faul'». Εἰς δὲ τὰς προσθήκας (σ. 301) παραθέτει ἀκόμη ἐκ τῆς Β. Καλαβρίας (Mormanno) τὸν τύπον *kamátriu* 'träge'.

Οἱ τύποι ὅμως οὗτοι *καμάτρου* καὶ *καμάτριον* δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ *καματηρός* ἢ *καματερός*, ἀλλὰ συνάπτονται πρὸς τὸ νεώτερον *ἀκαμάτης* (ἐκ τοῦ ἀστερητ. καὶ τοῦ οὐσ. *κάματος* ἢ ἐκ τοῦ παλαιοῦ *ἀκάματος*), τὸ ὁποῖον ἐπίσης εἰς τὴν κοινὴν καὶ τὰ ιδιώματα σημαίνει τὸν 'ὀκηρόν, νωθρόν'. Πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τύπους ἐκ Μεγάλης Ἑλλάδος πβ. τοὺς τύπους *ἀκαμάτρος* Πόντ. (Ἰνέπ.) καὶ *ἀκαμάτρος* Κύθηρ. Ὅπως ἐκ τοῦ θηλ. *ἀκαμάτρα* κοιν. ἐσηματίσθη ὁ ιδιωματικὸς *ἀκαμάτρος*, ἐκ τοῦ ὁποίου μετ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἀρκτικοῦ *α-*, ἀποκοπὴν τοῦ τελικοῦ *-ς* καὶ τροπὴν τοῦ *ο* τῆς ληγούσης εἰς *ου* κατὰ τὰ εἰς τὸ οἰκεῖον ἴδιωμα κρατοῦντα προῆλθε περαιτέρω ὁ ἀνωτέρω τύπος *καμάτρου*, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ θηλ. *ἀκαμάτρια* ( ) *ἀκαμάτρια* Σκῦρ. Χίος) ἐσηματίσθη ἄρσεν. *ἀκαμάτριος, ὅθεν μὲ τὰς αὐτὰς ὡς ἄνω μεταβολὰς προῆλθεν ὁ τύπος *καμάτριου*.² Οἱ Νεοελλ. τύποι

¹) Ἰδ. Δ. Γεωργακᾶν ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 2 (1940) 125.

²) Ἀνάλογος εἶναι καὶ ὁ ἐκ τοῦ *καλόγρια* θηλ. τοῦ *καλόγερος* σχηματισμὸς τοῦ ἄρσεν. *καλόγριος* πληθ. *καλόγροι* φερόμενος εἰς παραλλαγὴν τῶν Ἐκατόλογων τῆς ἀγάπης ἐκ Κω: Ἐκατὸ καλόγροι κάθονται εἰς ἓνα πένκι ἀπάνω | καὶ κάμρουνε τὸν ἀγασμὸ γὰ τὸ δικό μας γάμο Κ. Dieterich, Südl. Sporaden 296. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκ τοῦ *προξενήτρια* ἐσηματίσθη ἄρσεν. *προξενέτριος* πληθ. *προξενέτροι* ἀπαντιῶν εἰς δημώδη ἄσματα ἐκ Κύπρου: *Οἱ προξενέτροι στέκασιν πά' ἄς τὰ ποδόσκαλά της. Νά σου τοὺς προξενέτριους τθαί πάσιν σὺναμπλά της*. Παρόμοια εἶναι καὶ τὰ ἄρσεν. *κλέφτρης* καὶ *ψεύτρης* Μακεδ. (Μελέν.) ἐκ τῶν θηλ. *κλέφτρα* καὶ *ψεύτρα*. Πβ. τέλος καὶ τὸν τύπον ἄρσεν. ὁ *γραῖος* Πόντ. (Κοτύωρ.) 'γέρον' ἐκ τοῦ θηλ. ἢ *γραῖα* (ἀλλυχοῦ ὁ γριὸς ἐκ τοῦ ἡ γριά ἰδ. Μ. Φιλίγγα, Γλωσσογρ. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 3, 17).

τοῦ ἀκαμάτης δὲν παρουσιάζουν ἀφαιρέσιν τοῦ ἀ- πλὴν τοῦ θηλ. *καμάτα Ἐνδρ. (ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀκαμάτης).

16.

990. Εἰς τύπον *κηλίζω 'beschmutzen' ἤτοι 'ρουπαίνω, λερώνω' ἀνάγεται τὸ ρῆμα *éilidzo* Ἐπουλ. (Σολέτ.) 'beschmutzen', μετοχ. *éilimmeno* αὐτόθ. 'beschmutzt'. Ἐκ τοῦ *κηλῖς* ὅμως δὲν προῆλθε ρῆμα *κηλίζω*, ὅπως λ. χ. ἐκ τοῦ *ἐλπῖς* τὸ *ἐλπίζω*, ἀλλὰ *κηλιδόω*, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐσώζετο εἰς τὴν δημώδη, θὰ μετεπλάττετο εἰς *-ών(ν)ω*. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως πρέπει νὰ ζητηθῆ εἰς τὸ ἀρχ. *κυλίω*, ἐκ τοῦ ὁποῖου κανονικῶς ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ρῆμα εἰς *-ίζω* (*-ίτζω* κατὰ τὴν ἐπιχώριον προφορὰν τοῦ ζ)· πβ. *ἀναλύω* > *ἀναλύζω* Πόντ. *ἀναλύτ-τζω* Καλαβρ. (Μπόβ.), *κοιῖω* > *σκοιῖζω* κοιν., *πρίω* > *πρίζω* Πλάτων κ. ἄ., *χοῖω* > *χορίζω* πολλαχ. κτλ.¹ Τὸ *κυλίω* ἐσώθη ὑπὸ ποικίλους τύπους. Εἰς τὴν Καλαβρ. (Μπόβ.) διετήρησε τὴν κατὰ τὴν *-ίω* (μέσ. *κυλίομαι* 'mi avvoltolo' παρὰ Rohlfs ἀρ. 1181· πβ. καὶ *κύλιμα* αὐτόθι 'rotolamento'), ἀλλαχοῦ, λ. χ. εἰς τὴν Κρήτην συνιζηθὲν ἐλέχθη *κυλιῶ* (πβ. *ἀρτύω* > *ἀρτυῶ*, *κλείω* > *κλειῶ*, *λύω* > *λυῶ* κττ.), κοινῶς ἔληξεν εἰς *-ῶ* ἢ *-άω* *κυλῶ* - *κυλάω*² (πβ. *ἀρτύω* > *ἀρτυῶ*, *κλείω* > *κλυῶ*, *κωλύω* > *κωλύάω* [ἰδ. κατωτ.] κττ.), ἰδιωματικώτερον δὲ φέρεται *τσουλιῶ*, παρὰ τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τὴν Ἐνατ. Κρήτην *τσουριῶ*, εἰς δὲ τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Κέων *τσουριῶ*.³ Τὸ ρῆμα τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχικὴν του σημασίαν προσέλαβε φυσικώτατα εἰς τὸν μέσον τύπον καὶ τὴν σημασίαν 'ρουπαίνομαι, λερώνομαι', διότι ὁ *κυλιόμενος* κατὰ γῆς *ρουπαίνεται*.⁴ Τὴν σημασίαν ταύτην φαίνεται ὅτι ἔχει ἤδη τὸν μεσαίωνα, ὡς

¹) Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, MNE 1, 276.

²) Εἰς τὸν τύπον *κυλῶ* - *κυλάω* ἀνάγεται καὶ ὁ ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἐκρωμανισθέντας πληθυσμούς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τύπος ἀπαρεμφ. *éilari* Reggio 'rotolare', Catanzaro 'scivolare, ruzzolare, rovesciare', ἐνῶ ὁ τύπος *éiligiári* Reggio 'rotolare' προϋποθέτει τύπον *κυλιῶ* ἐκ τοῦ *κυλίω* (πβ. *ἀντροῖα* > *ἀντροειά* κττ.), ὁ δὲ *éididiári* Reggio 'temporeggiare', ἂν, ὡς ἐρωτᾷ ὁ Rohlfs, ἀνάγεται εἰς τὸ *κυλίω*, προῆλθεν ἐκ τοῦ *κυλιῶ*, τοῦ *dd* < *ll* ἀντὶ ἀπλοῦ λ ὀφειλομένου ἀκριβῶς εἰς τὴν συνίτησιν.

³) Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ρ εἰς τοὺς δύο τούτους τύπους εἶναι παράδοξος. Ὁ ὑποκείμενος εἰς τὸν τελευταῖον τύπος *κυριῶ ἀντὶ *κυλῶ* μαρτυρεῖται καὶ εἰς τὸ ἰδιωματικὸν *κουριῶ* (Μάνη). Ὡστε τὸ *τσουριῶ* φαίνεται προελθὸν ἐκ συμφύρσεως τῶν *τσουριῶ* καὶ *τσουλιῶ*. Εἰς τὴν Δ. Κρήτην λέγονται καὶ οἱ δύο τύποι *κυλιῶ* καὶ μέσ. *κυλιόμαι* μὲ τὴν παλαιὰν σημασίαν 'κυλίω -ομαι' καὶ *τσουριῶ* ἢ *τσουριβολῶ* (ὅθεν, φαίνεται, τὸ σύννηθες *ροβολάω*) μὲ τὴν σημασίαν μεταβ. 'κυλίω, κρημνίζω' καὶ ἀμετβ. 'γλιστρῶ, κρημνίζομαι' (καὶ τὰς δύο σημασίας ἔχει συνήθως καὶ τὸ *τσουλιῶ* ἀνήκον πιθανῶς εἰς τὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων).

⁴) Διὰ τοῦτο εἰς ἔνδειξιν πένθους συνήθιζαν νὰ *κυλιῶνται* (Λουκιανοῦ Περί πένθους 12) πβ. *κυλιγδόμενος* κατὰ κόπρον Ὀμ. X 414 περὶ τοῦ Πριάμου, περὶ τοῦ ὁποῖου Ω 163 λέγεται *ἀμφὶ δὲ πολλῇ | κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ ἀγχεί τοῖο γέροντος, | τὴν δὲ κυλιγδόμενος κατεμήγατο χερσὶν ἔησι*.

ἀφήνουν νὰ νοηθῆ τ' ἀκόλουθα χωρία ἐκ τῆς Διηγῆσεως τῶν τετραπόδων ζώων: καὶ τὴν βορβοροκλύλισιν ποσῶς οὐδὲν θυμοῦνται στ. 389, τότε ὁ βοῦς ἐφθέγγετο καὶ λέγει πρὸς βοῦβάλιν: — Βορβοροκωλοκλύλιστε, φλυαροσκατολόγε στ. 612/3. Ἐνταῦθα βορβοροκύλισι = ἡ ρύπανσις εἰς τὸν βόρβορον¹ καὶ βορβοροκωλοκλύλιστος = ὁ ρυπανθεὶς κατὰ τὰ ὀπίσθια εἰς τὸν βόρβορον². Καὶ σήμερον δὲ λέγεται πολλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν ταύτην *κυλοῦμαι* ἢ *κυλέμαι* καὶ εἰς τὴν Ν. Εὐβοίαν *τογουλόμαι* (ιδ. Β. Φάβη, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις 24), λ. γ.: *ποῦ κυλίστηκες κ' ἔρχεσαι σ' αὐτὸ τὸ χάλι*; Ἄλλ' ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ χοῆσις αὕτη δὲν εἶναι ἄγνωστος οὔτε εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ὅθεν προέρχεται ὁ ὑπὸ ἐξέτασιν τύπος. Οὕτω κατὰ τὴν διαφυγοῦσαν αὐτὸν μαρτυρίαν τοῦ Rohlf's λ. *κυλίω* (ἀρ. 1181) τὸ μέσ. *κυλίομαι* σημαίνει εἰς τὴν Ἀπουλίαν *m'insozzo* *ανvoltolandomi per terra*³ ἤτοι ῥυπαίνομαι *κυλιόμενος κατὰ γῆς*⁴. Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι καὶ εἰς τὸ Σολέτο ἴσως δὲν χρησιμοποιεῖται τὸ ἐνεργ. *κυλίτζω* *'beschmutzen'*, ἀλλὰ τὸ μέσον *κυλίτζομαι* ῥυπαίνομαι⁵.

17.

1061. Ὑπὸ λῆμμα *κολούω* *'hindern'* παρέχεται ὁ τύπος ρήματος *κολάω* Καλαβρ. (Μπόβ.) μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὑπόκειται τὸ ἀρχαῖον *κωλύω* ἔμποδίζω μετασηματισθὲν εἰς *-ῶ* καὶ *-άω* καθ' ἃ καὶ τὸ *κυλίω* ἔγινε *κυλῶ* καὶ *κυλάω*, τὸ *κλείω* *κλῶ* καὶ *κλάω* κτ.¹ Τὸ *κωλύω* ἐσώθη, ὡς γνωστόν, καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπως λ. γ. εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου λέγεται *κωλυῶ*² καὶ *κωλῶ*³ μὲ τὴν σημασίαν ἔνοχλῶ⁴. Εἰς τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἀνάγεται καὶ τὸ *κωλῶ* τῆς Καππαδοκίας ἔλαύνω, διώκω⁴ καὶ τὸ *κωλῶ* τῆς Χίου ῥυπαίνω, κτυπῶ, τύπτω⁵.

18.

1195. Ὁ τύπος *θυσι* Καλαβρ. (Κοντοφ.) *'weibliche Scham'* παρεχόμενος ὑπὸ λῆμμα *κυσθός* θεωρεῖται ὡς προελθὼν ἐκ συμφύσεως τοῦ ἵποκορ. *κυσθίον* καὶ τοῦ *ξεστίον* *'Krug'* (ὁ *θισι* Καλαβρ. [Χωρίο Βουν. Χωρίο Ροχούδ.]).⁶ Ἐν

¹) Πβ. ἀνωτ. σ. 117.

²) Ἴδ. Σ. Μενάρδον ἐν Ἀθηνᾶ 37 (1925) 73.

³) Ἴδ. Α. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά 2, 626.

⁴) Τοὺς τύπους καὶ τὴν ἔκτασιν ἴδ. παρὰ R. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor* 611 λ. *κολῶ*.

⁵) Ταῦτα ἀνήγεν ὁ Γ. Χατζιδάκις παλαιότερον (Ἀθηνᾶ 12 [1900] 482, 1) εἰς τὸ *κωλάζω* καὶ ἔγραφε *κολῶ*, βραδύτερον δὲ (Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 [1923] 1ἔξ.) εἰς τὸ *κολλῶ*.

⁶) Τὸ *ξεστίον* ἐσώθη καὶ εἰς δημόδη ἄσματα τῆς Κύπρου ὑπὸ τύπους ἠλλοιωμένους. Εἰς τὸ ἄσμα τοῦ Κωσταντᾶ ἡ κόρη ὑποδέχεται τὴν μετημερισμένην εἰς ἐρωμένον τῆς ἀντί

τούτοις τὸ παλαιὸν *κύσθος* ἐσώθη καὶ ἀλλαχοῦ σήμερον, ὑπὸ τὸν τύπον *χύστος* ὁ,¹ Κρήτ., *χύστον* τό,² Πόντ., φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὸ *θυστί* τῆς Καλαβρίας τοῦ τύπου *χύστος* εἶναι ὑποκοριστικόν, ἀνακτέον λοιπὸν εἰς ἀμάρτυρον *χυστίον*. Ἡ προφορὰ τοῦ *χ* ὡς *θ* πρὸ τῶν *e* καὶ *i*, γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ὡς τὸ τῆς Κύπρου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, ἰδιαιτέρως μὲν εἰς τὴν Νότιον Ἀπουλίαν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν Καλαβρίαν (πβ. λ. *χ. χύν-ρω* > *θούρ-ρω* Καλαβρ. [Καρδ.]). Ἄν ἡ τροπὴ αὕτη ἀποκλείεται διὰ τὸ Κοντοφ., ὁ δὲ τύπος μὲ *θ* εἶναι βέβαιος, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸ *θυστί* ὑπόκειται τύπος μὲ προθετ. *σ-*, ὁπότε μένει ἀβέβαιον, ἂν τοῦτο ἀνάγεται εἰς *σχυ-στίον ἢ *σχυσθίον, διότι ἀμφοτέρω οἱ τύποι οὗτοι θὰ κατέληγον εἰς *σχυστίον διὰ τὴν κανονικὴν εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν τροπὴν τοῦ μετὰ τὸ *σ* παλαιοῦ δασέως ἢ πνευματώδους (*χ, θ*) εἰς ψιλὸν (*κ, τ*). Ἐκ τοῦ *σχυστίον δύναται ἐπίσης νὰ προῆλθεν ὁ τύπος *θυστί*.

19.

1364. Εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπίθ. *μέσος* 'mittlere' ἀνάγονται τὰ ἐπίθ. *μισὸ* Ἀπουλ. Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo' (εἰς τὴν φρ. *μίαν ὥρα καὶ μισή* Ἀπουλ. 'un' ora e mezza') καὶ *μισί* τό, Καλαβρ. (Μπόβ.) 'metà, mezzo'. Ἄλλ' εἶναι προφανές ὅτι ταῦτα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ *μέσος*, ἀλλ' εἰς τὸ ἀρχαῖον *ἡμισυς*, νεώτ. *μισός* 'halb', τοῦ ὁποίου ὑπὸ τὸ οἰκεῖον λῆμμα (ἀρ. 669) παρέχει ὁ Rohlf's τοὺς τύπους *ἡμισο*, *μισὸ* Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo', *ἡμισί* τό, *μισί* τό, αὐτόθ. 'la metà', *ἡμίσειο*, *μίσειο* Ἀπουλ., *μίθο* Ἀπουλ., (Καλημ. Μαρτ.) 'mezzo', *ἡμισο* Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'mezzo' καὶ *ἡμισεία* Ἀπουλ., 'die Hälfte', Ἀπουλ. (Μαρτ.) 'la mezzadria', εἰς *ἡμισεία* Ἀπουλ. (Κοριλ.) 'a mezzadria', ὅθεν καὶ *σημισί* τό, Κα-

ζηλὸν τῆς μὲ τοῦς ἐξῆς στίχους: Ὁ τὸ ἄν τῆς θέρην τὸ ψιστρὶν τὸ εἰς τ' ἄλ-λο τὸ κολό-τῶν, | τέλεια ἔς τὸ μικροδάχτυλον ἀφροῦγγον ποξαμάτιν Σ. Φαρμακίδου, Κύπρια ἔπη ἀρ. 5, στ. 40ἔξ. Καὶ εἰς ἄλλην παραλλαγὴν: Τὸ ἄν τῆς θέρην τὸ ξιστρὶν τῶν τ' ἄλ-λον τὸ κολότῶν, | τέλεια ἔς τὸ μικροδάχτυλον ἀφροῦγγον ποξαμάτιν Λαογραφία 2 (1910) 70, στ. 40ἔξ. (συλλογὴ Χ. Παντελίδου). Περὶ τοῦ *ψιστρὶν* ἢ *ξιστρὶν* παρατηροῦν ὁ μὲν Φαρμακίδης ὅτι σημαίνει 'ποτήριον ἢ τι τοιοῦτον', ὁ δὲ Παντελίδης ὅτι εἶναι ταντὸν πρὸς τὸ *ξυστρὶν* 'ψήκτρα μεταλλίνη'. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος εἰς τὸ περιθώριον τοῦ ἀντιτύπου τῆς «Λαογραφίας» τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ σημειώνει ἰδιοχείρως ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ «*ξιστί*, πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ ἔννοια ἀρμόζει».

¹) Ἰδ. Β. Φάβην ἐν Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 2 (1940) 97.

²) Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 54. Ὁ τύπος οὐδ. *χύστον* προῆλθε προφανῶς ἀπὸ τὸν *χύστος τό, παρὰ τὸν τύπον οὐδ. *κύσθος* Ρ. Holm 22, 42 (III/IV. αἰ. μ. Χ.) 'εἶδος μαλακίου χορησίμου πρὸς βυφήν' (πβ. *δένδρος* ἐκ τοῦ *δένδρον* [ἐνεκα τοῦ πληθ. *δένδρα*], ὅθεν περαιτέρω *δένδρον* ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gramm. 1, 583).

λαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'la mezzadria'.¹ Ἀντιθέτως τὸ οὖσ. μέση Ἀπουλ. (Κοριλ. Μαρτ. Σολέτ.) 'riazza del paese, mercato' καὶ τὸ παράγωγον μεσᾶτο Καλαβρ. (Μπόβ.) 'mezzo' (φρ. 'φρεγγᾶρι μεσᾶτο Μπόβ.' πβ. ἐν Κρήτη μεσᾶτος 'ὁ μέγχι τοῦ μέσου ἔξικνούμενος', λ. χ. μεσᾶτο ἀσκι-ποτήρι-σακκί κτι.) ὀρθῶς συνάπτονται πρὸς τὸ μέσος.

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξια εἶναι τὰ σύνθετα μισημ-μέρι² Καλαβρ., μισημέρι Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), μιδαμέρα Ἀπουλ. (Κοριλ. Μαρτ.) 'Mittag', μισιανύφτα καὶ μιδανύφτα Ἀπουλ. 'Mitternacht', παρὰ τὰ ὁποῖα καὶ μεσάνυστο Καλαβρ. (Μπόβ.). Ἐξ αὐτῶν ὁ τελευταῖος τύπος ἔχει προφανῶς ὡς α' συνθετικὸν τὸ μέσος. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ἀμέσως μετὰ βεβαιότητος τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τύπους μιση(μ-)μέρι, μιδαμέρα, μισιανύφτα καὶ μιδανύφτα, τῶν ὁποίων τὸ ι ἀντὶ ε ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἡμισυς - μισός (διὰ τοῦτο καὶ ὁ Rohlf's παρέχει τὸν τύπον μιδαμέρα, ἀλλὰ μόνον τοῦτον, καὶ ὑπὸ τὸ λῆμμα ἡμισυς [ἀρ. 669]). Ἡ παράδοσις βεβαίως (μεσημβρία, μεσαμέριον, μεσονύκτιον πβ. μέσον ἡμαρ, μέσον ἡμέρας, μέσαι νύκτες κτι.) καὶ τὰ νεώτερα μεσημέρι, μεσάνυχτα - μεσονύκτι παρέχουν σαφῶς ὡς α' συνθετικὸν τὸ μέσος, ἀλλ' οἱ τύποι μιδαμέρα, μισιανύφτα καὶ μιδανύφτα φαίνονται εἴτε συντεθέντες ἐκ τῶν ἡμίσεια ἡμέρα - νύχτα εἴτε πιθανώτερον ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡμισυς - μισός (οὕτω, φαίνεται, τὸ μιση(μ-)μέρι). Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη δυσκολώτερον, διότι εἰς τὴν Κοινὴν ἐλέγετο ὄχι μόνον μέσον ἡμέρας - νυκτός, ἀλλὰ καὶ ἡμισυ νυκτός 'μεσάνυχτα' (ἐν ἡμίσει νυκτός Π. Δ. Κοιτ. 16, 3 πβ. παλαιότερον ἐν μέσῳ νυκτῶν Ξεν. Κύρ. Παιδ. 5, 3, 52), ὥστε δὲν δύναται ν' ἀποκλεισθῆ ὅτι ὑπῆρχε παράλληλος σύνθεσις ἀφ' ἑνὸς τοῦ μέσος + ἡμέρα - νύξ καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἡμισυς + ἡμέρα - νύξ.³ Ἄξιον σημειώσεως νομίζω ὅτι οἱ τύποι μὲ τὸ μισο- ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαχοῦ: μισημέρι Καππ. (R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 625), μισανύκτιον Ἀχιλλῆς Β 483 (N. Ἑλληνομν. 15 [1921] 396, κριτ. ὑπόμν.).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ μέσος ὑπάγονται καὶ οἱ τύποι ἐπιρρ. μέσα Ἀπουλ. Καλαβρ. (Μπόβ.), ἀμέσα Ἀπουλ., ἀμέα Ἀπουλ., μέα Ἀπουλ. (ἢ ἀπο-

¹) Ἐκ τῆς φρ. (εἰς ἡμίσειαν (ἐνν. μοῖραν) δυνατὸν νὰ προῆλθε καὶ τὸ σημισ(γ)ακός, σημισάτορας κτι. τῆς Κρήτης (παρὰ τὸ σνηθηδέστερον μισ(γ)ακός), τὰ ὁποῖα ὁ Σ. Ξανθοῦδίδης ἐν Ἀθηνᾶ 28 (1916) Λεξικογρ. Ἄρχ. 142ξξ. ἐσχέτιζε πρὸς τὸ Λατίν. *semissis*.

²) Διὰ τὸ διπλοῦν μ πβ. σήμ-μερον Κύπρ., σήμ-μερι Ἀπουλ.

³) Σύγχυσις τοῦ μέσος καὶ τοῦ μισός παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ μεσόκοπος - μισόκοπος, μεσοκαιρίτης - μισοκαιρίτης κτι. πβ. Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς) 157 § 352. Ἡ διαφορὰ τῶν μεσωφόρι καὶ μισωφόρι εἶναι ἴσως παλαιὰ (*ἀπρωφόριον καὶ *ἀπεισωφόριον) πβ. τὰ μεσαιων. ἐσωφόριον καὶ εἰσωφόριον, περὶ ὧν ἴδ. Voruntersuch. zu einer Gram. der Papyri 71, καὶ τὰ νεώτερα ἐσώρουχο κριτ. ἀπ-πρω-σώρουχο Κύπρ.

βολή τοῦ σ εἰς τοὺς τελευταίους τύπους πιθανῶς κατ' ἀνομοίωσιν ἐν τῇ συνεκφορᾷ) ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὸ κοιν. ἐπίρρ. μέσα. Τούτου τὴν ἀπευθείας ἐκ τοῦ ἐπιθ. μέσος παραγωγὴν ἐθεώρησα παλαιότερον ἀπίθανον καὶ ἰσχυρίσθην¹ ὅτι ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ ἔσα < ἔσω κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἐπίθ. μέσος. Ἄλλ' ἡ παραγωγὴ αὕτη δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Δ. Γεωργακᾶ, ὅστις ἐν Λεξικογρ. Δελτ. 2 (1940) 136ἔξ. ὑπεστήριξεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐπιθ. μέσος ἐσχηματίσθη ἐπίρρ. μέσον καὶ μέσα μὲ τὴν σημασίαν 'ἐνδον, ἐντός'. Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα δὲν εἶχε παύσει νὰ μὲ ἀπασχολῇ, ἡ ἀντίρρησης αὕτη μοῦ δίδει τὴν εὐχάριστον εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθω δι' ὀλίγων ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

Ἐπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγγοτο πράγματι ἐπιρρηματικῶς μέσ(σ)ον 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ': σφῆρες μέσον αἰόλοι ἢ μέλισσαι Ὀμ. Μ 167, οὐρανοῦ μέσον χθονός < τε > Εὐρ. Ὀρ. 983 κτλ. Ὁμοίως ἐλέγγοτο εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν μέσ(σ)α. Ὁ Εὐριπίδης λέγει περὶ τοῦ αἵτοῦ: μέσα δ' αἰεὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποῖται Ρῆσ. 531, ὅπου τὸ μέσα... οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀνωτ. οὐρανοῦ μέσον χθονός < τε > τοῦ Ὀρέστου. Ὁ δὲ Νίκανδρος ὁμιλῶν περὶ τῶν καλύκων τῶν κρίνων ἀποκαλεῖ αὐτὰς ἀργίεις πετάλοισι, κρόκῳ μέσα χροουθεῖσαι ἀποσπ. 74, 26 (Schneider) ἦτοι 'λευκαὶ κατὰ τὰ πέταλα, βαμμέναι μὲ κρόκον εἰς τὸ μέσον'. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ προκειμένου περὶ θεραπείας τινὸς συνιστᾷ τὴν χορήγησιν τριῶν πόσεων, ἐξ ὧν ἡ μεσαία ὄξους, αἱ δὲ δύο ἄλλαι οἴνου: τῷ δ' ἦτοι τρισσὰς πόσις πόρε, μέσσα μὲν ὄξους, | δοιὰς δὲ γλυκέος, ἐνθα ὁ Σχολιαστὴς παρατηρεῖ τὰς δύο μοῖρας γλυκέος καὶ τὴν μέσην τούτων, τουτέστι τὴν μίαν ὄξους. Ἀλλὰ ταῦτα, καὶ τὸ μέσον καὶ τὸ μέσα, δὲν ἐσήμαιναν τὸ 'ἐνδον, ἐντός', ὅ,τι δηλ. καὶ πρῶτον λόγον τὸ νεώτερον μέσα, ἀλλ' εἴτε 'ἐν τῷ μέσῳ, ὡς τὴ μέση' εἴτε τὸ 'μεταξύ, ἀνάμεσα' ὅπως καὶ τὰ (ἐν) μέσ(σ)ῳ, ἐν μέσ(σ)οισ(ι), μέσοι (γαίας καὶ νηρόεντος ὠράνω μέσοι Ἀλκ. 17), ἀνὰ μέσον, ἀνὰ μέσσα (Νίκανδρ. Θηρ. 167), κατὰ μέσον. Ἡ διὰ τοῦ μέσα ἐκφραζομένη σήμερον ἐννοία ἐξεφέρετο τότε εἴτε διὰ τοῦ ἐν + δοτ. (ἐν τῷ αἴκῳ, ἐν τῇ ἀνλή, ἐν τῷ ἰερῷ κτλ.) εἴτε διὰ τῶν ἐνδον ἢ εἶσω (ἔσω) (ἐπιτασσομένων πολλάκις) + γεν. (ἐνδον καρδίας, σκηρῆς ἐνδον, γῆς ἐνδον κτλ., εἶσω δόμων, εἶσω στέγης, εἶσω τῶν ὀρέων κτλ.). Ἀλλ' ἡ γλῶσσα ἐχώρει ἀπὸ τοῦ συνθετικοῦ εἰς τὸ ἀναλυτικὸν στάδιον καὶ αἱ ἀπλαῖ πτώσεις ἀντιπαθίσταντο δι' ἐμπροθέτων διορισμῶν. Οὕτω εἰς τὴν θέσιν τῆς εἶσω + γεν. ἐμφανίζεται εἶσω (ἔσω) ἐν + δοτ. Τοῦτο ἤδη εἰς τὸν Ἡρόδοτον (ἔσω ἐν τῷ νηῷ 1,182),² συχνότερα δὲ εἰς τὴν Κοινήν: εἶσω ἐν

¹) Voruntersuch. zu einer Gramm. der Papyri 80, 2.

²) Κατὰ τὸν L. Radermacher, Neutest. Gramm. 14 πρόκειται περὶ Ἰωνικῆς ἐκφορᾶς. Θὰ τὸ ἐξαγακτήριζα μᾶλλον τῆς Κοινῆς πρόμιον στοιχείον εἰς τὸν Ἡρόδοτον.

τῶι ἐμῶι Ἰσιείῳ PSI 539, 5 (III. αἰ. π. X.) ἔσω ἐν τῇ οἰκίᾳ BGU 1141, 33 καὶ 36 (I. αἰ. μ. X.) ἔσω ἐν τῷ παλατίῳ Μαλάλ. 245, 22 (Bonn). Ἄλλ' εἰς τὴν Κοινήν, ὡς γνωστόν, ἡ διάκρισις μεταξὺ σιάσεως καὶ κινήσεως, μετὰ ἐν + δοτ. καὶ εἰς + αἰτ., παύει νὰ εἶναι ζωντανὴ καὶ ἐναλλαγὴ τῶν δύο συντάξεων λαμβάνει χώραν ὡς προβαθμῆς τῆς ἀπωλείας τῆς πρώτης. Ἐντεῦθεν τὸ ἔσω ἐν + δοτ. καταντᾷ ἔσω εἰς + αἰτ.: ἔσω εἰς τὴν ἀνλήν K. Δ. Μᾶρκ. 14, 54 P. Bas 19, 4 (VI/VII. αἰ. μ. X.) ἔσω εἰς τὴν οἰκίαν Ditt. OGIS I 201, 19 (V. αἰ. μ. X.) εἰς τὸ ἱερόν ἔσω Πασχάλ. Χρον. 469.

Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὴν Κοινήν εἶναι συνήθης ἡ ἀντικατάστασις τῆς παλαιᾶς ἐκφορᾶς ἐν + δοτ. διὰ τοῦ ἔσω εἰς + αἰτ., οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται, ὅσον γνωρίζω, ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆς διὰ τοῦ μέσον εἰς + αἰτ. (τὸ δὲ μέσον εἰς + αἰτ. δὲν ἐμφανίζεται παρὰ εἰς τὸν μεταγενέστερον μεσαῖωνα, ὅτε πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ νεωτέρου μέσον). Ἴδου διατὶ ἤκουσα τότε ὅτι τὸ νεώτερον κοινὸν μέσον (εἰς) + αἰτ. προέροχεται ἐκ τοῦ ἔσω (ἔσον) εἰς + αἰτ. Τώρα νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ προχωρήσω ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν εὔρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ μέσον.

Ὅπως πολλὰ ἄλλα τοπικὰ ἐπιρροήματα τῆς Ἑλληνικῆς οὕτω καὶ τὸ ἔσω ἠνώθη κατὰ τὸν μεσαῖωνα μετὰ τῆς ἀπὸ καὶ ἐγένεν ἀπέσω (πβ. ἀπέξω, ἀπεκεῖ, ἀπαντοῦ, ἀπῶδε - ἀπεδῶ κτ.), τοῦτο δ' ἐσήμανε ὅχι μόνον τὴν ἐκ τόπου κίνησιν ἔνδοθεν¹, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τόπῳ σιάσιν ἔνδον², ἀντικατέστησε δὲ πολλαχοῦ ὡς ἐκφραστικώτερον τὸ ἀπλοῦν ἔσω. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἐκφορὰ ἔσω εἰς + αἰτ. ἐγένεν ἀπέσω εἰς + αἰτ.: ἡ μαῖμῶ ἀπέμεινεν ἀπέσω εἰς τὴν τρυπαν Διήγ. τετραπ. στ. 1074 (ἐκδ. G. Wagner σ. 178), ὅτι ἐσέβην ἡ ἀγάπη σου ἀπέσω ἔς τὴν καρδιά μου Ἐρωτοπαίγν. στ. 578 (ἐκδ. Hesselring - Pernot σ. 48). Τὸ ἀπέσω τοῦτο σώζεται σήμερον εἰς πλείστα καὶ δὴ τὰ ἀρχαῖα ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς¹ ὑπὸ τοὺς τύπους ἀπέσω, ἀπέσ-σω, ἀπ-πέσ-σω, ἀπέσου, ἀπέσ', ἀμπέσ', ἀπέσα, ἀπόσου, πέσω, βέσω, πέσου, πέσ', πόσ-σω (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπέσω), εἰς δὲ τὸ Πυργὶ τῆς Χίου χρησιμοποιεῖται εἰσέτι ἀναλελυμένως ἀπὸ ἔσον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἔσω: ἐλάτε ἀπὸ ἔσον ἐλάτε μέσον. Ἐκ τοῦ συνθέτου ἐπιρρ. τούτου νομίζω ὅτι προῆλθε τὸ κοιν. μέσον ἀναφαινόμενον κατὰ τὸν μεταγενέστερον μεσαῖωνα εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν εἰς ἣν καὶ τὸ ἀπέσω: μέσον εἰς τὸ σπήλαιον, εἰς τὰ ὄρη μέσον (= εἶσω τῶν ὀρέων Ξεν. Ἀνάβ. 1, 2, 21), μέσον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸν τάφον μέσον παρὰ Du Cange (λ. μέσον). Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὸ (ἀ)πέσον ὁ τύπος (ἀ)μέσον καὶ πρὸς τὸ (ἀ)πέσ' (<ἀπέσου πβ. πάνον >πά(ν)²),

¹) Εἰς τὴν Τσακωνικὴν ἐσώθη τὸ ἀπλοῦν ἔσω ἐκφερόμενον μετὰ τοῦ ἄρθρου τὰ ιδ. H. Pernot, Dial. tsakon. 292: *lasu* = τὰ ἔσω, gr. mod. μέσον.

ζάτον > ζά(τ')) ὁ πρὸ τοῦ ἄρθρου συνήθης, ἄλλως δυσεξηγήτος τύπος μέσ'.¹ Ἡ τροπὴ τοῦ π εἰς μ δὲν παρέχει δυσκολίαν, διότι εἶναι φαινόμενον καὶ τῆς ἀρχαίας² καὶ τῆς νέας.³

Ἐνδεῖξις ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς τοῦ μέσα ἐκ τοῦ ἀπέσω ἔχομεν, πλὴν τοῦ ὅτι μέχρι τοῦ μεταγενεστεροῦ μεσαιῶνος καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς ἰδιώματα εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ μέσα (εἰς + αἰτ. ἐλέγετο ἀπέσω εἰς + αἰτ. καὶ τῆς ἀντιστοιχίας (ἀ)μέσα -- ἀπέσα, μέσ' -- (ἀ)πέσ', καὶ ἄλλας: Εἰς τὴν Ἀπουλίαν λ. γ. σώζεται παρὰ τὸν μέσα καὶ ὁ παλαιότερος ἐκ τοῦ ἀπέσα προελθὼν τύπος ἀμέσα. Εἰς ἄσμα ἐκ Ρόδου φέρεται: Νὰ βάλω μέσα καλογορῆς χι ἀπόξω καλογέροντες, ὅπου πρὸς τὸ ἀπόξω < ἀπέξω 'ἔξω' ἀντιστοιχεῖ τὸ μέσα < (ἀ)πέσα 'ἐντός'. Ὅπως τὸ ἀπέσω χρησιμοποιεῖται καθ' ἃ παλαιότερον τὸ εἶσω + γεν. (εἶσω δύο ἡμερῶν κτ.)⁴ πρὸς δήλωσιν τοῦ χρόνου ἐντός τοῦ ὁποίου γίνεται τι ('ς σὰ τέσσερα χρόνᾱ ἀπέσ' ἔμαθεν τὰ γράμματα Κερασ. Χαλδ.), οὕτω καὶ τὸ μέσα (σὲ τέσσερα χρόνια μέσα κτλ. ἢ μέσα σὲ κτλ. κοιν.) καὶ δὴ τὸ τελευταῖον καὶ μετὰ τὴν ἀπό + αἰτ. ἀντικαθιστῶσαν τὴν παλαιὰν γενικὴν (μέσ' ἀὸ διπλοχρόνισμα Χίος 'ἐντός διετίας' Κ. Καρελλάκι, Χικὰ ἀνάλεκτα 21 πβ. καὶ μέσ' ἀπὸν με ἔκαρες κατὰ καλὸ δὲν εἶδα Ἀρχ. Θρακ. Θησαυρ. 3 [1936/37] 117, 'ἄφ' ὅτου κτλ.), ἐνῶ τὸ παλαιὸν μέσον ἢ μέσα δὲν ἐλαμβάνετο -- εἰλόγως διότι ἐσήμαιεν 'ἐν μέσῳ', ὅχι 'ἐντός' -- εἰς αὐτὴν τὴν χρῆσιν. Ἀφοῦ τὸ ἀπέσω 'ἐνδοθεν' ἐσήμαινε τὸ 'ἐνδον', ἐχρησιάσθη πρὸς δήλωσιν τοῦ 'ἐνδοθεν' νὰ προστεθῇ ἐκ νέου ἢ ἀπὸ καὶ οὕτω προέκυψεν ἀπαπέσω, πρὸς ὃ ἀντιστοιχεῖ τὸ κοινὸν ἀπομέσα.

Ἀπέναντι τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν καὶ σημασιολογικῶν τεκμηρίων ἢ ἐκ τοῦ παλαιοῦ μέσον καὶ μέσα 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ' παραγωγὴ τοῦ νεωτέρου μέσα 'ἐντός' δὲν νομίζω ὅτι ἔχει ν' ἀντιτάξῃ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ταυτότητα τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸ νέον μέσα, ἢ ὁποία ὅμως ἀποτελεῖ, κατ' ἐμὲ τουλάχιστον, ἐπισημὰς κριτήριον.

Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἀποκλείεται ἡ διατήρησις καὶ τοῦ παλαιοῦ μέσα εἰς τὴν σημασίαν 'ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ' (πβ. λ. γ. ὅπου καβγῶς εἶναι χι αὐτὸς μέσα

¹) Καὶ εἰς τὴν Τσακωνικὴν παρὰ τὸν τύπον τάσων ἔχομεν πρὸ τοῦ ἄρθρου τάσ', λ. γ. τάσ' τὰ θάσσα -- μέσ' 'ς τὴ θάλασσα.

²) Ἰδ. Kühner - Blass, Griech. Grammatik 1, 154ἔξ, εἰς ἃ πρόσθετος πέσκος > μέσκος Νικανδρ. καθ' Ἡσύχιον.

³) Πβ. ἀπὸ > (ἀ)πέ > (ἀ)μέ, Παγγοράτι Μαγγοράτι, Πεντέλη > Μεντέλη, (ἐπιτίτροπος) μίτροπος, (ἀ)πατιέχο > πατιέχο κτλ. Ἰδ. Γ. Κορμυούλην ἐν Ἀθηνῶν 48 (1938) 262. 4. Δ. Γεωργακῶν ἐν Byz. - ngr. Jbb. 14 (1938) 72.

⁴) Πβ. λ. γ. εἶσω ἡμερῶν ἔξ P. Gen 11, 8 (350 μ. X)· εἶσω δέκα ἡμερῶν P. Lips 56, 25 (398 μ. X)· εἶσα δύο ἡμερῶν Vorunters. zu einer Grammatik der Papyri 80 (V/VI αἰ. μ. X) κτλ.

᾽ς τὴ μέση, ᾽ς τοὺς τυχεροὺς τοῦ λαχείου ἦταν καὶ ὁ δεῖνα μέσα (μεταξύ, ἀνάμεσα), ἂν καὶ ἠδύνατο κάλλιστα καὶ τὸ ἀπέσω - μέσα νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν σημασίαν, ὅπως δεικνύουν παραδείγματα τοῦ ἀπέσω ἐκ Πόντου καὶ Καππαδοκίας (πβ. *ὀλομόναχος ἐπέμνεν ἀπέσ' ᾽ς σοὶ Τούρκους Πόντ.*, εἰς ἣν θέσιν ἡ κοινὴ νέα ἔχει τὸ μέσα).

Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον εἰς τὴν Καλαβρίαν τὸ μέσα ἔχει τὴν σημασίαν ἔν μέσῳ, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Γεωργακάς (ἐνθ' ἀν. 137). Διότι ὁ *A. Pellegrini*, *Dialectto greco-calabro di Bova* 188, ὁ *G. Morosi*, *Dialectti della Terra d'Otranto* 151 καὶ ὁ *Rohlf* ἀποδίδοντες τοὺς οἰκείους τύπους διὰ τοῦ ἴν mezzo ἔννοοῦν προφανῶς ἔντός, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ παραδείγματά των: μέσα ᾽σὲ ἓνα χωράφι, ἀμέσ' ᾽ς τὴ σιράδα (*Pellegrini*), (ἀ)μέσ(α) ᾽ς τὴ θάλασσα (*Morosi*). Ἐξεταστέον εἶναι μὴ καὶ ὁ τύπος μέ, τὸν ὁποῖον ὁ *Rohlf* ἀναφέρει ὑπὸ τὸ μετὰ (ἀρ. 1365) εἰς τὸ πιράδειγμα *τρέχω με τὰ πλάγια* 'corro per le campagne', ἀνήκει εἰς τὸ μέσα <ἀπέσα (πβ. τὸν τύπον μέα) ἢ εἰς τὸ ἀπὸ > (ἀ)πὲ > (ἀ)μέ.

Ἐς σημειωθῆ τέλος ὅτι εἰς τὸν Πρόδρομον, τοῦ ὁποῖου τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται ὁ Γεωργακάς, φέρεται ἀκόμη ἀποκλειστικῶς ὁ τύπος ἀπέσω ἔντός (I 239, III 52. 298. 404a [g]: ἀπέσωθεν I 186), μόνον δὲ εἰς τὸν στ. III 152 παρὰ τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀπέσω, ἣν δέχονται καὶ οἱ ἐκδόται *Hesseling - Pernot*, παραδίδονται διάφοροι γραφαὶ ἀπέσου Η, μέσα g, ἐνῶ εἰς τὸν στ. III 165 a καὶ μέσον νὰ ἐκατέβηκεν καὶ III 187 ἔ τσοῦκκα ὁποῦ τὰ ἐβάστασεν! πῶς οὐκ ἐσχίσθη μέσα; τὰ ἐπιρο. μέσον καὶ μέσα δὲν σημαίνουν ἔντός ἀλλ' εἰς τὸ μέσον.

20.

1390. Ὁ ὑπὸ λῆμμα *μισος* 'Hass' παρεχόμενος τύπος οὐσ. *μισό* Ἀπουλ. 'Hass', δυνάμενος νὰ παρεξηγηθῆ ὡς ἐμφανίζων μετακίνησιν τοῦ τόνου τοῦ ἀρχ. οὐσ. *μισος* εἰς τὴν λήγουσαν, εἶναι ἀνύπαρκτος. Ὁ *G. Morosi*, *Dialectti della Terra d'Otranto* 178, εἰς ὃν παραπέμπει ὁ *Rohlf*, παρέχει μόνον τὸν τύπον ῥήματος *μισό* ἢτοι *μισῶ* 'odio' καὶ μετοχῆς *μισημι-μένο* 'odiato e odioso'.

21.

1416. Μεταξὺ τῶν τύπων τοῦ οὐσ. *μούχλα* 'Schimmel' καὶ τῶν παραγῶγων αὐτοῦ μνημονεύεται καὶ τὸ οὐσ. *μούχλουζο* Καλαβρ. (Χωρίο Βουν.) 'eine Pflanze mit breiten Blättern'. Προφανῶς ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ *μούχλα*, ἀλλ' εἶναι εἶδος τοῦ φυτοῦ *βούγλωσσο* (*Plin.* 25, 8) ἢ *βούγλωσσον* (*Διοσκ.* 4, 120), τὸ ὁποῖον ἐσώθη καὶ ἀλλαγοῦ ὑπὸ τοὺς τύπους *μούχλωσ-σος* ἢ *μόγλωσ-σο* Κύπρ. Ρόδ., *ἀβγόλωσσας* ἢ *ἀβγόλωχας* Κρήτ., *γόγλωσσο* ἢ *γλό-*

γλωσσο Χίος, δίγλωσσο Σίφν., συνηθέστερον δὲ βοϊδόγλωσσα (βουδόγλωσσο ἢ μουνδόγλωσσο Κύπρ.) καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Καλαβρίαν (Μπόβ.) ὡς μούγλουσσο (ιδ. Rohlf's ἀρ. 359).¹ Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ β εἰς μ πβ. βούνευρο > μούνευρο Καλαβρ. (Μπόβ.), βαθραζός > μαθραζός, βούκινο > μούκινο, βοσκοπήγαδο > Μοσκοπήγαδο τοπων. Χίος κττ.²

22.

1510. Ὁ τύπος ολό Καλαβρ. (Μπόβ.) τοῦ ὄλος 'ganz' θεωρούμενος ὡς δοτικὴ πληθυντικοῦ εἰς τὴν φρ. λ. γ. *dōe na p̄iu oλό* 'gib allen zu trinken' δὲν εἶναι πράγματι δοτικὴ, ἀλλὰ γενικὴ ὄλω, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται σήμερον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν γενικὴν ὄλωνῶ(ν) (διὰ τὸν τονισμὸν εἰς τὴν λήγουσαν πβ. καὶ τὴν γενικὴν ἄλλῶ(ν) καὶ ἄλλωνῶ(ν) τοῦ ἄλλος, ἐκείνῶ(ν) κττ.),³ ἢ δὲ φράσις μεταγραφτέα δῶε γὰ πίου ὄλω 'δῶσε ὄλωνῶν γὰ πιούνε'. Συντακτικῶς βεβαίως ἡ γενικὴ αὕτη ἀντικαθιστᾶ καὶ εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὴν παλαιότεραν δοτικὴν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς.⁴

Περίεργος εἶναι ἡ φρ. ὄλω τοῦς ἄγιου Καλαβρ. (Μπόβ.) παρὰ τὴν συνώνυμον ὄλων τῶν ἀγίω Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.) 'Allerheiligen' ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῶν εὐχρηστούσης τῶν ἀγίων πάντων. Ὁ τύπος ὄλω δεικνύει ὅτι ἡ φρ. εἶναι αἰσθητὴ ὡς γενικὴ πληθυντικοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ τὸ ὄλω εἶναι σαφῶς γενικὴ, ὁ τύπος τοῦς ἄγιου ἐνθυμίζει τοὺς ἐν χρήσει εἰς ἄλλα ἀρχαῖα ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς τύπους εἰς -ους' λ. γ. εἰς τὴν Κύπρον: οἱ κόρες τοῦς βοσκοῦς, τὰ σπιδκια τοῦς Ἐγγλέζους κττ.,⁵ εἰς τὰ Φάρασα γαιτζιουῦς (= τοῦς) γυναικιουῦς (= τῶν γυναικῶν), Γιωδαιουῦς (= τοῦς) Ἰουδαίους (= τῶν Ἰουδαίων), τοῦ νοματοῦς (= τῶν νομάτων, τ. ἔ. ἀνθρώπων),⁶ εἰς τὴν Εὐβοίαν τὰ παιγνίδια τοῦς παιδιουῦς (= τῶν παιδιῶν) Κουρούνι, ἀγόρασα τοῦς παιδιουῦς παπούτσια αὐτόθι., ἄσμ. γὰ γεοῦνε τὰ σπαρτά, | τὰ σπαρτά, τὰ παρασπόρια, | τοῦς φτωχοῦς τὰ καλαμπόκια, | τοῦς ἀρχόντους τὰ μελίσιμα Χαλκῆς κττ. Οἱ τύποι οὔτοι ὅπου λέγονται σή-

¹) Περὶ τοῦ βουγλώσσου ιδ. Π. Γενναδίου, Λεξικὸν φυτολογικὸν (Ἀθῆναι 1914) 205 καὶ Μ. Στεφανίδου, Ὁρλογικὰ δημώδη (Ἀθῆναι 1941) 6έξ. Εἰς Θράκην (Αἴν.) βούγλουσσο καλεῖται ὁ ἰχθὺς 'γλώσσα', ὅστις καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐκαλεῖτο βούγλωσσο.

²) Πβ. Γ. Κορροπούλην ἐν Ἀθηνῶν 48 (1938) 262 καὶ διὰ παλαιότερα παραδείγματα E. Schwyzer, Griech. Gram. 1, 257.

³) Πβ. τοὺς ἀρχαίους περισπωμένους Δωρικὸς τύπους γεν. πληθ. τουτῶν, τητῶν, ἄλλῶν (ιδ. Kühner - Blass 1, 325έξ.).

⁴) Ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gram. der Papyri 114, 2.

⁵) Ἰδ. Σ. Μεγάροδον ἐν Ἀθηνῶν 8 (1896) 439έξ.

⁶) R. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor 169.

μερον εἶναι αἰσθητοὶ ὡς τύποι τῆς γενικῆς τοῦ πληθυντικοῦ, πολλάκις δὲ φέρονται ἐκ παραλλήλου καὶ ὡς ἰσοδύναμοι πρὸς ἄλλους εἰς *-ων* ἢ *-ων(ε)* (λ. γ. εἰς τὸ Κουρούνη τῆς Εὐβοίας φέρονται παραλλήλως τοὺς *παιδοὺς* καὶ τοὺν *παιδίονε*,¹ ἀνάλογα δὲ συμβαίνουν εἰς τὰ Φάρασα² κ. ἀ.). Ἄλλ' εἶναι, νομίζω, ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς γενικῆς, διότι ἐκ τοῦ *-ων* προέρχεται μὲν ἐνιαχοῦ κανονικῶς *-ου(ν)*, ἀλλ' ὄχι *-ους*. Διὰ τοῦτο τινὲς τοὺς θεωροῦν ὡς τύπους τῆς αἰτιατικῆς τοῦ πληθυντικοῦ καὶ τοὺς τονίζουσιν μὲ ὀξεῖαν, ὅταν τονίζονται. Ἐναντίον τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι μεταξὺ ἄλλων καὶ τοῦτο, ὅτι ἀπαντοῦν καὶ τύποι θηλυκῶν καὶ οὐδετέρων εἰς *-ους* ἀντὶ *-ες* (θηλ.) ἢ *-α* (οὐδ.). Ἄλλοι δέχονται ὅτι εἰς τὸ *-ου* τῆς ἐνικῆς γεν. ἀρσενικοῦ προσετέθη τὸ *-ς* τῆς αἰτιατ. πληθυντικοῦ.⁴ Κατ' ἐμὲ οἱ τύποι οὗτοι εἶναι λείψανα τῆς ἀρχαίας δοτικῆς πληθυντικοῦ εἰς *-οις*, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ *οι* (= *ü*) ἐξελίχθη φωνητικῶς εἰς *ου* ἢ *ιου* ἢ *ο*.⁵ Παλαιὸν παράδειγμα δοτικῆς πληθ. εἰς *-ους* ἀντὶ γενικῆς νομίζω ὅτι εἶναι τὸ ἐπὶ ἐπιγραφῆς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ἐκ Καππαδοκίας παρὰ Η. Grégoire ἐν BCH 33 (1909) 84 (ἀρ. 64, στ. 4) *εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦς*, τὸ ὁποῖον πιθανῶς δὲν εἶναι αἰτιατική, ἀλλὰ δοτική (= *αὐτοῖς*) ἀντὶ γενικῆς *αὐτῶν*. Εἰς τὸ *αὐτοῖς* = *αὐτοῦς* (= *αὐτῶν*) ἀνάγεται ἡ νεωτέρα ἀντωνυμία *τους* καὶ διὰ τὰ τρία γένη (*τοὺς εἶπα*, τὸ *παιδί τους* κτ.), παρὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Ἄν. Κρήτην ἔχομεν *τος* (*τὸς εἶπα*, τὸ *παιδί ντος* κτ.), γραφόμενον συνήθως *τως*, μὲ φωνητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *οι* εἰς *ο*.⁶

Ὡς τύπον δοτικῆς πληθ. εἰς τὴν θέσιν τῆς γενικῆς νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ *τοῦς ἄγλου* εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκ Καλαβρίας φράσιν *ὀλῶ τοῦς ἄγλου*, ἢ ὁποῖα διὰ τοῦτο κυρίως ξενίζει ὅτι ἐμφανίζει ἐκ παραλλήλου⁷ τὴν καθαρὰν γενικὴν *ὀλῶ* μὲ τὴν ἰσοδύναμον πρὸς γενικὴν δοτικὴν *τοῦς ἄγλου*.

23.

1538. Εἰς τὰς φράσεις πὸν παρέχονται ὡς παραδείγματα χρήσεως τοῦ

¹) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Σ. Καρατζᾶ, εἰς ὃν ὀφείλω καὶ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα.

²) Ἴδ. R. Dawkins ἐνθ' ἀν. καὶ BCH 56 (1932) 546έξ.: *τοῦ προφητοῦν*, *τοῦ κροφου* κτλ.

³) Ἴδ. Σ. Μενάρδον ἐνθ' ἀν. 441: οὐδέτερα *τοῦ μηλοῦ*, *τοῦ σνοῦ*.

⁴) Σ. Μενάρδος ἐνθ' ἀν. O. Merlier ἐν BCH 55 (1931) 226. R. Dawkins ἐνθ' ἀν.

⁵) Εἰς τὸν τύπον ἔς ἰσχυρῶς ὑπόκειται σαφῶς προφορὰ *ιου*, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τσιτακισμός. Διὰ τὴν φωνητικὴν ἐξέλιξιν τοῦ *οι* (= *ü*) εἰς *ο* πβ. τοὺς τύπους *τοῦς παιδίως* παρὰ Μαχαιρᾶ (R. Dawkins ἐν Ἄμφερ. εἰς Γ. Χατζιδάκιν 54), *ἀλλήλος* κοιν. ἐκ τοῦ *ἀλλήλοισ*, *τος* Κρήτ. ἐκ τοῦ *αὐτοῖς*, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν συνεχείᾳ, κτλ.

⁶) Ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ζητήματος πραγματεύομαι ἀλλοχού.

⁷) Εἰς μίαν τοιαύτην σύμφυρσιν τῶν δύο πτώσεων, τῆς γενικῆς καὶ τῆς δοτικῆς, ὀφείλεται ἴσως καὶ ὁ τύπος γενικῆς τῶν ἀντρῶς Κρήτ. ἀντὶ τῶν ἀντρῶ(ν).

ὄπου 'wo' καὶ τοῦ ἐκ τούτου προσελθόντος ἀναφορικοῦ ποὺ ἀναφέρονται καὶ σὶ ἐξῆς ἐκ Μπόβας: ποὺ ἕνα ἕνα 'ad uno ad uno, ποὺ ὦρα ὦρα 'd' ora in ora', ποὺ λίγο λίγο 'a poco a poco', παρπατοῦμε ποὺ τέσσεροι 'camminiamo a quattro a quattro'. Ἀλλ' εἰς τὰς φράσεις ταύτας τὸ ποὺ δὲν εἶναι ἐπίρρημα: πρόκειται ἀναμφισβητήτως περὶ τῆς προθέσεως ἀπό, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὴν Μπόβαν καὶ ἀλλαγῶν τῶν νοτίων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον ἀποὺ καὶ ποὺ (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπό).¹ Ἡ χοῆσις τῆς ἀπό πρὸς δῆλωσιν ἐπιμερισμοῦ εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀνά εὐρίσκειται ἤδη εἰς τὸν Λεόντιον Νεαπόλεως² καὶ εἰς πάπυρον τῶν ἀρχῶν τοῦ 7. αἰῶνος,³ εἶναι δὲ συνήθης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ιδ. Ἱστορ. Λεξ. λ. ἀπό A 12). Ἐπίσης συνήθης εἶναι σήμερον ἢ δίπλωσις τοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ ἀριθμητικοῦ πρὸς δῆλωσιν τῆς αὐτῆς σχέσεως εἴτε ἀπολύτως (ἕνας ἕνας 'ἀνὰ εἷς' κτ.) εἴτε καὶ μετὰ τὴν ἀπό (ἀπὸ ἕνας ἢ καὶ ἀπὸ ἕνας ἕνας).⁴ Οὕτω καὶ ἡ ἀνωτέρω φράσις τῆς Μπόβας ποὺ λίγο λίγο φέρεται κοινῶς λίγο λίγο ἢ ἀπὸ λίγο λίγο, εἰς δὲ τὴν Ἀπουλίαν ἀπ' ὀλίον ἀπ' ὀλίον (ιδ. Rohlf's λ. ὀλίγος ἀφ. 1508· πβ. ἀπόλιγο ἀπόλιγο Πελοπ.). Περὶ τῆς εἰς τὴν φρ. ποὺ ἕνα ἕνα ἀντιστοιχούσης ἀς ἕνα ἕνα κτλ. τῆς Ἀπουλίας ιδ. ἀνωτ. σ. 103ξξ.

24.

1564. Ὑπὸ τὸ ὅτι 'welches, was auch immer' παρέχεται τὸ σύνθετον (ὅ)τιζανέρε Ἀπουλ. 'alles, ogni cosa', τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς προσελθὸν ἐκ τῆς φρ. ὅτι καὶ ἂν ἔν. Ἡ φρ. αὕτη εἶναι ἐν χοίρει καὶ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλλη-

¹) Ὁ τύπος ἀποὺ (καὶ μετὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἀ- ποὺ) τῶν νοτίων ἰδιωμάτων δὲν προῆλθεν, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ G. Hatzidakis, Einleitung in die ngr. Gram. 151, ἐκ τοῦ παλαιοῦ διαλεκτικοῦ ἀπύ· ἀλλ' ἀμφίβολον μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ου ὀφείλεται εἰς τὸ χειλιζὸν ἢ εἰς παρενυμολογίαν πρὸς τὸ ἀποὺ (ὄπου, ὅπως δέχεται ἐν συνεχείᾳ καὶ MNE 2, 478 (πβ. καὶ K. Ἄμαντον ἐν Λεξικογρ. Ἀρχ 5, 132 καὶ Rohlf's λ. ἀπό ἀφ. 172). Οὕτε ἐπίδρασις τοῦ ου τοῦ γάτου κτ. (W. Meyer [- Lübbe], Simon Portius 228) εἶναι πιθανή, διότι εἰς τὴν Κρήτην λ. γ ὄπου ὁ τύπος ἀποὺ εἶναι ὁ μόνος ἐν χοίρει πρὸ τοῦ ἄρθρου, λέγεται μόνον γάτω, ἀπάνω, ὄχι γάτου, ἀπάνου. Ἐξ ἴσου δὲν ἰκανοποιεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἔγινεν ἀνομοίωσις εἰς τὴν μετ' ἄρθρου συνεχομένη ἀπὸ τὸ κτλ. (Σ. Ξανθοῦδίδης, Ἐρωτόκριτος 388) Ἴσως ὁ τύπος ἀποὺ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀποκεκομμένου τύπου ἀπ' κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ ου ὡς συνοδίτου φθόγγου, διὸ καὶ συνηθίζεται, ὅπως καὶ ὁ ἀπ', κυρίως πρὸ τοῦ ἄρθρου. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ου ἐγένετο τρόπον τινὰ διὰ ν' ἀποφρευθῆ ἄλλη ἀλλοίωσις τοῦ ἀπ' πρὸ τοῦ τ τοῦ ἄρθρου, ἡ ὁποία καὶ πράγματι συνετελέσθη ἐνιαχοῦ τραπέντος τοῦ ἀπ' εἰς ἀφ' (περὶ τοῦ τύπου τούτου ιδ. K. Ἄμαντον ἐνθ' ἀν. πβ. ἀγαπητικός) *ἀγαπτικός) ἀγαφτικός Ἐρωφ. πρᾶξ. Α στ. 10).

²) Ἰδ. K.-Dieterich, Untersuch. zur Gesch. der griech. Sprache 188.

³) Ἰδ. Voruntersuch. zu einer Gram. der Papyri 85, 1.

⁴) Εἰς τὴν φρ. ἀπὸ ἕνας ἕνας ἐμφανίζεται ἐνισχυμένος ὁ ἐπιμερισμὸς εἴτε διὰ τῆς ἀπὸ εἴτε διὰ τῆς διπλώσεως τοῦ ἀριθμητικοῦ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει διὰ τῆς κατὰ παλαιότερον (πβ.

νικήν ὑπὸ τὸν τύπον *ὅ,τι κῆ ἂν εἶναι*. Προφανῶς λοιπὸν τὸ ἐν τέλει ἔνε εἶναι τὸ γ' πρόσ. τοῦ ρ. *εἶμαι*. ἦτοι *ἐνι*, ἐκ τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, προέρχεται καὶ τὸ διαλεκτικὸν *ἐναι* Κρήτ. (Σφακ.) κ. ἄ. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἡ φρ. αὕτη διασώζει εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀντὶ τοῦ *κῆ ἂν* (καὶ ἂν τῆς κοινῆς νέας τὸν τύπον *κᾶν* μὲ *κρᾶ-*σιν, ὃ ὁποῖος ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κοινῆς ἐκ παραλλήλου μὲ τὸν ἄνευ κράσεως *καὶ ἂν*).¹ Ἐκ τῶν δύο τούτων τύπων ἡ νέα Ἑλληνικὴ διασώζει τὸν μὲν *κᾶν* εἰς τὸ κοινὸν *κᾶν(ε)*, τὸν δὲ *καὶ ἂν* εἰς τὸ ταυτόσημον (σ)κῆς τῆς Κρήτης, ἀλλ' εἰς φρ. ὡς ἡ ἀνωτέρω *ὅ,τι κῆ ἂν εἶναι*, *ὅ,τι κῆ ἂν πῆς* κττ. ἡ κοινὴ νέα χρησιμοποιεῖ τὸν ἄνευ κράσεως τύπον *καὶ ἂν*, ἐνῶ διαλεκτικῶς σώζεται ὁ τύπος *κᾶν*, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν Ἀπουλίαν.

25.

2132. Οἱ τύποι *solonéa* Ἀπουλ. (Μαρτ. Μελπιν.), *sulinéa* Ἀπουλ. (Κοριλ.), *sulinéa* Ἀπουλ. (Σολέτ. Ἰσολλῖν.) 'Hufeisen' παρατίθενται ὑπὸ λῆμμα *σωλήν* 'Rohr, Einschnitt' παρατηρουμένου πάντως ὅτι ἡ σύνδεσις αὕτη εἶναι «*begrifflich schwierig*». Περαιτέρω σημειώνει ὁ Rohlf's: «*Zu seληναῖος 'mond-förmig (Koukoules) überzeugt nicht*».

Ἐν τούτοις ἡ λέξις εἶναι γνωστὴ καὶ παραδίδεται ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς, μνημονεύεται δὲ καὶ εἰς τὰ Λεξικά, τὸν Sophocles (λ. *σεληναῖον* 'horse-shoe') καὶ τὸν Du Cange (λ. *σεληναῖα* 'equorum ferrei calcei'), ὅθεν ἔπειτα καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ Θησαυροῦ. Παρὰ Λέοντι Τακτ. 5, 4 φέρεται: *σεληναῖα σιδηρᾶ μετὰ καρφίων αὐτῶν*. Παρὰ Κωνσταντ. Πορφυρογ. Βασ. τάξ. 460, 4 (Bonn) γράφεται *σελιναῖα*. Πβ. καὶ Εὐστάθ. Παρεκβ. 836, 60: *χαλκὸν δὲ νῦν λέγει τὰ σεληναῖα τὰ ὑπὸ τοῖς ποσὶ τῶν ἵπων*.

Τὰ *σεληναῖα* ταῦτα ἔλαβαν προφανῶς τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τοῦ σχήματος τῶν καὶ συνεπῶς ἡ ἀναγωγή τῶν εἰς τὸ ἐπίθ. *σεληναῖος* εἶναι ὀρθή, οἱ δ' ἀνωτέρω τύποι πρέπει νὰ μεταγραφοῦν *σολοναῖα*, *σουλωναῖα*, *σουλωναῖα*. Σήμερον ἀντὶ τούτων χρησιμοποιεῖται κοινῶς ἡ λέξις *πέταλα*. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀρχικῶς διεστέλλοντο τὰ *πέταλα* τῶν *σεληναῖων* καὶ ὅτι διὰ τῆς τελευταίας λέξεως ἐδηλοῦντο τὰ ἔχοντα σχῆμα ἡμισελήνου καὶ καλύπτοντα μόνον τὸ ἄκρον τοῦ κάτω μέρους τῆς χηλῆς τοῦ ζώου, ἐνῶ *πέταλα* ἦσαν τὰ ἐκ σιδηροῦ ἐλάσματος καλύπτοντος ὅλον τὸ κάτω μέρος τῆς χηλῆς. Παρὰ Κεδρην. 2, 575, 18 (Bonn) κα-

κατ' ἐνιαυτὸν ἐνιαυτόν, κατὰ δύο δύο, κατὰ πρᾶγμα πρᾶγμα ἐν Voruntersuch. 84, κατὰ μικρὸν μικρὸν Ἰωάνν. Κλίμαξ ἐν Migne, P. G. 88, 816 D).

¹) Πβ. L. Radermacher, Neutestamentliche Grammatik 33, 1.

λοῦνται τὰ πέταλα ταῦτα σιδήρια (ἐπιλελοιπότων δὲ καὶ τῶν σιδηρίων τοῖς Τούρκοις, οἷς τὰς χηλὰς τῶν ζώων εἰώθασι περιστέλλειν), ἀλλὰ πιθανῶς ὁ ὄρος οὗτος ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν ὕλην, ἐξ ἧς κατασκευάζονται, διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀναγκάζεται νὰ ἐπεξηγήσῃ τὴν λέξιν.

Πλὴν τοῦ ἀπλοῦ *σεληραῖον* ἀναφέρει ὁ Du Cange καὶ τύπου *dvandva* σύνθετον *σελινοχάλινον* (γρ. *σεληροχάλινον*) *‘equorum ferrei calcei et freno’* ἐκ χειρογράφου. Παρὰ δὲ τὸ σύνθετον τοῦτο παραδίδεται καὶ μετοχὴ *σεληροχαλινωμένος* *‘πεταλωμένος καὶ χαλινωμένος’* εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν τοῦ Ἐσχωριῶλ στ. 576 (ἔκδ. D. Hesselring ἐν Λαογραφίᾳ 3 [1911] 570):

καὶ διεχώρισεν κἄν ἑκατὸν διακόσια φαρῖα,
ὄλα καλὰ καὶ θαυμαστά, σεληροχαλινωμένα,

ὅπου ὁ ἐκδότης γράφει *σελλινοχαλινωμένα* καὶ προτείνει εἰς τὸ ὑπόμνημά του τὴν περιττὴν διόρθωσιν εἰς *σελλοχαλινωμένα* (*σεληροχαλινωμένα*: *lectio difficilior*).

Ἡ μεσαιωνικὴ αὕτη λέξις *σεληραῖον* δὲν ἔχει σωθῆ ἀλλαχοῦ, ὅσον γνωρίζω, εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν πλὴν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει ν’ ἀναγνωρισθῆ εἰς παράγωγα, τὰ ὅποια μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν νοηθῆ ὀρθῶς. Εἰς δημώδη ἄσματα Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας φέρονται οἱ ἐξῆς στίχοι (διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῶν πρωτοτύπων ὡς πρὸς τὰς ἀραιὰ τυπωμένας λέξεις):

Ἀφέντη, καβαλλίκα

᾽ς τὸ σέλλινο, ξεσέλλινο ᾽ς τὸ κάλλιο τὸ μουλάρι,

᾽ς τὰ τέσσερα τὸ πέταλο ἀσήμι καὶ λογάρι,

᾽ς τὰ εἰκοστέσσερα καρφιά σπυροὶ μαροαριτάρι

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ (Ἀθῆναι 1866) 35.

Ἀφέντη, καβαλλίκα

σὰ σελλινὸς ξεσελλινος (;)¹ εἰς τὴν χουσι τὴ σέλλα
αὐτόθ. σ. 195.

Ἀφέντη, καβαλλίκα

᾽ς τ’ ἀσέλλινο, προσέλλινο ᾽ς τὸ κάλλιο τὸ πουλάρι

II. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ (Ἀθῆναι 1880) 197.

Ἀφέντη, καβαλλίκερε ᾽ς τὸ σελλινὸ πουλάρι,

᾽ς τὸ σελλινὸ κὲ ἀσελλινὸ κὲ ἀσημαρωματωμένο

αὐτόθ. σ. 201.

Γύρερε βόιδια ᾽ς τὸ ζυγό, γελάδια ᾽ς τὴν ἀγέλη,

μουῖλες, φοράδες κὲ ἄλογα κὲ ἀσέλλινο πουλάρι

αὐτόθ. σ. 200 καὶ Ν. Πολίτου, Ἐκλογαὶ (Ἀθῆναι 1914) 177.

¹) Τὸ ἐρωτηματικὸν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ συλλογέως καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἔχει τὸν λόγον του.

Ἐφέντη, καβαλλίκα

Ἐ τὸ σέλινο, προσέλινο, τὸ χούσινο τὸ μουλάρι
Ζωγράφειος ἄγων 1 (1891) 185. — Ἐφέντη, καβαλλίκα!

Κε ἀφέντης καβαλλίκεψε σὲ σέλινο πουλάρι

Ἐστία 1 (1891) 199.

Ἐφέντης καβαλλίκεψε σὲ σέλινο μουλάρι,
σὲ σέλινο, προσέλινο, σ' ἀσημοσελλωμένο

Χειρόγρα. Ἱστορ. Λεξ. 153 (Θεσπρωτία).

Ἐφέντη, καβαλλίκεψε σὲ σεληνὸ μουλάρι

Ἡμερολόγιον Ἐστίας 1891, 107 (Θεσσαλία).

Ἐπὸ τὰ δημῶδη ταῦτα ἄσματα παρέλαβε καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης εἰς τὸν Τραγουδιστὴν του τὴν ἔκφρασιν (Ἔργα 2, 38).

Ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς μὲ διπλοῦν λ γραφῆς μερικῶν ἐκ τῶν συλλογῶν ἢ ἐκδοτῶν τῶν ἄσμάτων τούτων οἱ ἀπαντῶντες εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους τύποι ἐπιθέτου σέλλινο (σελλινός), ξεσέλλινο, ἀσέλλινο (ἀσελλινός), προσέλλινο συνάπτονται πρὸς τὸ οὖσ. σέλλα ἔφιππιον, ἐρμηνεύονται δὲ ὑπὸ τοῦ Γ. Χασιώτου ἐνθ' ἀν. 236 «σέλλινο ξεσέλλινο, ἴσως ἀντὶ σελλωμένο», ὑπὸ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ ἐνθ' ἀν. 197 «ἀσέλλινο, προσέλλινο ὁ μήπω δαμιασθεὶς πῶλος», ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου ἐνθ' ἀν. «ἀσέλλινο ἔπιππιον ἐπισαχθέν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔβαλαν ἀκόμη σέλλαν», ὑπὸ τοῦ Γ. Γάγαρη, ἐκδότου τῶν Ἔργων τοῦ Κ. Κρυστάλλη, 2, 59 «ἀσέλλινο καὶ προσέλλινο πουλάρι ἔπιππιον ἀπιππιον, ἀσέλλωτο ἀκόμη». Μὲ ποίαν σημασίαν παρέλαβε τὸ ἐπίθετον ἐν λ. ἄλλογο ὁ Π. Βλαστός, Συνώνυμα καὶ συγγενικά (Ἀθήναι 1930) 421, δὲν εἶναι γνωστόν. Μόνον ὁ συλλογεὺς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας ἄσματος τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸ Ἡμερολόγιον Ἐστίας τοῦ 1891 γράφει σεληνὸ καὶ ἐρμηνεύει «σεληνοειδὲς = ἔπιππιον, παχὺ».

Τὴν ἐρμηνείαν ὁ μήπω σελλωθεὶς ἀποκρούει ὁ Δ. Σάρος, Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Κωνσταντινούπολις 1920) 10, πραγματευόμενος δὲ διεξοδικῶς περὶ τῶν λέξεων τούτων (σ. 43-48) παράγει αὐτὰς ἐκ ἀναπύνα συνθέτου ἀντεληνοποσιτέληνο, ἀντεληνομπροσιτέληνο σχηματισθέντος ἐκ τῶν *antilena* (ἑπιππιον, προστερονίδιον) + *postilena* (ἔπιππιον, ὀπιππιον) ὡς ἑξῆς: «Ἐκ τοῦ ἀντεληνομπροσιτέληνο προέκυψε τὸ ἐπίπ. ἀντεληνομπροσιτέληνο, -ο ἄλλογο, μουλάρι... καὶ κεχωρισμένως ἀντέληνο μπροσιτέληνο (ἀντὶ ποσιτέληνο), ὁ παρενοήθη καὶ παρετυμολογήθη ἐκ τῆς ἐπ' αὐτὸ ἐπιδρασάσης λ. σέλλα (Λατ. *sella* = ἔφιππιον), τῆς κυριωτάτης καὶ κατ' ἐξοχὴν σκευῆς τοῦ ἵππου, ἧς ἔξαρτήματα ἦσαν τ' ἀντεληνοποσιτέληνα, γενόμενον ἀσέλλινο προσέλλινο ἄλλογο, μουλάρι, ἦτοι κυρίως ἵππος ἢ ἡμίονος κεκοσμημένος προστερονιδίσις καὶ

ύπουρίσι, προσεραμμένοις ἐπὶ τοῦ ἐριπίου (σέλλας). Διὰ τὴν δουλείαν δὲ καὶ κακοδαιμονίαν ἡμῶν βραδυτέρον σπανιωτάτων καταστάτων παρ' ἡμῖν τῶν ἀντελήνων καὶ ὀπισθελήνων, τοῦ δὲ α κακῶς ἐκληφθέντος ὡς στερητικοῦ, ἐθεωρήθη τὸ (ἀσέληνος-) ἀσέλλινος -ο(ν) ὡς δῆθεν ἰσοδύναμον τῷ ἀσέλλωτος -ον, οὗ ἀντίθετα ἐξελήφθησαν τὰ (σελήνος-) σελλινός -ό(ν), σέλλινος -ο(ν), ὡς δῆθεν ἰσοδύναμα τῷ σελλωμένος. Κατὰ τὸ ἀσέλλινος -ο(ν) ἐσηματίσθη καὶ τὸ θεωρηθὲν ἰσοδύναμον αὐτῷ ξεσέλλινος -ον (πρὸβλ. σελλώνω - ξεσελλώνω, σελλωμένος - ξεσελλωμένος, σελλωτός, ξεσελλωτός)». ¹ Ἀλλὰ διὰ τὴν τοιαύτην ἐτυμολόγησιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος λέξεων γίνονται δεκταὶ δύο ὑποθέσεις ὅχι πάντως τόσον προφανεῖς, ἥτοι πρῶτον ὅτι ἐκ τοῦ μαρτυρουμένου οὗσ. ἀντεληνομπροστέληνο προέκυψε τὸ ἀμάοτ. ἐπίθ. ἀντεληνομπροστέληνος (ὡς ἐὰν ἦτο δυνατόν ἐκ dvandva συνθέτων οὗσ. λ. χ. μαχαιοπίουρο, Μαγιάπριλο, μερόνυχτο, Τετραδοπαράσκειο κτ. νὰ σηματοισθοῦν ἐπίθ. μαχαιοπίουρος, Μαγιάπριλος, μερόνυχτος, Τετραδοπαράσκειος κτ.), δεύτερον ὅτι τὸ ἀμάοτ. ἐπίθ. ἀντεληνομπροστέληνος ἐξενεχθὲν κατὰ διάστασιν ἀντέληνο(ς) μπροστέληνο(ς) παρητυμολογήθη πρὸς τὸ σέλλα καὶ ἐντεῦθεν παρήχθη ἀσέλλινο, προσέλλινο καὶ περαιτέρω καὶ ξεσέλλινο (πουλάρι, μουλάρι).

Πιθανώτερον φαίνεται εἰς ἐμέ, τοῦθ' ὅπερ ἐδέχθη καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ οἰκείου ἄρθρου εἰς τὸ Λεξικόν, ὅτι τὸ ἐπίθ. ἀσέληνος (οὕτω γραπτέον) προῆλθεν ἐκ τοῦ στερητ. ἀ- καὶ τοῦ μεσν. οὗσ. σεληναῖον 'πέταλον' καὶ σημαίνει κατὰ λέξιν 'ὁ ἀνευ πετάλου, ἀπέταλος, ἀπετάλωτος', δηλοῦται δὲ δι' αὐτοῦ 'ὁ μήπω δαμασθεῖς (πῶλος)', ὅπως ὁ Ἀραβαντινὸς ὀρθῶς ἐσημείωσεν,² ἢ ἄλλως '(πουλάρι) ἄπιαστο' κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Γάγαρη,³ ἐπομένως ὁ ἀτίθασος, ζωηρός, ἀκμαῖος, ὅπως ἀρμόζει νὰ εἶναι ὁ ὑπὸ ἀρχοντος ἵππεύμενος πῶλος.⁴ Διὰ τὴν σύνθεσιν πβ. λ. χ. τὰ νεώτερα ἐπίθ. ἀβιβλος ἐκ τοῦ ἀ- στερητ. καὶ βιβλίον (ιδ. Ἰστορ. Λεξ. ἐν λ.), ἄπαιδος ἐκ τοῦ ἀ- στερητ. καὶ παιδί (αὐτόθ. ἐν λ.) κτ.

¹) Τὴν ἐτυμολογίαν ἐδέχθη καὶ ὁ Μ. Φιλήτας, Γλωσσογν. Γλωσσογρ. Ἑλλην. 3, 181.

²) Ἀτυχῶς τόσον ἡ Συλλογὴ ἁσμάτων τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅπου ἐρμηνεύονται οὕτω αἱ λέξεις, ὅσον καὶ τὸ Ἱππειρωτικὸν γλωσσάριόν του, ὅπου ἐρμηνεύονται αὗται 'ὁ μήπω σελλωθεῖς (πῶλος)', δὲν ἐντυπώθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τῶν τέκνων του μὲ προσθήκας καὶ μεταβολὰς καὶ δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν καὶ αἱ δύο ἐρμηνεῖαι ἢ ἡ πρώτη μόνον ἢ οὐδετέρα ἀνήκουν εἰς τὸν Ἀραβαντινὸν τὸν ἴδιον.

³) Οὗτος φαίνεται θεωρῶν τὸ ἀσέλλινος σηματοισθὲν παρὰ τὸ ἀσέλλωτος, διὸ καὶ προσθέτει εἰς τὸ ἐρμηνεῖμα 'ἄπιαστο' καὶ 'ἀσέλλωτο ἀκόμη'.

⁴) Πβ. τὸ ἄσμα: Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικρο-Κωνσταντῆς | ἐμικροκαβαλλίκευε ἀμέρωτο μουλάρι. Ὅπως ἐδῶ ἔτσι καὶ εἰς μερικὰ ἄσματα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀντὶ πουλάρι ἐμφανίζεται μουλάρι, ἀλλὰ πρόκειται προφανῶς περὶ παραφθορᾶς ὀφειλομένης εἰς τὸ ὄμοιον τῶν δύο λέξεων, διότι εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα ὁ λόγος συνήθως εἶναι περὶ ἵππων κατὰλλήλων δι' ἵππασίαν.

Κατὰ τὸ ἀσέληνος ἔσχηματίσθη καὶ τὸ συνώνυμον σύνθετον ξεσέληνος (κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἀνοίγματα - ξενοίγματα, ἀσκούφωτος - ξεσκούφωτος, ἄστρωτος - ξέστρωτος κττ.· πβ. Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηνᾶ 26 [1914] Λεξ. Ἀρχ. 85), εἰς τὸ ὁποῖον τὸ στερητ. ἀ- ἀντικατεστήθη δι' ἑτέρου στερητ., τοῦ ξε-. Καὶ τὸ προσέληνος, τὸ ὁποῖον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σύνθετον ἐκ τῆς προθ. πρὸ καὶ τοῦ οὐσ. σεληναῖο, προῆλθε μᾶλλον ἐκ τοῦ *ἀποσέληνος, ὅπου ἢ ἀπὸ ἔχει ἔννοιαν στερητικὴν (πβ. ἄτιμος - ἀπότιμος κττ.), γενόμενον κατόπιν ἀφαιρέσεως τοῦ ἀρχικοῦ ἀ- *ποσέληνος καὶ μὲ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν πρὸ προσέληνος (πβ. ἀποδέλοιπος: προδέλοιπος Μαχαιρᾶς, ἀποφῶλι: προσφῶλι, ἀποσφωνιάζω Κρήτ.: ποσφινιάζω Σύμ.: προσφινιάζω Νίσυρ. κττ. καὶ τὸ ἀντίθ. προτερεύω: ἀποδερεύω Κρήτ. παρὰ τὸ βροστερεύω αὐτόθ.)¹ Ὡστε καὶ τὸ προσέληνος εἶναι συνώνυμον πρὸς τὰ ἄλλα δύο ἐπίθ. ἀσέληνος καὶ ξεσέληνος.

Αὕτη εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ παραγωγή καὶ ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν λέξεων ἀσέληνος, ξεσέληνος, προσέληνος. Βεβαίως ἡ σημασία αὕτη ἔνωρις ἔπαυσε νὰ εἶναι αἰσθητὴ εἰς τὸν λαόν, κυρίως διότι τὸ β' συνθετ. σεληναῖον ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐν χρήσει ἀντικατασταθὲν ὑπὸ τοῦ γενικευθέντος κοινοῦ πέταλο, οὕτω δ' αἱ λέξεις αὗται, σωζόμεναι σήμερον κατὰ παράδοσιν εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα, εἶναι αἰσθηταὶ ἁπλῶς ὡς κοσμητικὰ ἐπίθετα, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ συνάπτωνται ἐν μέρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν σέλλαν, χωρὶς νὰ ἔχουν πρὸς αὐτὴν σχέσιν. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται δύο τινά: πρῶτον πῶς ὁ τύπος ἀσέληνος παρεφθάρη εἰς ἀσεληνός, σέληνος, σεληνός, ὅπου προφανῶς δὲν γίνεται καθόλου αἰσθητὴ ἡ στερητικὴ σημασία τοῦ ἐπιθέτου καὶ δεύτερον ὅτι ἐμφανίζονται αἱ λέξεις εἰς ἄσματα ὅπως τὰ τῆς συλλογῆς Χασιώτου, ὅπου εἰς τὸ μὲν (σ. 35) ἀποδίδονται εἰς μουλάρι πεταλωμένον μὲ ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν πέταλον, εἰς τὸ δὲ (σ. 195) ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν τὸν ἱππεύοντα ἀφέντην καὶ δικαίως ἐκίνησαν εἰς ἀπορίαν καὶ τὸν ἴδιον τὸν συλλογέα.²

Σ. Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

¹) Ἡ ἄποψις ὅτι εἰς τὸ *προσέληνος ὑπόκειται ἐξ ἀρχῆς ὡς α' συνθετ. ἢ προθ. πρὸ δὲν φαίνεται πιθανή, διότι ἡ σημασία καὶ ἡ χρῆσις τοῦ τύπου εἰς ἡν θέσιν εἰς ἄλλα ἄσματα ἀπαντᾷ ξεσέληνος πείθουν ὅτι τὸ προσέληνος πρέπει νὰ εἶναι παραφθορὰ τοῦ *ἀποσέληνος.

²) Περὶ τοῦ συνήθους φαινομένου τῆς συσκοτίσεως τῆς ἀρχικῆς σημασίας λέξεων εἰς δημῶδη ἄσματα καὶ ἀκολούθως παραφθορᾶς τοῦ κειμένου ἰδ. Β. Φάβην ἐν Ἀφιερ. εἰς Γ. Χατζιδάκιν 119, Κ. Χατζηϊωάννου ἐν Ἀθηνᾶ 47 (1937) 145έξ. καὶ Γ. Κουρμούλην ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ. 2 (1939) 251έξ. Οὕτω εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τούτου ἐκ Λευκάδος τὸ ἀσέληνο παρεφθάρη εἰς ἀστέρινο καὶ προσετέθη εἰτα στίχος ὅλος πρὸς ἐπεξήγησιν: Ἀφεντοζαβαλλίκεγες σ' ἀστέρινο μουλάρι, | ὁλόχει ἀστέρι 'ς τὴν κορφή κι ἀστέρι 'ς τὰ καπούλια.